magazin istoric

ANUL XVIII Nr. 10 (211) OCTOMBRIE 1984

a

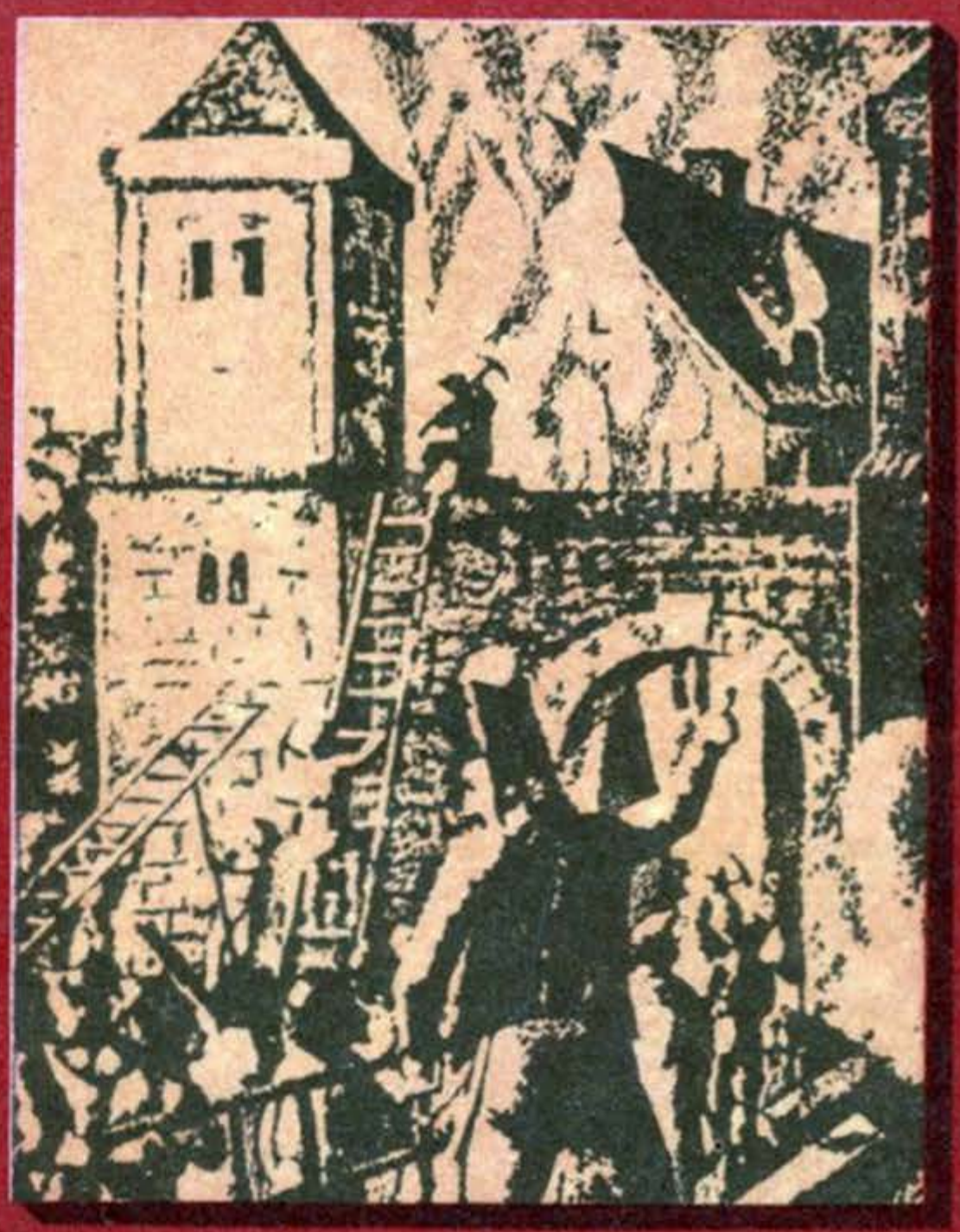

b.

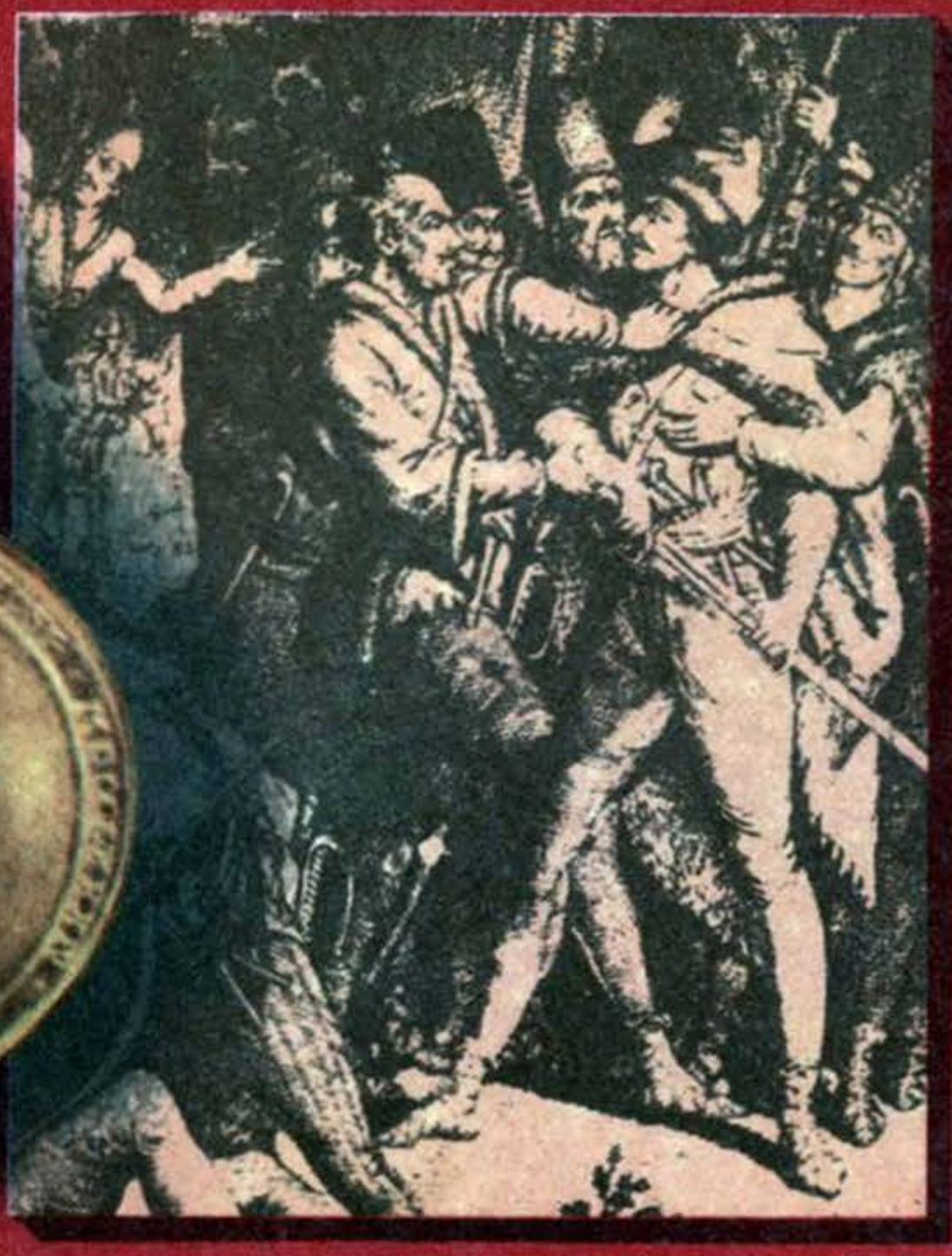

c.

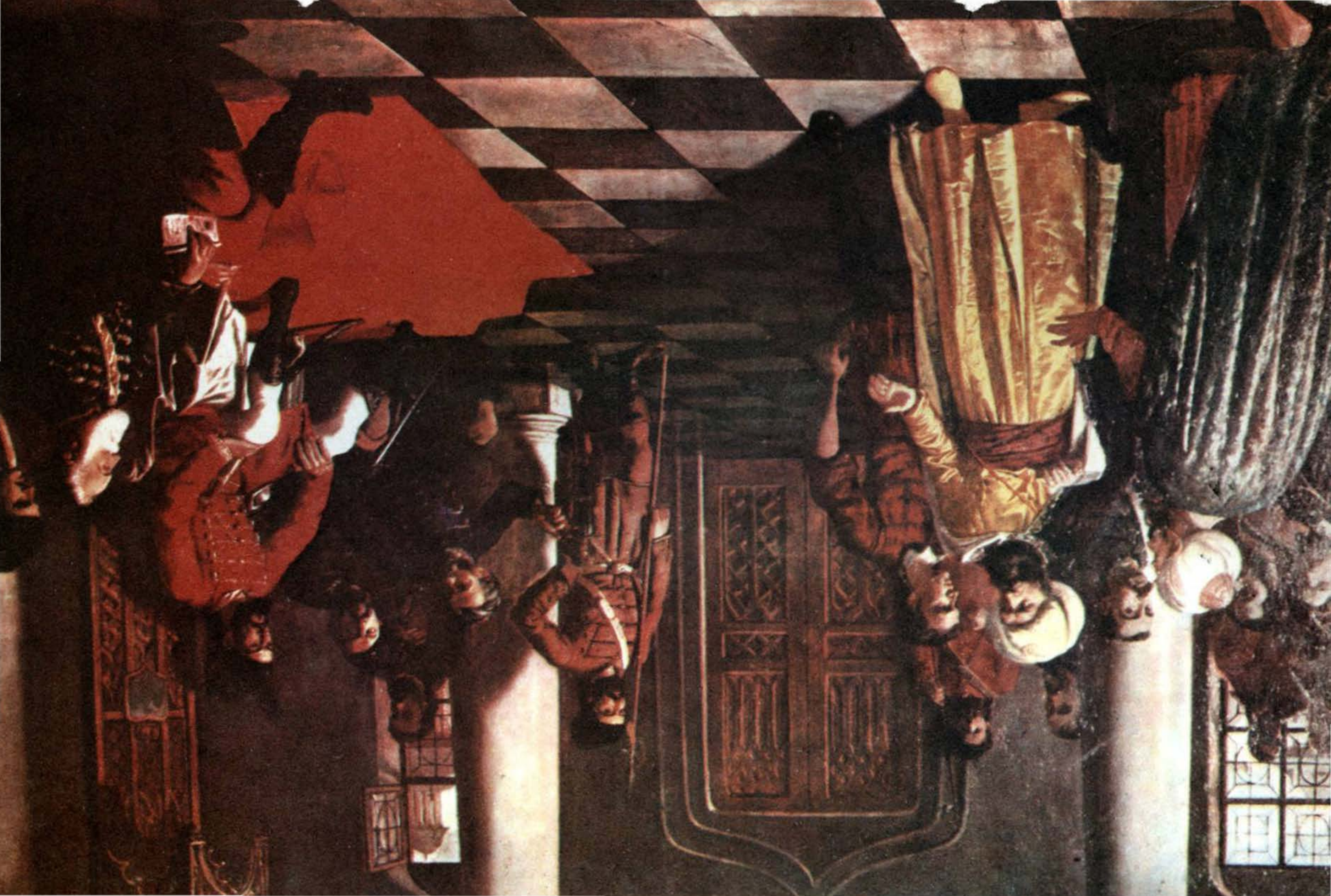

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVIII

Nr. 10 (211)

octombrie 1984

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

① ④ ② ③

SUMAR

Contribuţia României la victoria împotriva fascismului: *Constantin Olteanu* 2

Congresul XIII al Partidului Comunist Român — etapă hotărîtoare spre noi culmi de progres şi civilizaţie: *Gheorghe Surpat* 7

200 ANI DE LA MAREA RĂSCOALĂ POPULARĂ CONDUSĂ DE HOREA, CLOŞCA ŞI CRIŞAN

● **1784 — un moment al viitorului:** *Pompiliu Teodor* 11

● **Din toamnă pînă în primăvară:** *Valeriu Buduru, Gheorghe David* 12

● **Drumurile lui Horea la Viena:** *Dan Berindei* 17

Ciurcu — cărturari şi inventatori: *I.M. Ştefan* 22

Amintiri contimporane (II): *V.A. Urechia* 29

Ceahlăul şi cîteva din legendele sale: *Vasile Smărăndescu* 45

Solii turci nu l-au jignit pe Ţepeş...: *Türkkaya Ataöv* 50

În Anatolia, pe urmele viitorului voievod: *Raymond T. McNally* 50

● **Zhang Qian şi Ban Chao deschid drum spre Europa:** *Ana Budura*... 33 ● **Schiller şi elogiul istoriei:** *Camil Mureşanu*... 37 ● **De Gaulle-Churchill: un duel secret (II)**... 41 ● **„Borinquen, peria a mărilor":** *Vasile Tilincă*... 46 ● **Sigmaringen — ultimul cuib al colaboraţioniştilor francezi (II):** *Henry Rousso*... 52 ● **1942. Arde Pacificul (IV):** *Gordon W. Prange*... 57 ● **Al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice văzut de australieni**... 61 ● **Cărţi sosite la redacţie**... 40 ● **Concursul Magazin istoric, ediţia 1984,** File de epopee... 62 ● **Poşta Magazin istoric**... 63

COPERTELE NOASTRE

① Izbucnită în urmă cu 200 ani, sub conducerea lui Horea, Cloşca şi Crişan, răscoala ţăranilor din 1784 a constituit cea mai importantă ridicare la luptă a românilor din Transilvania, pentru libertate socială şi naţională. În imagini: chipurile celor trei conducători ai ţărănimii, aşa cum au devenit cunoscuţi pe medalii făurite în epocă de către sculptorul vienez Rudolf Liebhard (medaliile reprezentîndu-i pe Horea şi Cloşca) şi de un sculptor necunoscut (medalia cu chipul lui Crişan). Secvenţe din timpul răscoalei surprinse de artişti ai vremii: a) „Horea îndeamnă poporul împotriva nobilimii" — gravură de pe o cronică contemporană răscoalei; b) asedierea şi incendierea unui castel feudal; c) prinderea lui Horea şi Cloşca — gravură în oţel executată de Johann Caspar Weinrauch din Viena, publicată ca ilustraţie principală în vol. XV al *Istoriei universale* de abatele Maillot, lucrare ce a circulat în multe ţări ale lumii

④ Răsunetul internaţional al răscoalei transilvane din 1784 este ilustrat şi de mare! număr de ziare şi alte publicaţii contemporane evenimentelor — germane, franceze, italiene, belgiene, suedeze, daneze, spaniole — care au inclus în paginile lor numeroase ştiri şi relatări despre desfăşurarea luptelor. În imagini frontispiciile ziarelor **Dageliga Tidningar** şi **Göthеborgska Neoheter**; coperta unei broşuri apărute la Lund (Suedia) în 1785; fragment din pagina de titlu a ziarului **Kiobenhavnske Tidender** (Danemarca); pagina de gardă a unei foi ilustrate germane cu titlul **Horia und Closzka**; pagină din **Politisches Journal** din Hamburg (**200 ani de la marea răscoală populară condusă de Horea, Cloşca şi Crişan**, p. 11)

② **Vlad Ţepeş şi solii turci.** Pictură de Theodor Aman (**Solii turci nu l-au jignit pe Ţepeş...**, p. 50)

③ Mărturii ale multimilenarei civilizaţii chineze: obiecte de artă din timpul dinastiei Han de est (**Zhang Qian şi Ban Chao deschid drum spre Europa**, p.33)

Macheta artistică a coperţelor ① şi ④: Radu I. Popescu

Participarea României, cu întreaga forță, la războiul împotriva Germaniei naziste, luptele grele purtate de ostașii români, sacrificiile uriașe făcute de întregul popor pentru obținerea victoriei finale asupra fascismului au demonstrat cu putere hotărîrea poporului român de a lupta pentru zdrobirea fascismului și lichidarea politicii imperialiste de dominație și asuprire, pentru democrație, pentru cauza independenței și libertății popoarelor, a înțelegerii și colaborării în întreaga lume.

NICOLAE CEAUȘESCU

CONTRIBUȚIA ROMÂNIEI

LA VICTORIA ÎMPOTRIVA FASCISMULUI

General-colonel CONSTANTIN OLTEANU,
ministrul Apărării Naționale

Celebrarea jubileului a patru decenii de la memorabilul act istoric de la 23 August 1944 — care a dat o expresie strălucită hotărîrii nestrămutate a națiunii române de a acționa cu toată puterea pentru dreptul de a trăi liberă și stăpînă în țara sa — a constituit și un emoționant prilej de a evoca, cu legitimă mîndrie, contribuția adusă de România la încununarea victorioasă a luptei generale a popoarelor împotriva celui mai crîncen dușman al umanității, fascismul german.

În magistrala cuvîntare rostită la 22 august 1984, tovarășul Nicolae Ceaușescu releva că declanșarea insurecției armate organizată și condusă de Partidul Comunist Român în alianță cu alte forțe politice și cu armata, marcînd începutul Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, a dus, odată cu altele, la *„ieșirea României din războiul dezlănțuit de Germania hitleristă și la intrarea țării noastre în războiul antifascist, alături de Uniunea Sovietică și de celelalte țări ale coaliției antihitleriste"*.

Angajarea României cu întregul său potențial militar, uman și economic, în războiul antihitlerist, implicînd o uriașă mobilizare de forță, inteligență și voință pe direcția imperativelor supreme dictate de istorie, a demonstrat justețea politicii Partidului Comunist Român de realizare a consensului național în acțiunea istorică de salvare a țării, în cadrul căreia un loc de însemnătate deosebită l-a deținut poziția profund patriotică a armatei. Reflectînd starea de spirit a întregului popor, oștirea română

— a cărei caracteristică definitorie a fost întotdeauna apărarea ființei naționale, a libertății, independenței și unității patriei —, a întors, în totalitate, armele împotriva adevăratului dușman, și-a adus contribuția plenară la triumful insurecției din august 1944, a luptat cu dăruire, iscusință și bărbăție, umăr la umăr cu armata sovietică, pentru eliberarea părții de nord-vest a țării, iar apoi pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste. *„Este un mare merit al armatei noastre* — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — *că a înțeles răspunderea ce-i revenea în acele clipe în fața patriei și poporului și, la chemarea partidului, a întors armele în întregimea ei împotriva Germaniei hitleriste, luptînd apoi, alături de glorioasele armate sovietice, pentru eliberarea deplină a pămîntului patriei, pînă la victoria totală asupra Germaniei hitleriste"*.

Acționînd ca un corp unitar și omogen, armata română, cu un efectiv de peste 465 000 militari, împreună cu zecile de mii de luptători fără uniformă din gărzile patriotice și formațiunile de partizani, detașamentele înarmate constituite ad-hoc din muncitori, țărani și alte categorii de cetățeni, tineri și vîrstnici, bucurîndu-se de sprijinul neprecupețit al poporului, a lichidat rezistența armată hitleristă de pe întreg teritoriul care, în acel timp, se afla sub autoritatea statului român, zonele centrale, de sud-est, sud și sud-vest ale țării, reprezentînd circa 150 000 kmp. Concomitent, trupele române au efectuat o amplă operație de acoperire, reușind să organizeze și să mențină cu fermitate, dincolo de Carpații Meridionali, în sudul Transilvaniei și Crișanei și în Banat, pe o suprafață de 50 000 kmp, un mare „cap de pod" de valoare strategică. În luptele purtate la București și în împrejurimi, pe Valea Prahovei, în Bărăgan, Dobrogea, Oltenia, în porturile dunărene, în Banat și în părțile sudice ale Transilvaniei, unitățile armatei noastre și celelalte forțe insurecționale, în perioada 23-31 august 1944, au provocat inamicului pierderi cifrate la peste 61 000 militari, ceea ce echivala cu efectivele a șase divizii, au capturat 222 avioane, 438 nave fluviale și maritime, o mare cantitate de armament și alt material de război, ceea ce atestă impetuozitatea, tenacitatea, înaltul spirit de vitejie și sacrificiu ale luptătorilor români.

Actul istoric din august 1944 din România a avut un amplu și profund impact politico-strategic, precipitînd evenimentele și comprimînd sensibil durata războiului, apropiind deci victoria Națiunilor Unite. Revoluția română a reprezentat un factor esențial în dezagregarea sistemului militar german din partea sud-estică a continentului, „de chiderea" porții Focșanilor, a liniei Dunării, precum și menținerea de către români a puternicului obstacol natural reprezentat de lanțul Carpaților avînd un rol substanțial în a igurarea înaintării în ritm rapid a armatei sovietice pe direcția Europei de Sud-Est și Europei Centrale. Victoria revoluției din august 1944 a determinat ca linia de contact de la aripa de sud a frontului din estul Europei să fie mutată, în numai cîteva zile, cu 620-750 km, creîndu-se, după expresia exeget lui militar britanic B.H. Liddell Hart, „cel mai larg flanc deschis cunoscut vreodată în războiul modern".

După lichidarea rezistențelor hitleriste din cea mai mare parte a teritoriului țării și stăvilirea acțiunilor ofensive inamice în Podișul Transilvaniei și în Banat, armata română, împreună cu armata sovietică — care a ocupat dispozitiv de luptă în capul de pod acoperit de armatele 1 și 4 române —, au trecut la izgonirea hitleriștilor și horthyiștilor din partea nord-vestică a țării. Ca și pentru întregul popor și pentru armată un puternic tonifiant îl constituiau chemările înflăcărate ale partidului nostru comunist. „Luptați într-un război drept, de eliberare... — se arăta în Manifestul C.C. al P.C.R. adresat ostașilor armatei noas-

tre în septembrie 1944 — întregul popor român înconjoară cu dragoste lupta voastră plină de elan și jertfă, căci lupta voastră este lupta întregului popor pentru libertate, independență și o viață mai bună".

Înfrîngînd pas cu pas rezistențele înverșunate ale inamicului pe Mureș și Arieș, pe Someș și pe Crișuri, la Cluj, Oradea, Arad și Timișoara, în Munții Mezeș și Făget, în numai două luni de la cotitura produsă la 23 august a fost anulat în fapt pentru totdeauna dictatul fascist samavolnic de la Viena, întregul teritoriu național fiind eliberat. Acest grandios act național, sigilat la 25 octombrie 1944, poartă semnătura a 270 000 militari din cele 28 divizii, corpul aerian și alte unități române care au luptat cu abnegație pentru eliberarea străvechiului pămînt românesc transilvănean. „După patru ani de cumplită suferință și împilare... — se spunea în Ordinul de zi dat pe armată la 26 octombrie 1944 — stindardul libertății și drepturilor noastre nepieritoare îmbracă azi în sărbătoare orașele și satele pîngărite de urgia uzurpatorilor". Pentru înălțarea acestui glorios stindard tricolor, de la începutul revoluției de eliberare socială și națională și pînă la dezrobirea ultimei brazde din pămîntul țării, au dat jertfa de sînge 58 000 ostași ai armatei române.

Încadrați în 17 divizii de infanterie și cavalerie, un corp aerian, 2 brigăzi de artilerie antiaeriană, o brigadă de căi ferate și în numeroase alte unități și formațiuni, ostașii români au acționat, între 8 octombrie 1944 și 15 ianuarie 1945, pe teritoriul Ungariei, în marile operații strategice „Debrețin" și „Budapesta". Ei au eliberat 1 237 localități, dintre care 14 orașe, au cucerit trei masive muntoase și au forțat patru cursuri de apă, provocînd inamicului mari pierderi în forță vie și materiale. Rîndurile celor 210 000 români care s-au înfruntat pe viață și pe moarte cu forțele hitleriste și horthyiste la Debrețin, pe Tisa mijlocie, la Miskolc și Budapesta, în Munții Matra, Bükk și Hegyalja s-au rărit cu 42 000 luptători.

Timp de cinci luni, în perioada 18 decembrie 1944-12 mai 1945, armata română, cu un efectiv de aproape 250 000 militari, a desfășurat operații în Cehoslovacia. În condiții deosebit de grele — teren puternic frămîntat, împădurit și lipsit de comunicații, lucrări de fortificații solide pregătite de inamic —, armata română a pătruns peste 400 km în adîncimea dispozitivului dușman, escaladînd 10 masive muntoase, forțînd patru cursuri mari de apă, eliberînd 1 722 localități, între care 31 orașe. Înverșunarea luptelor este emoționant exprimată în numărul de aproape 66 500 oameni, reprezentînd pierderile trupelor române pe pămîntul cehoslovac.

Cîteva mii de militari români și-au adus contribuția la eliberarea unei porțiuni din nord-estul Austriei.

O pagină emoționantă în cronica războiului antifascist au înscris patrioții români care au luptat cu arma în mînă în detașamentele de partizani, în cadrul forțelor rezistenței antihitleriste pe teritoriile Uniunii Sovietice, Iugoslaviei, Cehoslovaciei, Franței și ale altor țări.

Operațiile la care a participat armata română au pus cu pregnanță în relief capacitatea comandamentelor, măiestria cadrelor militare în organizarea și ducerea luptei, iscusința și înaltele virtuți ale ostașilor, pilduitorul lor eroism și spirit de sacrificiu.

Comandamentul național suprem a rezolvat în timp oportun și cu competență probleme de bază care au condus la realizarea succesului strategic; regruparea și reorganizarea forțelor în vederea trecerii lor la ofensivă; conducerea unitară a acțiunilor armatei și a celorlalte formațiuni populare înarmate; acoperirea frontierei de stat și a liniei de demarcație din Transilvania; cooperarea cu trupele sovietice; completarea efectivelor; instruirea rezervelor; organizarea transporturilor; asigurarea materială, tehnică și medicală a trupelor în condiții deosebit de grele.

Comandanții de armate și de mari unități, statele majore și-au dovedit capacitatea în ce privește organizarea și concentrarea majorității forțelor și mijloacelor pe direcții pentru realizarea în momentele hotărîtoare, a superiorității față de inamic, folosirea grupărilor de izbire și a grupărilor de legătură în funcție de forțele aflate la dispoziție, de dispozitiv, misiuni, teren etc.

Numeroși specialiști, au apreciat, la vremea respectivă, însemnătatea elementelor noi aduse în arta militară de comandamentele și trupele române, în mod deosebit cele ce vizau procedeele desfășurării acțiunilor de luptă în munți, efectuarea manevrelor în interiorul localităților mari, forțarea din mișcare a cursurilor de apă și cucerirea în cadrul aceleiași operații a mai multor masive muntoase. Subliniind calitățile morale și de luptă ale trupelor române, capacitatea cadrelor de comandament, R. Malinovski, mareșal al Uniunii Sovietice, menționa: „Ca fost comandant al trupelor Frontului 2 ucrainean, îmi amintesc cu multă satisfacție de glorioasele fapte de arme săvîrșite de ostașii români care, fără a-și cruța forțele și chiar viața, au luptat plini de curaj și bărbăție pentru obținerea victoriei asupra dușmanului urît de moarte. Prin faptele lor vitejești, ei au contribuit la apropierea zilei luminoase a victoriei".

În cursul luptei comune a ostașilor români și sovietici pentru înfrîngerea fascismului s-a dezvoltat și întărit prietenia de arme româno-sovietică, s-au ridicat pe o bază nouă, superioară, relațiile tradiționale dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice, relații care în anii socialismului s-au transformat într-o puternică solidaritate și fructuoasă colaborare în toate domeniile de activitate.

România a participat la războiul împotriva Germaniei hitleriste cu toată hotărîrea, cu toate disponibilitățile sale. Efectivul total al trupelor române angajate pe

frontul antihitlerist s-a ridicat la circa o jumătate de milion de militari. În cele 260 zile de război, începînd de la 23 august 1944 și pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste, armata română, purtînd lupte grele, a parcurs, de la Marea Neagră și pînă în Boemia, o distanță însumînd în linie dreaptă peste 1 700 kilometri, escaladînd 20 masive muntoase, forțînd 12 cursuri mari de apă, eliberînd 3 831 localități, din care 53 orașe importante; ea a provocat inamicului pierderi reprezentînd efectivele a aproximativ 14 divizii. Pe acest lung drum al eroicelor lupte, pierderile armatei române au fost de aproape 170 000 soldați, gradați, subofițeri și ofițeri (morți, răniți și dispăruți), dintre care 34 la sută în timpul luptelor desfășurate pe teritoriul României, 24 la sută în Ungaria, 38 la sută în Cehoslovacia, restul pe teritoriul Austriei. Pentru faptele de arme săvîrșite, peste 300 000 militari români au fost decorați cu ordine și medalii de război românești, sovietice, cehoslovace și ungare. Aportului uman i s-a adăugat o contribuție economică estimată la peste un miliard de dolari, la cursul anului 1938, sumă echivalentă cu mai mult de patru ori bugetul țării pe anul financiar 1937/1938.

Conștienți că țara participă la un război drept, muncitorii, țăranii, intelectualii progresiști au răspuns cu înflăcărare mobilizatoarei chemări lansate de Partidul Comunist Român „Totul pentru front, totul pentru victorie!". Datorită efortului lor comun, frontul a fost permanent aprovizionat cu armament, muniții, alimente și echipament. Pe toată perioada războiului unica sursă de aprovizionare a armatei cu cele necesare luptei și traiului a fost economia noastră națională.

Relieînd profunda semnificație a contribuției românești la dobîndirea victoriei de la 9 Mai 1945, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: *„Putem afirma cu îndreptățită mîndrie că, prin lupta sa eroică, prin angajarea sa hotărîtă, cu întreaga armată, în marile bătălii pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste, a fascismului, poporul român a demonstrat, cu puterea faptelor, că nu a avut niciodată nimic comun cu dictatura militară fascistă și cu participarea la războiul împotriva Uniunii Sovietice. Participarea României, cu întreaga forță, la războiul împotriva Germaniei naziste, luptele grele purtate de ostașii români, sacrificiile uriașe făcute de întregul popor pentru obținerea victoriei finale asupra fascismului au demonstrat cu putere hotărîrea poporului român de a lupta pentru zdrobirea fascismului și lichidarea politicii imperialiste de dominație și asuprire, pentru democrație, pentru cauza independenței și libertății popoarelor, a înțelegerii și colaborării în întreaga lume".*

Aportul românesc la zdrobirea fascismului în Europa a avut un larg ecou pe plan internațional. Personalități politice, comentatori de presă, conducători politici și militari din țările coaliției antihitleriste au subliniat, cu diferite prilejuri, contribuția adusă de România la izbînda cauzei comune. La 9 iunie 1945, I.V. Stalin menționa că România a participat „activ la zdrobirea Germaniei hitleriste", iar ministrul de externe sovietic, V.M.Molotov, arăta în cadrul dezbaterilor Conferinței de pace de la Paris: „Împreună cu noi, împreună cu trupele aliate nouă, România democrată a început lupta pentru înfrîngerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze". La rîndul său, ministrul de externe al Marii Britanii, Anthony Eden, declara, la 23 ianuarie 1945, în Camera Comunelor, că „România a dat deja un ajutor substanțial cauzei Aliaților", afirmație susținută și de deputați laburiști, unul dintre aceștia declarînd atunci că „România este a patra țară ca efective pe frontul împotriva Germaniei..."

În lucrările lor, care se referă la al doilea război mondial, istorici sovietici, cehoslovaci, maghiari, polonezi, englezi, francezi, germani și din alte țări consemnează contribuția poporului român la înfrîngerea Germaniei hitleriste. „Poporul român — se arată, de pildă, în *Istoria marelui război al Uniunii Sovietice pentru apărarea patriei* — a început să lupte împreună cu armata roșie pentru eliberarea definitivă a patriei sale, pentru realipirea părții de nord a Transilvaniei, care-i fusese răpită prin violență... Forțele române și-au adus contribuția la cauza comună a războiului antifascist". De asemenea, autori maghiari, ca Csátari Daniel, Nyuli Ianoș, au relevat în lucrările lor jertfele de sînge date de armata română pentru eliberarea Ungariei de sub jugul fascist. Într-unul din studiile sale, referindu-se la monumentele ridicate în Cehoslovacia în amintirea eroilor români, istoricul cehoslovac M. Tejchman scria: „Cel mai mare și mai veșnic monument l-au constituit însă soldații din Moldova, Muntenia, Transilvania — ei înșiși — în inima locuitorilor recunoscători din localitățile pe care le-au eliberat sau pe care le-au ajutat să se elibereze. Monumentele pot fi acoperite de iarbă, pot fi chiar uitate, dar amintirea luminoasă în inima oamenilor va rămîne".

Raportată la dimensiunile istoriei patriei, participarea României la războiul antihitlerist, contribuția ei la victoria coaliției antifasciste se înscriu ca un capitol dens, glorios, al luptei seculare neîntrerupte a poporului nostru închinate apărării propriei sale ființe, pămîntului strămoșesc, demnității, afirmării de-sine-stătătoare în concertul popoarelor libere.

Complexul proces istoric al cărui moment inițial se situează la 23 august 1944 a înrîurit decisiv și activitatea partidului nostru comunist privind asigurarea instrumentelor de apărare a revoluției democratice și socialiste, respectiv și transformarea armatei în acord cu comandamentele fundamentale ale noii ere în care a intrat România. *„Raporturile strînse ale partidului cu armata în perioada ilegalității, participarea activă a forțelor armate la înfăptuirea insurecției naționale și la războiul contra Germaniei fas-*

ciste — se apreciază în Programul Partidului Comunist Român — *au avut un rol de mare însemnătate în procesul de făurire a armatei noi, populare*". Mutaţiile în fizionomia armatei s-au operat pe fondul şi în consens cu cursul general al desfăşurării revoluţiei, cu succesiunea fazelor care au transformat treptat dar radical caracterul puterii de stat.

În cele patru decenii care au trecut de la actul crucial de la 23 August 1944, poporul român sub conducerea partidului comunist a înfăptuit uriaşe transformări revoluţionare, economice şi sociale. România s-a transformat într-un stat industrial-agrar, cu o industrie dinamică, în plin proces de dezvoltare, pe baza celor mai noi cuceriri ale ştiinţei şi tehnicii contemporane, cu o agricultură socialistă în plin progres, cu un nivel de viaţă materială şi spirituală în continuă creştere. Ca urmare a politicii sale externe juste, de pace, prietenie şi colaborare cu toate popoarele, de participare activă la lupta pentru soluţionarea problemelor complexe ale lumii de azi, România se bucură de un înalt prestigiu internaţional, are prieteni pe toate meridianele globului. Treptele de progres social pe care le-a parcurs poporul nostru în aceşti ani, rezultatele istorice obţinute în toate domeniile de activitate — îndeosebi în perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, cea mai fecundă din întreaga istorie a patriei — sînt indisolubil legate de fiinţa şi lupta partidului comunist, de opera revoluţionară a secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, care conduce magistral destinele poporului român pe calea libertăţii şi independenţei, a bunăstării şi civilizaţiei socialiste.

Pe astfel de temelii istorice, îmbogăţite în anii făuririi societăţii socialiste, se întemeiază doctrina militară a statului nostru socialist, fundamentată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, potrivit căreia apărarea patriei reprezintă cauza şi opera întregului popor român. Conducînd opera de edificare a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, Partidul Comunist Român acordă toată atenţia întăririi capacităţii de apărare a patriei, organizării, instruirii şi înzestrării armatei, pregătirii gărzilor patriotice, formaţiunilor militare ale tineretului, întregului popor.

Potrivit concepţiei partidului nos u privind apărarea patriei, în cazul agresiunii unui stat străin, a oricărei situaţii care ar aduce vreo atingere suveranităţii şi integrităţii Republicii Socialiste România, apărarea naţională s-ar manifesta fără încetare, în orice condiţii, în forme adecvate împrejurărilor, inclusiv sub forma rezistenţei populare armate, pînă la izgonirea cotropitorilor. Prin urmare, războiul pe care ţara noastră ar fi nevoită să-l ducă în cazul unei eventuale agresiuni, l-ar pune pe cotropitor din primul moment în faţa întregului popor care-şi apără în mod organizat propriul său pămînt, propriul său avut, propriile sale destine. El ar însemna o ripostă totală — militară, politică, ideologică, diplomatică — desfăşurată pe teritoriul naţional în care vor fi angajate într-un efort unitar nu numai forţele armate, ci întregul popor, ridicat la luptă împotriva armatei invadatoare.

Concepută ca un instrument principal în sistemul de apărare al integrităţii şi independenţei patriei socialiste, armata reflectă într-un mod specific schimbările care au loc în viaţa socială, economică şi politică a ţării. Victoria deplină a socialismului, realizarea unităţii întregii societăţi în jurul partidului, a secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, coeziunea dintre muncitori, ţărani, intelectuali, dintre oamenii muncii români şi cei aparţinînd naţionalităţilor conlocuitoare, continua adîncire a democratismului societăţii noastre, conştiinţa politică şi cetăţenească tot mai înaltă a celor chemaţi sub arme, ridicarea patriei pe noi culmi de civilizaţie şi progres sînt nesecate izvoare de tărie a armatei.

Caracterul monolit al societăţii noastre constituie un factor de cea mai mare importanţă în sporirea capacităţii combative a unităţilor şi marilor unităţi. Întreaga armată, de la soldat la general, este unită prin interese şi aspiraţii comune, identice. Grija permanentă a poporului, a conducerii de partid şi de stat, a comandantului suprem faţă de nevoile armatei are puternice efecte în plan moral, generează entuziasm, spirit de răspundere, hotărîre de a îndeplini integral, cu rezultate superioare planul pregătirii de luptă şi politice a unităţilor şi marilor unităţi, în raport cu nivelul actual de înzestrare tehnică a armatei, cu cerinţele care decurg din realităţile cîmpului de luptă modern, din concepţia partidului nostru privind apărarea patriei. În spiritul principiilor politicii externe a partidului şi statului, armata noastră întăreşte relaţiile cu armatele statelor membre ale Tratatului de la Varşovia, cu armatele celorlalte ţări socialiste şi ale altor ţări prietene, fiind gata întotdeauna să-şi îndeplinească obligaţiile faţă de propriul popor, ca şi faţă de aliaţii României.

Definind locul armatei în societate, misiunea ei ca parte intrinsecă a colectivităţii naţionale, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta că „*Armata constituie braţul înarmat al poporului, ea trebuie să slujească, în orice împrejurări poporul, să apere cuceririle revoluţionare, independenţa şi suveranitatea ţării*". Reflectînd trăsăturile societăţii noastre socialiste aflată în etapa dezvoltării sale multilaterale, armata română de astăzi, devotată fără margini intereselor supreme ale Republicii Socialiste România, se înfăţişează ca un instrument puternic al statului democraţiei muncitoreşti revoluţionare, ca un organism militar modern, în măsură să-şi îndeplinească neabătut, împreună cu celelalte forţe ale sistemului naţional de apărare, cu întreaga naţiune, misiunea sacră încredinţată de patrie, popor şi partid de comandantul suprem, tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

Convocarea Congresului al XIII-lea al partidului reprezintă un eveniment de însemnătate istorică în viața partidului și a poporului român. El va constitui o etapă hotărîtoare pentru realizarea Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre visul de aur — spre societatea comunistă!

NICOLAE CEAUȘESCU

CONGRESUL XIII

AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN — ETAPĂ HOTĂRÎTOARE SPRE NOI CULMI DE PROGRES ȘI CIVILIZAȚIE

Dr. GHEORGHE SURPAT

Întreaga țară trăiește atmosfera de vibrantă efervescență politică și avînt creator, generată de hotărîrea întregului popor de a întîmpina cu noi și strălucite succese în muncă Congresul XIII al Partidului Comunist Român, în vederea realizării în cele mai bune condiții a planului pe acest an și a planului cincinal, pentru a trece, apoi, cu toate forțele, la înfăptuirea obiectivelor ce vor fi adoptate de Congres. Este un congres de o uriașă încărcătură istorică și de o importanță crucială pentru prezentul și viitorul patriei, menit să jalonеze în istoria noastră o treaptă nouă spre viitorul comunist al țării.

De la altitudinile perioadei pe care o parcurgem, de la dimensiunile și împlinirile unei opere constructive fără precedent în istoria noastră, congresul va demonstra că partidul comuniștilor români este, pe drept cuvînt, arhitectul României socialiste, așa cum, în anii vechii orînduiri, tot el a fost purtătorul de viitor, înainte-mergătorul acestui popor spre orizonturile libertății sociale și naționale, spre socialism. Partidul nostru se prezintă la cel de-al XIII-lea Congres înconjurat cu stimă și dragoste de întregul popor, care dezbate proiectele de documente ce vor fi supuse marelui forum cu sentimentul mobilizator că-și hotărăște cauza proprie, văzînd în Partidul Comunist Român garanția supremă a înfăptuirii celor mai nobile aspirații de dreptate și libertate, de progres și prosperitate.

Hotărîrea Plenarei Comitetului Central al P.C.R. cu privire la realegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, la Congresul XIII, în funcția supremă de secretar general al partidului, a fost primită de întregul partid și popor cu profundă satisfacție și unanimă aprobare, văzînd în aceasta un puternic factor de întărire a unității și coeziunii partidului, a întregii noastre națiuni, garanția cea mai sigură că istoricele hotărîri ce vor fi adoptate de congres vor fi exemplar îndeplinite. Strîns unit în jurul partidului, al secretarului său general — marele ctitor de istorie nouă — poporul român va înfăptui neabătut programele de dezvoltare economico-socială a patriei.

În epoca inaugurată de revoluția de eliberare socială și națională, perioadă de mari transformări revoluționare, Partidul Comunist Român a elaborat strategia și tactica dezvoltării societății socialiste românești, linia politică corespunzătoare condițiilor concrete fiecărei etape istorice, a desfășurat o amplă activitate teoretică și practică, politică și organizatorică pentru rezolvarea problemelor economice, sociale, politice, ideologice și culturale puse de construirea noii orînduiri sociale în țara noastră. În glorioasa istorie a construcției socialiste în patria noastră, un loc de importanță hotărîtoare îl ocupă etapa deschisă de Congresul IX al partidului — congres al unei adevărate renașteri naționale, al înnoirii revoluționare a partidului, a țării și oamenilor ei, al deplinei noastre manifestări de-sine-stătătoare pe toate planurile. Congresul IX și,

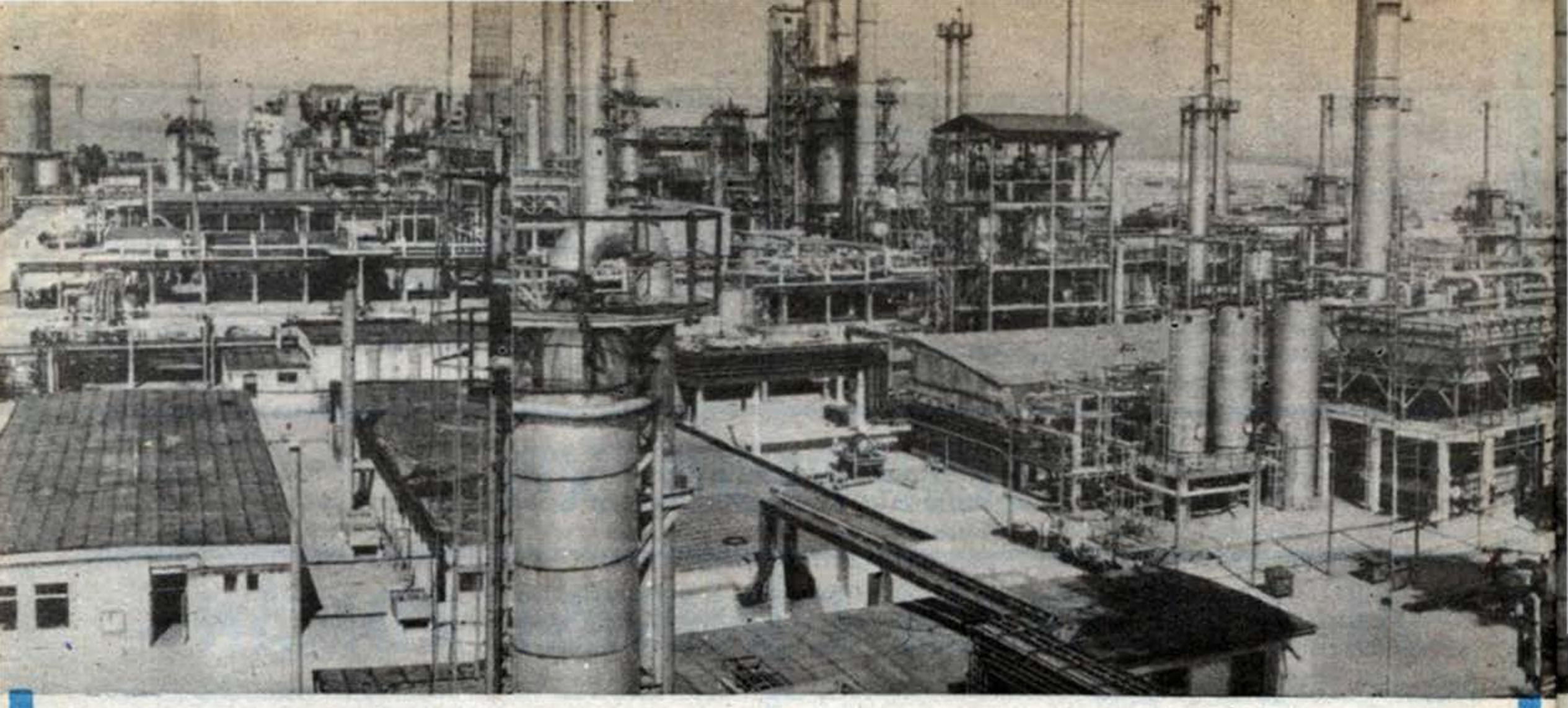

Roadele strategiei politicii științifice de industrializare socialistă a țării, promovată de Partidul Comunist Român prin concepția unitară și de largă perspectivă a președintelui Nicolae Ceaușescu, sînt ilustrate de dezvoltarea puternică a economiei naționale, îndeosebi în ultimele două decenii. Printre marile ctitorii ale industriei socialiste românești se numără și combinatul petrochimic Midia-Năvodari, una dintre cele mai mari și mai moderne unități ale petrochimiei, devenită ramură economică de vîrf în anii socialismului

pe linia inaugurată de el, Congresele X, XI și XII, cele patru conferințe naționale ale partidului au promovat permanent un profund spirit înnoitor în întreaga societate, au dinamizat energia și capacitatea creatoare a națiunii, imprimînd un curs ferm și neabătut în dezvoltarea patriei noastre socialiste pe calea progresului multilateral.

Justețea politicii Partidului Comunist Român în soluționarea problemelor fundamentale ale societății românești, capacitatea sa organizatorică și politică, cu care a știut să unească energiile și virtuțile de luptă și de muncă ale clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității în opera de făurire conștientă a unei Românii prospere, să biruie greutățile, să depășească lipsurile care s-au ivit în tumultuoasa activitate de transformare revoluționară a societății românești, sînt ilustrate de realizările remarcabile dobîndite în cele patru decenii care au trecut de la victoria revoluției de eliberare socială și națională, și, mai cu seamă, în perioada istorică deschisă de Congresul IX, perioada cea mai bogată în înfăptuiri din întreaga istorie a țării noastre. În ultimele două decenii, activitatea partidului și statului a cunoscut o puternică dinamizare, ca urmare a spiritului novator, profund științific, promovat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, revoluționarul ales în fruntea partidului și a țării, omul care și-a identificat viața și forța sa de muncă și creație cu viața și destinul poporului său, cu uriașul proces de devenire socialistă a patriei, încît, pe bună dreptate, această perioadă din istoria României a fost denumită *Epoca Ceaușescu*.

Stăpîn pe destinele sale, prin eforturile proprii, poporul român, sub conducerea partidului comunist, a transformat România într-un stat industrial-agrar cu o industrie modernă, puternică, și cu o agricultură socialistă în plin progres, cu un nivel de viață materială și spirituală în continuă creștere. Industria, a cărei producție a sporit de peste 100 ori față de 1945, reprezintă astăzi ramura conducătoare a economiei, avînd ponderea principală în crearea venitului național. Dispunînd de o dotare modernă, de specialiști și muncitori cu înaltă calificare, industria asigură înzestrarea tehnică a economiei naționale și soluționează cele mai complicate probleme tehnice, inclusiv în domeniile electronicii, utilajelor energetice atomonucleare, aviației și în alte sectoare de importanță deosebită. Totodată, România dispune astăzi de o puternică capacitate de cercetare științifică și tehnologică, aptă să contribuie la progresul continuu al industriei, al întregii economii naționale, al bunăstării poporului. Mărturie în acest sens sînt inaugurarea construcției primelor centrale atomoelectrice, realizarea primelor avioane de pasageri, a altor obiective de mare complexitate, printre care la loc de frunte se înscriu Canalul Dunăre-Marea Neagră, Metroul din Capitală etc. Recent, s-au pus temelii pentru reînnoirea unui vast perimetru urbanistic al Capitalei, prin inaugurarea de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, a lucrărilor de pe șantierul Casei Republicii și Bulevardul Victoria Socialismului.

Agricultura socialistă — cealaltă ramură de bază a economiei naționale —, reorganizată sub raport social prin cooperativizare și înzestrată tehnic de industria națională, deservită de o largă rețea de institute și baze de cercetări științifice, cunoscînd o creștere importantă a irigațiilor și îmbunătățirilor funciare, a chimizării, și-a sporit de 7 ori producția față de aceea din anul 1945. În privința dezvoltării sale viitoare, apare cu totul semnificativ faptul că în 1984 s-a obți-

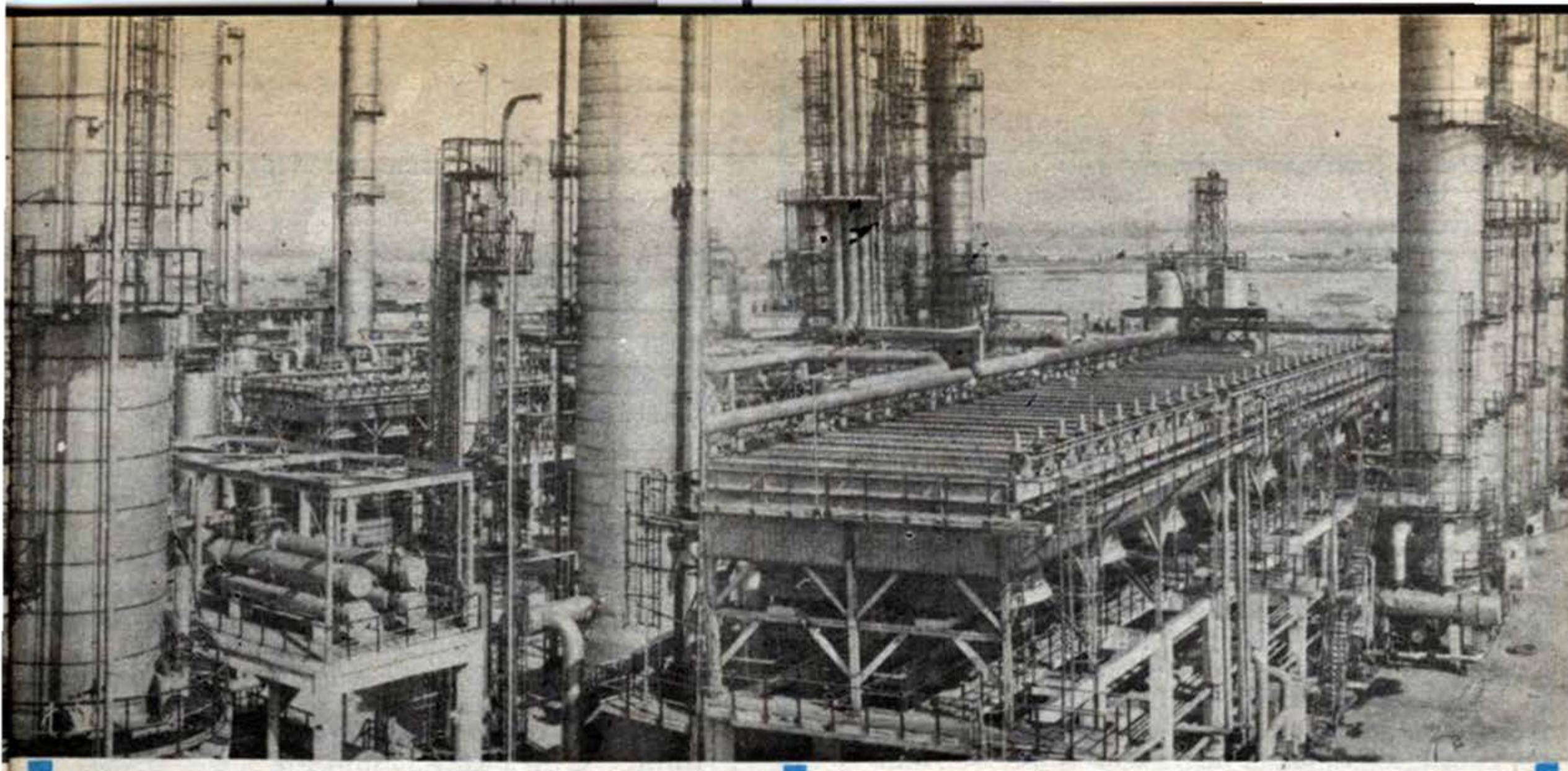

nut cea mai mare producție de grîu și orz din istoria României.

Dezvoltarea susținută a forțelor de producție, a bazei tehnico-materiale, a venitului național a asigurat condițiile necesare pentru ridicarea nivelului de trai al poporului, pentru progresul științei, învățămîntului și culturii, al gradului de civilizație al întregii societăți. Astfel, numai în perioada 1965-1984, prin dezvoltarea în ritm susținut a forțelor de producție s-a asigurat o sporire a numărului locurilor noi de muncă cu circa 3,3 milioane, o creștere continuă a fondului retribuției și a retribuției reale a oamenilor muncii, a veniturilor obținute din fondurile sociale de consum. Semnificativ este faptul că în anul 1984 veniturile reale ale populației sînt de peste 2,5 ori mai mari decît în 1965.

Înfățișarea nouă a orașelor și satelor, condițiile traiului de fiecare zi, mijloacele puse la dispoziția oamenilor pentru odihnă, instruire, îngrijirea sănătății, sporirea veniturilor tuturor categoriilor de oameni ai muncii, măsurile pe plan social — toate acestea scot în evidență schimbarea radicală a modului de viață al cetățenilor României socialiste. Astăzi, de pildă, 80 la sută din populația țării trăiește în locuințe noi.

În programul general al edificării unei societăți în care poporul se simte stăpîn al propriilor sale destine, Partidul Comunist Român a acordat și acordă o atenție cu totul deosebită dezvoltării democrației socialiste, ca latură esențială a operei de construcție socialistă și comunistă. Izvorîtă din relația firească dintre partid și popor, din tradițiile istorice ale partidului care s-a aflat permanent în mijlocul poporului, democrația socialistă s-a dezvoltat în perioada care a trecut de la Congresul IX printr-un întreg ansamblu de măsuri concretizate în realizarea unui sistem amplu, unitar și armonios, care creează largi condiții de participare a întregului popor la luarea deciziilor în toate domeniile de activitate.

Priviți în perspectiva istoriei, anii construcției socialiste și îndeosebi ultimele două decenii, au marcat afirmarea plenară a ființei naționale a poporului român, a idealurilor sale de unitate și libertate, înflorirea puternică a forței statului nostru național unitar. Națiunea noastră, alcătuită astăzi din clase și categorii sociale prietene — clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea și alți oameni ai muncii, uniți prin interese fundamentale comune —, se întemeiază pe o economie națională socialistă unitară, puternic dezvoltată, o conștiință socialistă bazată pe concepția materialismului dialectic și istoric și o organizare statală independentă și suverană.

În acest spirit de continuitate istorică, Congresul XIII al Partidului Comunist Român, generalizînd experiența dobîndită în anii edificării noii orînduiri sociale, va jalona drumul nostru în perioada următorului cincinal și, în perspectiva sfîrșitului de mileniu, va stabili obiective grandioase menite să ridice România pe noi culmi de progres și civilizație. *„Obiectivul fundamental al planului cincinal 1986-1990* — arăta secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în strălucita sa cuvîntare rostită la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, consacrată împlinirii a 40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — *îl va constitui dezvoltarea puternică, în continuare, a bazei tehnico-materiale, înfăp-*

tuirea în linii generale a Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, crearea condițiilor necesare trecerii, în perioada următoare, la realizarea fazei superioare a societății socialiste, la construcția comunismului în România". Evidențiind obiectivele și orientările care urmează să fie stabilite de Congresul XIII, tovarășul Nicolae Ceaușescu preciza că orientările de bază în viitorul cincinal vor fi perfecționarea forțelor de producție, dezvoltarea intensivă a industriei, accentuarea specializării și integrării producției, ridicarea permanentă a nivelului tehnic și calitativ al produselor, sporirea mai puternică a productivității muncii, economisirea strictă și valorificarea superioară a materiilor prime, combustibililor și energiei. În agricultură se va acorda o atenție deosebită ameliorării solului și creșterii fertilității lui, creîndu-se condiții pentru ca agricultura să satisfacă pe deplin necesitățile economiei naționale de materii prime agricole și cerințele de consum ale populației, să asigure și unele disponibilități pentru export. Se va acționa, deci, pentru asigurarea unui raport optim între industrie și agricultură, pentru dezvoltarea echilibrată a tuturor ramurilor economiei, precum și pentru continuarea procesului de amplasare rațională a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării. În deceniul următor, cînd se vor accentua și mai mult laturile calitative în toate domeniile de activitate economică și socială, aceste procese vor fi ridicate pe un plan superior, prin creșterea și mai puternică a productivității muncii, îndeosebi prin intensificarea procesului de electronizare, automatizare și robotizare a tuturor sectoarelor de activitate. În următorii 15 ani, arăta secretarul general al partidului, venitul național va crește de 2,3-2,6 ori, fapt ce va avea efecte puternice asupra ridicării nivelului de trai și civilizație al tuturor oamenilor muncii, a prosperității întregii țări.

Ampla dezvoltare economico-socială va determina, ca și pînă acum, o continuă perfecționare a relațiilor de producție și sociale, va aduce profunde transformări în structura socială. Se va realiza o tot mai strînsă apropiere între muncitorime, țărănime și intelectualitate, cu importante consecințe în întărirea unității și coeziunii întregului popor. Omogenizarea societății noastre socialiste va ridica la un nivel superior activitatea întregului sistem al organismelor democrației noastre muncitorești-revoluționare. Puternic atașat crezului său umanist, în cuvîntarea rostită la Sesiunea solemnă comună din ziua de 22 August 1984, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că și în viitor „*vom face totul pentru a dezvolta continuu cadrul democratic al societății noastre, deoarece avem ferma convingere că democrația și socialismul, participarea poporului la conducerea societății constituie chezășia adevăratei libertăți a poporului, a oamenilor, chezășia victoriei socialismului și comunismului*".

România anului 2000 va fi o țară socialistă multilateral dezvoltată, suverană și independentă, cu puternice disponibilități de dezvoltare a colaborării și cooperării cu celelalte țări și popoare ale lumii, de creștere a participării la diviziunea internațională a muncii și la schimbul mondial de valori materiale și spirituale, la eforturile pentru făurirea unei lumi a păcii, înțelegerii și colaborării fără arme și fără războaie.

Întemeiate pe cunoașterea legilor obiective care guvernează înaintarea societății pe calea progresului social, pe principiile socialismului științific, pe înțelegerea cerințelor cardinale ale actualei revoluții tehnico-științifice, ancorate în solul realităților românești, directivele și celelalte documente ce vor fi supuse aprobării Congresului XIII abordează în mod științific problemele dezvoltării României în noua etapă de înfăptuire a Programului partidului, etapă hotărîtoare pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism.

Concluzia ce se degajă din analiza realizărilor de pînă acum și din studierea Directivelor Congresului XIII al P.C.R. cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1986-1990 și orientările de perspectivă pînă în anul 2000 este că „*dispunem* — cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — *de tot ce este necesar pentru înfăptuirea acestor măreți obiective, pentru a asigura poporului nostru o viață tot mai demnă, liberă. Avem toate condițiile pentru a asigura națiunii noastre socialiste un loc demn în rîndul națiunilor întregii lumi*".

Dezvoltarea continuu ascendentă a patriei noastre pe calea progresului economic și social este cu atît mai relevantă cu cît ea are loc într-o lume zguduită de criza economică, într-o lume dominată de o deosebit de gravă situație internațională. Faptul că în asemenea condiții vitrege sîntem o țară cu o impetuoasă dezvoltare demonstrează — așa cum arăta secretarul general al partidului — „*atît forța creatoare a poporului nostru, cît și justețea politicii partidului, demonstrează că numai și numai socialismul, în care poporul este stăpîn pe destinele sale, poate să asigure înfrîngerea oricăror greutăți și mersul înainte în toate domeniile de activitate*".

Realizările remarcabile obținute de poporul nostru în anii socialismului și perspectivele minunate pe care le deschide Congresul XIII al partidului reprezintă cea mai concludentă dovadă a politicii științifice a Partidului Comunist Român — centrul vital și conștiința întregii națiuni —, care aplică în mod creator principiile fundamentale ale socialismului la realitățile României, ale epocii în care trăim. Ele constituie, totodată, o mărturie grăitoare a faptului că Partidul Comunist Român, vlăstar puternic din trupul poporului, al clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, prin întreaga sa activitate slujește fără preget interesele poporului ale independenței și suveranității patriei, ale păcii, că pentru el nu au fost și nu există țeluri mai mari decît acela de a asigura dezvoltarea continuă a patriei.

Cu 200 de ani în urmă, a avut loc marea răscoală țărănească — dar și răscoală națională — a lui Horia, Cloșca și Crișan, care a demonstrat forța și hotărîrea de luptă a țărănimii împotriva stăpînirii grofilor, precum și unirea iobagilor în lupta pentru independența națională. Ei, ca și atîția alții, au plătit cu viața, au fost trași pe roată; dar idealurile de dreptate socială și națională nu au putut fi niciodată înăbușite în sînge, de nici un fel de roți din lume! Roata istoriei a mers întotdeauna înainte; triumful libertății sociale și naționale s-a realizat cu jertfe mari, dar s-a realizat! Iată de ce cinstim întotdeauna pe înaintașii noștri care și-au dat chiar viața pentru ca poporul nostru să se dezvolte, pentru formarea națiunii române!

NICOLAE CEAUȘESCU

200 ANI

DE LA MAREA RĂSCOALĂ POPULARĂ

CONDUSĂ DE HOREA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN

1784 — un moment al viitorului

POMPILIU TEODOR

Petrecută în epoca de crepuscul a feudalităţii, ridicarea la luptă a ţăranilor transilvăneni sub conducerea lui Horea a fost pentru români un act istoric încărcat de profunde semnificaţii naţionale. Lupta ţăranilor aşa cum bine se ştie, a venit în vremea reformelor împăratului Iosif II ca o negaţie răsunătoare a formulei despotismului luminat, dar, în egală măsură, şi ca un exemplu oferit Europei despre adevărata înfăţişare a secolului luminilor. Exemplul ţărănimii române dovedea că, dincolo de lumea declaraţiilor despre fericirea generală, se afla istoria celor mulţi şi apăsaţi încă de tarele lumii feudale. Evenimentele de la sfîrşitul anului 1784 au dezvăluit continentului, în plin proces de gestaţie revoluţionară, o faţetă a Europei Centrale mai puţin ştiută, cu o aristocraţie care exercita o neîndurată asuprire socială şi naţională.

Dovadă a însemnătăţii sale, marea ridicare la luptă a românilor din 1784 a pătruns încă din timpul desfăşurării ei în paginile istoriografiei. Indiferent că cei ce scriau o făceau din perspectiva interesului nobiliar, ai naţiunilor privilegiate, fie ca ataşaţi ideilor reformiste, fie în sfîrşit intelectuali români angajaţi investigării trecutului, ei n-au putut face abstracţie de acest eveniment care a zguduit societatea feudală a vremii. De la Mihai Viteazul, istoriografia naţiunilor dominante nu conferise o mai insistentă atenţie unui fapt de istorie românească.

În zilele răscoalei lui Horea

Din toamnă pînă în primăvară

VALERIU BUDURU, GHEORGHE DAVID

Sfîrşit de octombrie 1784. De cîteva zile, autorităţile din cercul Zărand, comitatul Alba, sînt tot mai neliniştite de ştirile privind agitaţia ce domneşte în rîndul iobagilor români din Ţara Moţilor. Iniţiatorul şi „instigatorul", cum îl numesc rapoartele guberniale, este „un vestit iobag fugit din domeniul fiscal al Zlatnei, cu numele Horea", urmărit de mai multă vreme pentru îndemnurile la împotrivire ce le adresa ţăranilor.

La 28 octombrie, autorităţile sînt înştiinţate că Horea s-ar afla la Brad, iar trei zile mai tîrziu, la 31 octombrie, la Mesteacăn, unde, potrivit jurnalului întocmit de Johann Friedrich Seiwert, secretarul guvernatorului Transilvaniei, Samuel von Brukenthal, „vreo sută de iobagi instigaţi prin emisari tainici s-ar fi adunat... cu intenţia să se sfătuiască între ei despre calea cum ar putea să-şi facă rost de arme şi astfel... să poată obţine eliberarea de toate slujbele şi dările domneşti". La 1 noiembrie, doi vicejuzi nobiliari, sînt trimişi în satul Curechiu, învecinat cu Mesteacăn, pentru a-l aresta pe tulburătorul liniştii publice. De fapt, la Mesteacăn se află nu Horea, ci unul din apropiaţii săi tovarăşi, Crişan. Vicejuzii îl prind pe Crişan, îl leagă şi vor să-l ia cu ei. Dar — cum se arată într-o mărturie a vremii — după ce cadetul face cîţiva paşi cu ei, Crişan „strigă tare; la strigătul lui, ca torentul încep să se scurgă românii adunaţi din satele numite Curechiu, Mesteacăn şi Bucureşti [s.n.], îi omoară în bătăi cu pietre pe cei doi nobiliari", eliberîndu-şi căpetenia.

Legea românească

Izbucnirea și desfășurarea răscoalei au învederat de la bun început direcția acțiunilor țărănești, îndreptate împotriva nobilimii, deținătoarea domeniilor feudale, și, deopotrivă, beneficiara sistemului politic. Confruntată și în trecut cu răscoalele țărănimii, nobilimea maghiară a realizat de această dată adevărata însemnătate a ridicării românilor la luptă, dimensiunile sociale și naționale pe care le implica această luptă. Nobilimea vedea în revărsarea tumultului revoluționar al țărănimii române ridicarea la luptă a întregii națiuni. În plîngerile și protestele redactate chiar atunci, în desfășurarea faptelor, sau mai apoi în seria de istorii ale evenimentelor, nobilimea și reprezentanții ei, incriminînd acțiunea țărănimii, încearcă să zugrăvească în culori nefavorabile însăși națiunea română. Violența tonului trădează nu numai simpla ostilitate de clasă (fireas-

Răscoala în fondul ei e evident socială. Ea se inscrie în rîndul răscoalelor mari țărănești din trecut și din acest secol, dinlăuntru și dinafară. Deosebirea e că cele din trecut s-au petrecut la instaurarea servituții și s-au soldat obișnuit cu întărirea ei, cele prezente într-o lume de înnoiri evoluînd spre lichidarea ei. Răscoala lui Horea însăși s-a petrecut la un asemenea nivel istoric. Ea nu privește înapoi, spre trecut, cum se întîmplă obișnuit în vechile răscoale, ci înainte, spre viitor. Nu țintește spre ameliorarea, ci spre răsturnarea raporturilor feudale. Programatic exprimată: nobilime să nu mai fie, ea să-și părăsească pentru totdeauna moșiile, pămînturile ei să se împartă poporului de rînd, adică celor ce-l muncesc. Viziune simplă dar radicală, fără echivoc revoluționară. Viziune țintind mai departe decît programele agrare ale revoluției secolului următor pe care o prevestește.

David PRODAN

reasca la o nobilime și o aristocrație lovită de răsculați), ci și manifestări evidente ale naționalismului feudal, față de o țărănime în imensa ei majoritate română. În replică la programul țărănesc, care ceruse desființarea nobilimii și iobăgiei, clasa dominantă a reținut sensul național al lozincilor îndreptate împotriva nobilimi, aproape în totalitate maghiară, și de administrația habsburgică. În Transilvania, în ultimele decenii ale veacului XVIII, regimul feudal — pretutindeni perimat și depășit în Europa — devenise mai apăsător ca oriunde. O recunosc însăși documentele elaborate de autoritățile regimului stăpînitor, o relevă torentul de jalbe și plîngeri ale țăranilor. Într-o largă *Descriere a Transilvaniei*, de exemplu, elaborată în 1775 și reînnoită în 1781 în cancelaria generalului comandant Preiss pentru Curtea de la Viena, se arată: „De fapt, supusul transilvănean sau iobagul este, în ce privește starea sa, cel mai nenorocit țăran ce poate fi găsit pe lume. În afară de viața sa, pe care și-o ține cu sudoare și în cea mai neagră mizerie, nu are nimic ce să-i aparțină personal. El poate fi privit ca un adevărat sclav al domnului său pămîntesc. În afară de robotele nesfîrșite, pe care trebuie să le presteze cu vitele sau cu palmele săptămîni de-a rîndul, trebuie să facă și alte servicii fără cea mai mică retribuție, ba uneori fără nici o hrană... La cea mai mică abatere este aruncat de domnul său în așa-numita temniță, care

unei nobilimi de alt neam. Nobilimea a distins, în formulările țărănimii, soluția acestora la problema națiunii române: anume desființarea nobilimii și iobăgiei și împărțirea pămînturilor stăpînite.

Amploarea fenomenului revoluționar, expansiunea mișcării din munți în comitate, pe domeniile feudale, generalizarea ei în întreaga Transilvanie, caracterul programatic al revendicărilor au învederat, o dată cu forța țărănimii, și realele dimensiuni ale problemei românești.

Răscoala lui Horea a determinat — la sfîrșitul secolului XVIII și în primele decenii ale celui următor — o violentă luptă de opinii între purtătorii de cuvînt ai spiritului revoluționar și partizanii reformelor, avînd ca punct de referință central națiunea română. Orientați deopotrivă spre trecut, magnați sau funcționari imperiali priveau evenimentul din 1784 ca expresie a națiunii române. Nicicînd în trecut clasele dominante nu fuseseră con-

Suferințe de veacuri

Acesta a fost semnalul care a declanșat marea luptă a țăranilor transilvăneni din anul 1784. Cauza izbucnirii ei n-a constituit-o însă incidentul prilejuit de încercarea de arestare a lui Crișan, încheiat cu omorîrea celor doi vicejuzi, nici — așa cum a încercat să explice o parte a istoriografiei — tumultul de la Cîmpeni, din mai 1782, cînd țăranii adunați la tîrg au spart butiile cu vin și vinars ale negustorului care arendase vînzarea băuturilor.

Cauzele — așa cum le relevă izvoarele și documentele de epocă — sînt profunde și multiple. Ele au rădăcini adînci în veacurile de suferință îndurată de țărănimea transilvăneană, în majoritatea ei covîrșitoare românească, în crunta și dubla exploatare socială și națională la care a fost supusă de nobi-

fruntate cu o primejdie atît de mare, pentru că niciodată mişcările ţărănimii nu învederaseră soluţii atît de radicale, sociale şi naţionale. Evenimentele din 1784 au prilejuit o adevărată autoexaminare colectivă în societatea transilvăneană, au determinat soluţii ale problemei ţărăneşti, confundată acum, datorită masivei participări româneşti, cu problema naţiunii române. În ochii contemporanilor, ea a fost rodul românilor, astfel că în actele ce le redactează aristocraţia se referă precumpănitor la ei, atribuindu-le întreaga mişcare, acuzînd grav îndeosebi intelectualitatea, pe care o considera principalul ferment al agitaţiilor.

Prin manifestările ei de ansamblu, ridicarea la luptă a românilor din 1784 a făcut să se reverse nu numai albia nemulţumirilor determinate de starea de servitute, ci şi inechităţile flagrante care veneau dinspre sistemul politic al principatului. Refuzul constant al naţiunilor privilegiate şi al confesiunilor recepte de a satisface îndreptăţitele cereri ale mişcării politice româneşti a dus la răbufnirea nemulţumirilor acumulate într-o mişcare ţărănească ce a pus sub semnul întrebării ordinea feudală şi sistemul politic transilvănean. În faţa nobilimii nu se mai ridica o ţărănime, pur şi simplu, cu revendicările ei sociale, *ci una care a reuşit în timpul confruntă ilor să dea expresie generalizată unor deziderate ce prefigurau o nouă evoluţie istorică*. „Viziune ţintind mai departe decît programele agrare — scrie acad. David Prodan — ale revoluţiei secolului următor pe care o prevesteşte". Prin radicalismul ţărănesc, ea a năzuit, spre deosebire de trecut, nu spre ameliorarea raporturilor feudale, ci spre răsturnarea lor. Ţărănimea nu mai priveşte înapoi, ci spre viitor pe care, instinctiv, îl prefigurează prin revendicările sociale incluse în programul de la Deva, dar şi prin lozincile cu înţelesuri naţionale pe care le formulează în focul luptei.

Acestea din urmă, mai cu seamă, au neliniştit, deoarece ţărănimea se ridicase implicit şi împotriva deţinătorilor puterii politice, a naţiunilor privilegiate. Ostilitatea nobilimii şi deruta ei se datorau şi stimulului ce venea (în primul rînd prin intermediul preoţimii, care alcătuia pătura intelectuală sătească) dinspre mişcarea de afirmaţie naţională, care, în deceniul lui Horea îşi căuta cu insistenţă — în spiritul ideilor lui Inochentie Micu — calea spre emanciparea politică. Refuzul categoric şi constant al stărilor privilegiate de a lua în considerare postulatele mişcării naţionale româneşti a făcut ca adversităţile politice dintre casta conducătoare şi români să se transmită în mediul rural, masei iobăgeşti. Reprezentantă a unei religii nerecepte, şi, ca atare, lipsită de drepturi constituţionale, intelectualitatea măruntă a impulsionat lupta împotriva nobilimii, asociindu-i şi o mo-

nu este decît o scobitură în pămînt, întunecoasă şi respingătoare, de unde nu mai vede lumina zilei pînă la eliberarea sa, care se întîmplă foarte tîrziu. Pus în libertate, nu-şi duce viaţa mai bine decît o vită. Cu un cuvînt, necazurile şi poverile impuse supuşilor de domnii lor pămînteşti sînt fără sfîrşit, iar excesele la care sînt supuşi pur şi simplu de necrezut".

Dacă astfel se înfăţişa tabloul general al ţărănimii din Transilvania, cu atît mai sumbră era situaţia locuitorilor din zonele de munte, din Carpaţii Apuseni, în bogata zonă auriferă a Ţării Moţilor, unde a început răscoala. Din cauza asprimei climei, agricultura nu se putea practica aproape deloc, vitele creşteau şi ele anevoie. „Aceasta — consemna Johann Theodor Hermann, secretarul personal al lui Brukenthal — este soarta locuitorilor de la munte; ei îşi cîştigă mijloacele de trai foarte greu şi cu trudă, tăind lemne, arzînd cărbuni, făcînd comerţ cu obiecte din lemn sau muncind ca zilieri în regiunile de şes... Din acest motiv, pînă în anii 1776-1777 au fost trataţi de către funcţionarii urbariali cu foarte multă indulgenţă, în virtutea urbariilor vechi şi a scutirilor din partea foştilor principi... Dar din anul 1776, dările în bani au crescut... celelalte prestaţii au fost mărite şi mai mult... pe motiv că numărul supuşilor s-a mărit. În zadar strigau aceştia [ţăranii] că terenul şi mijloacele de cultivare a pămîntului n-au sporit, că ei, luaţi fiecare în parte, stau acum mai rău ca înainte... Nu li s-a dat ascultare".

Cine să întreprindă o anchetă justă?

Poverilor impuse de jugul iobăgiei li se adăugau, pentru ţăranii români, o cruntă asuprire naţională. Deşi reprezentau cei mai vechi şi mai numeroşi locuitori ai Transilvaniei, aşa cum remarcase însuşi împăratul Iosif II cu prilejul uneia din vizitele sale în principat[1], românii erau lipsiţi de cele mai elementare drepturi politice: „Poporul român — scria Michael Conrad von Heydendorff, vicenotar al Scaunelor Mediaş şi Alba — a fost tratat în Transilvania ca un popor destinat, încă de la originea sa, servituţii, atît pe pămîntul crăiesc, cît şi pe cel nobiliar. Mulţimea sa, în raport cu a celorlalte popoare ale Transilvaniei...,

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1978.

tivație religioasă. Agitînd lozinca trecerii nobilimii la *legea românească*, ce reprezenta, mai mult decît o religie, *un mod de viață*, se încerca să se înlăture unul din elementele sistemului politic — statutul „toleranței" — în esență inechitabil.

Lumea lui Horea

Țărănimea în iureșul evenimentelor, prin lupta ei revoluționară, a lovit sistemul politic al celor trei națiuni privilegiate dintre care românii fuseseră excluși, dar și în inegalitatea ce decurgea din situația de religie nereceptă a ortodoxiei. S-a oferit atunci soluția proprie, revoluționară, a problemei naționale românești, pornind de jos de la temelia societății și țintind, prin efecte, mai departe, spre structura instituțională medievală. Prin lupta desfășurată pe o arie românească, acolo unde se înfrunta un stăpîn feudal străin și o iobăgime de alt neam, de altă limbă și de altă credință, mișcarea condusă de Horea a asociat programului revendicativ al națiunii componenta lui socială. „Istoric — afirmă acad. David Prodan —, problema poporului român din Transilvania e una și aceeași. Practic însă lupta de emancipare se dă acum pe două planuri, unul al intelectualității pornind de sus, de la național, celălalt al țărănimii pornind de jos, de la social, amîndouă acum peste compartimentările confesionale". Evenimentele din 1784 au făcut ca lupta țărănimii să se întîlnească pe meridianele aceleiași aspirații cu intelectualitatea, împotriva acelor forțe ce reprezentau opresiunea și inegalitatea. În realitate cele două planuri erau complementare, atîta vreme cît cei care reprezentau asuprirea erau în egală măsură stăpînii domeniilor și beneficiarii sistemului politic.

Prin lupta sa, țărănimea a arătat aristocrației și nobilimii, stărilor privilegiate, că o nouă epocă bătea la porțile istoriei. Lupta țărănimii române se integra sensului unor evenimente care anunțau pe continent, în diferite puncte geografice, prin mișcările țărănești, fenomenul revoluției democratice. Curții imperiale, evenimentele din 1784 i-au demonstrat însemnătatea problemei românești în Transilvania și necesitatea continuării cursului reforma-

Caracterul întru totul țărănesc al răscoalei e personificat de Horea însuși. Întru totul țăran, el n-a depășit cu nimic marginile țărănescului, nici ca stare, nici ca îmbrăcăminte, nici ca pregătire, nici ca mentalitate... Dar tocmai această identitate îi ridică în importanță ființa, îi dă o valoare reprezentativă. Horea crește în mărime nu înălțîndu-l deasupra masei, ci cufundîndu-l în ea, crește prin perfectă identificare cu ea. Crește nu prin singularizare, ci prin multiplicare. Așa și-a putut juca și și-a jucat autentic rolul de cap necontestat al răscoalei, așa a putut deveni simbolul ei mobilizator. Ceea ce-l distinge în mijlocul semenilor săi e o dotație firească, o psihologie personală, un mai adînc sentiment al dreptății și nedreptății, o mai ardentă pasiune, un mai acut curaj al acțiunii, curaj debordînd marginile rațiunii; îl disting spiritul de dăruire, de sacrificiu în serviciul tuturor. În iureșul răscoalei nu dă nici un semn de vreo ispită de mărire, de avuție, e prins cu chimirul gol, așteptînd iarăși de la sate bani de drum pentru călătoria la Viena. El nu numai personifică mînia populară, dar o și propagă, o activează, o dezlănțuie, riscîndu-și viața. Horea e inima masei, nu superiorul detașat al ei. Și mai are în plus acel indefinibil care modelează pe eroul popular, deține acea doză de taină care vrăjește încrederea mulțimii, îi stîrnește imaginația, pune în mișcare legenda, duce la nemurire eroul.

DAVID PRODAN

a indicat pa iei [clasei conducătoare] dintotdeauna — potrivit legilor — ...înțelepciunea ca să-l mențină într-o stare de înjosire și în frîu, să nu ajungă să-și cunoască propriile avantaje și puterea".

Încă în 1437, cu prilejul răscoalei de la Bobîlna, clasele conducătoare constituiseră acea înțelegere, *Unio Trium Nationum* —, ce reunea nobilimea maghiară și secuiască, precum și patriciatul săsesc, excluzînd de la orice drepturi politice și sociale iobăgimea, în rîndul căreia majoritară era a „patra națiune" — cea românească —, socotită, potrivit înțelegerii, „tolerată" în propria sa țară. Aproape un secol mai tîrziu — după răscoala de la Bobîlna — Codicele tripartit al lui Verbőczi, alcătuit în 1514, statuase și întărise această lipsă de drepturi a românilor. Chiar prin legiuirile țării, românii erau astfel puși — cum remarcă academicianul D. Prodan în ampla monografie *Răscoala lui Horea* — în afara cadrelor constituționale ale statului. Deși formau — cum am mai arătat — majoritatea covîrșitoare a populației, ei n-aveau nici un reprezentant în Dieta țării, ca și cum nici n-ar fi existat. Dealtfel, ei n-aveau reprezentanți în nici unul din organismele care reprezentau autoritatea principatului sau a imperiului.

Cui și cum să se plîngă românii împotriva șirului de nedreptăți și abuzuri la care erau supuși? A căuta dreptatea la stăpînire era — cum nota Ignaz von Egerman, ofițer participant la acțiunea de reprimare a răscoalei —, un act inutil, căci „atît domnul de pămînt cît și slujbașii comitatensi sînt maghiari și aceștia nu sînt binevoitori față de națiunea română; ei nu îi consideră pe țăranii români supuși ai stăpînului căruia îi aparțin, ci îi socotesc ca sclavi proprii... și deoarece nici unul din națiunea lor [dintre români] nu este luat în slujba comitatului — așa

tor. Intelectualității române i-a învederat forța țărănimii pentru mișcarea națională. Pentru aceste rațiuni după respingerea Supplexului[1], intelectualitatea va desfășura o amplă mișcare de luminare a satului, în cadrul unui iluminism ce va purta pecetea popularului. În plan european, prin amploarea ei, răscoala a declanșat un răsunet de proporții, o difuzare fără precedent a problemei românești în opinia publică a continentului. Intervenită într-un moment cînd ideile revoluției democratice americane vesteau amurgul vechiului regim, lupta românilor transilvăneni a dezvăluit unei Europe a aspirațiilor democratice eșecul formulei despotismului luminat. Luptătorii pentru libertate au îmbrățișat cu căldură cauza românilor, într-o pledoarie despre dreptul la rezistență al oprimatului. Publicistica vremii a accentuat caracterul românesc al răscoalei, faptul că românii s-au ridicat împotriva opresiunii nobiliare, a unei nobilimi străine. Evenimentele au difuzat imaginea unui popor de origine latină, ce constituia autohtonii țării, cei mai numeroși și care erau în permanentă legătură cu frații lor de peste Carpați. Reluînd o idee, larg răspîndită în epocă, a numărului covîrșitor al românilor în spațiul carpato-danubiano-pontic, publicistica străină a văzut în Horea pe un prim deșteptător al conștiinței naționale, liderul conștient de misiunea de a reînvia regatul Daciei. În acești ani de angajare revoluționară în Transilvania, românii apar ca o națiune unitară în spațiul țărilor române. În acest sens văzute lucrurile, momentul 1784 a contribuit substanțial, în măsură decisivă, comparativ cu mișcarea politică, la difuzarea imaginii despre poporul român, în cercuri largi europene.

Pornită dintr-o zonă circumscrisă geografic și social, lupta a evoluat spre zonele locuite de iobăgimea comitatelor și a sfîrșit prin a avea un caracter general românesc, prin participare și semnificație. Prin consecința ei, a contribuit la progresul general al principatului, mai cu seamă prin desființarea servituții, care a deschis căile unei noi evoluții istorice pentru întreaga țărănime, indiferent de naționalitate. Ea a devenit, totodată, un simbol al mișcării de emancipare politică națională pe măsură ce se împlinește și în zona centrală sud-est europeană fenomenul conjuncțiunii naționalului cu socialul. În deceniile ce au urmat, pînă la revoluția din 1848 și chiar și după aceea, evoluția spre societatea modernă, spre național s-a desfășurat în interiorul arcului carpatic sub semnul „lumii lui Horea". Numită astfel de contemporani, formula a făcut carieră în istoriografia secolului XIX. Lumea lui Horea a devenit în raport cu evoluția spiritului democratic în societatea românească un simbol în lupta forțelor progresului social.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1, 11/1978.

cum s-ar cuveni — bietul român nicidecum nu poate aștepta nici de la acest loc mult sprijin".

De subiectivismul autorităților și de imposibilitatea de a acționa în spirit justițiar erau convinși înșiși reprezentanți ai administrației. „Chiar cu cea mai mare bunăvoință de a îndrepta lucrul — consemna Johann Theodor Hermann — cine va întreprinde în acest caz o anchetă justă? Un transilvănean desigur că nu; pentru că el este fie complice aici sau acolo, sau va avea să se aștepte la cele mai cumplite persecuții".

Rămînea țăranilor apelul la autoritatea centrală, drumul la împărăție, mai ales că Iosif II, adept al despotismului luminat, părea să manifeste oarecare înțelegere față de soarta țăranilor. După vizitele întreprinse în provinciile întinsului și eterogenului său imperiu, Iosif II luase unele măsuri în favoarea țărănimii. Măsuri palide, limitate, dar chiar și acestea stîrniseră dezaprobarea și împotrivirea vehementă a nobilimii: „Pe vremea împăraților mai vechi și a doamnei noastre Maria Tereza, de fericită amintire dealtfel, — consemna în memoriile sale un aprig apărător al nobilimii, Gyulai Ferenc — am fost în mare liniște sufletească și trupească; dar de cînd a început să domnească domnul Iosif al II-lea, așa este totul după cum se obișnuiește să se spună: «nu știe omul ce e negru și ce e alb»; totul este tulburat, preoțimea, mănăstirile, treburile bisericești... domnia, nobilimea ș.a. și numai țărănimea este susținută, patronată, protejată și ei i se dă îndemnare și putere". Firește, lucrurile nu stăteau deloc așa cum le prezenta septuagenarul cronicar, dar ele reflectă opoziția nobilimii față de orice fel de mă ură menită să ușureze cît de cît soarta țăranilor.

În aceste împrejurări, zadarnic se plîngeau țăranii de nedreptățile la care erau supuși. „De 45 de ani — se spunea într-o relatare contemporană — ei [românii] poartă plîngeri fără folos;... purtătorii jalbelor au fost aspru pedepsiți, sub tot felul de pretexte scornite".

Tumultul de la Cîmpeni

În primii ani ai deceniului nouă, pentru locuitorii domeniului Zlatnei (de fapt trei domenii: de Sus, de Mijloc și de Jos) s-a adăugat o nouă dare. Din timpurile cele mai îndepărtate, ei beneficiau, în schimbul unei reduse taxe anuale de arendare, de dreptul cîrciumăritului. Tezaura-

Drumurile lui Horea la Viena

Dr. DAN BERINDEI

„Părea a fi născut pentru a domni". Cu aceste cuvinte caracteriza publicaţia Politisches Journal din Hamburg, chiar în 1785, pe Horea, într-un articol apărut la scurt timp după eroica moarte a marelui conducător al revoluţiei ţărăneşti din 1784. Era perioada în care numele lui Horea devenise cunoscut nu numai în Transilvania, dar şi cu mult peste hotarele ei.

Prestigiul conducătorului răscoalei din Transilvania a fost însă evident cu ani şi ani înainte de declanşarea marelui război ţărănesc din toamna anului 1784. Cel care a polarizat în jurul numelui său energiile miilor şi miilor de ţărani s-a impus în deceniul ce a precedat evenimentele decisive din 1784-1785, devenind principalul lor purtător de cuvînt.

„Advocat al poporului"

Iobag fiscal din Albac pe domeniul Zlatnei, Horea n-a rămas numai în locurile natale. Documentele din anii anteriori marii înfruntări din toamna anului 1784 îi relevă prezenţa succesivă în diferite locuri. Fiind şi meşter în lemn, constructor de case şi biserici, a lucrat şi în alte localităţi; într-o vreme şi-a urmat şi soţia la un unchi al ei, în comuna Ciucea din comitatul Clujului, unde a muncit ca jeler. Inteligent, impunător în simplitatea sa, el a devenit un personaj central al epocii. Printre ţărani, „lumea lui Horea" exista dinaintea marii lupte revoluţionare şi în centrul ei se găsea iobagul din Albac, neînfricat apărător al semenilor săi, „cunoscutul acum advocat al poporului", cum îl caracteriza mai tîrziu, la mijlocul secolului XIX Alexandru Şterca-

riatul şi Camera aulică monetară au arendat însă acest drept unor negustori, pentru suma de 12 000 florini. Imediat ce au obţinut concesionarea vînzării băuturilor, negustorii au procedat la o creştere vertiginoasă a preţurilor: măsura de rachiu (vinars) a ajuns de la 13 la 24 creiţari, cea de vin la 6-7 1/2 creiţari. Firește, această scumpire a amplificat nemulţumirile în rîndul moţilor. De ani şi ani, între regiunile de munte din Munţii Apuseni şi valea Tîrnavelor (cunoscută în epoca feudală sub numele de Ţara vinurilor — Weinland[1]) se statorniciseră intense schimburi comerciale. Moţii valorificau în ţinuturile de şes obiectele făurite de ei din lemn, în schimbul produselor agrare şi viticole. Or, arendaşii se aprovizionau acum din Banat, ceea ce însemna o grea lovitură atît pentru locuitorii de la munte, cît şi pentru cei de la şes. În repetate rînduri, sătenii au cerut Tezaurariatului îndepărtarea arendaşilor, trimiţînd deputaţi şi la Viena, dar în zadar. Necăpătînd dreptatea pe căi legale, la 24 mai 1782, în ziua de tîrg de la Cîmpeni, localnicii, împreună cu sătenii din regiunile de şes învecinate, au spart cîteva buţi cu vin ale arendaşilor. Paguba se ridicadoar la 343 florini, dar, ca întotdeauna, autorităţile au procedat faţă de ţărani cu toată asprimea. Zece dintre ei au fost arestaţi şi osîndiţi la mulţi ani de temniţă grea; ţăranilor de pe domeniul Zlatna li s-a impus plata unei amenzi ce întrecea de zeci de ori paguba provocată arendaşului. Printre revoltaţii puşi sub urmărire, s-a aflat şi Horea, dar a reuşit să scape şi să plece la Viena, pentru a face recurs în numele sătenilor împotriva nedreptăţii sentinţei.

Pedepsele grele pronunţate împotriva ţăranilor, alături de şirul celorlalte nedreptăţi, de înăsprire a poverilor, a abuzurilor, de noianul de plîngeri nerezolvate, au sporit nemulţumirile, au întreţinut şi amplificat ostilitatea maselor. În această situaţie, anul 1784 a adus unele nădejdi în rîndurile ţărănimii. Avînd nevoie de soldaţi, împăratul a hotărît conscrierea (recrutarea, înrolarea) sătenilor din ţinuturile de margine în regimentele grănicereşti. Conscrierea a găsit un ecou neaşteptat, sătenii sperînd că în acest fel ar putea scăpa de iobăgie. Sate întregi s-au înscris în armată, îndeosebi locuitorii din comitatele Alba şi Hunedoara. Odată înscrişi, mulţi dintre ţărani au început să spună că astfel vor putea scăpa de domnii lor şi vor rămîne stăpîni pe pămînturile pe care le locuiesc şi care le aparţin de drept.

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1979.

Şuluţiu, care mai adăuga că Horea se dovedise şi „om harnic şi orator mare". Era pretutindeni cunoscut, deoarece — întocmai ca şi Tudor Vladimirescu, ori Avram Iancu mai tîrziu — se afla acolo unde nedreptatea era mai mare şi unde se impunea a rezista cel puţin printr-o jalbă meşteşugită. Într-o broşură germană era caracterizat drept „om cu învăţătură şi mare meşter în iscodiri rafinate", susţinîndu-se chiar că citea şi înţelegea pe Klopstock[1]. Deşi la interogatoriul ce i s-a luat în închisoare a negat a şti să citească şi să scrie, pare totuşi probabil că Horea să fi avut suficiente cunoştinţe, necesare desfăşurării activităţii sale de reprezentant al poporului său pe lîngă autorităţile înalte.

Începînd din 1779, Horea a învăţat şi îndepărtatul drum al Vienei, ca purtător de cuvînt al apăsatei iobăgimi transilvane. Drumul ales nu era întîmplător; ţăranii năzuiau în dreptatea împăratului Iosif II, care — cu prilejul vizitelor făcute în Transilvania, în 1773 şi apoi în 1783 — le adresase cîteva cuvinte româneşti. „Scoală! Scoală!" îi îndemnase să se ridice pe cei care îngenuncheaseră în faţa sa, le primise plîngerile scrise şi le spusese tot în româneşte: „Oi căuta!". Făgăduială de împărat, în care sătenii crezuseră.

Drumurile la Viena le-a făcut în 1779, în 1780, în 1782 şi în iarna 1783-1784, cînd a stat mai multe luni în capitala imperiului, aşteptînd reîntoarcerea împăratului din Italia. În primele trei drumuri l-a însoţit viitorul său ajutor Cloşca; Dumitru Todea, Gavrilă Onu, Cristea Nicola, preotul Popa Dumitru din Certeje au fost alţii dintre însoţitorii viitoarei căpetenii a luptei ţărăneşti din toamna anului 1784. În interogatoriul său din 1785, Cloşca a dat unele amănunte referitoare la aceste călătorii. Drumul nu era lesnicios, deoarece se făcea pe jos, cu traista de merinde, timp de patru săptămîni la ducere şi patru săptămîni la întoarcere. Delegaţii iobagilor nu aveau mijloace materiale pentru a-şi îngădui să folosească diligenţa. La Viena, trimişii ţăranilor erau nevoiţi să stea cam o lună, uneori — cazul lui Horea în iarna 1783-1784 — şi mai mult. Sumele necesare călătoriei erau adunate de comunităţile ai căror *mandatari* erau. Cloşca a arătat, în interogatoriul său, că pentru fiecare drum, satele Bucium, Abrud şi Cărpiniş îi dăduseră 20 florini.

În calitatea lor de reprezentanţi ai ţărănimii, Horea şi tovarăşii săi prezentau la Viena plîngerile colectivităţilor lor. Un autor anonim din epocă relata că Horea „umbla" la Viena „cu tot felul de petiţii". Acestea erau întocmite încă de acasă sau erau redactate în capitala habsburgică. Neîndoielnic că ţăranii, ei înşişi, nu ştiau carte, dar aveau cu ei, în scris, cererile lor. Cloşca a arătat că, în timpul şederii la Viena, delegaţii au înaintat cererile lor şi cancelariei aulice, şi cancelariei transilvane, şi Curţii supreme de justiţie, şi Consiliului de stat, şi Consiliului de război, şi Camerei aulice, şi Consiliului de lumînări, şi Consiliului de mine, şi Consiliului de comerţ, şi Consiliului de finanţe, şi Consiliului de revizuire

şişi, n-ar fi putut să le scrie, mai ales într-o limbă străină, dar tot atît de adevărat este că petiţiile au fost întocmite după dorinţele lor, iar Horea cunoştea probabil în suficientă măsură germana pentru a le înţelege şi chiar verifica conţinutul.

„Sosind la Viena şi dobîndind audienţie... — relata Alexandru Şterca-Şuluţiu, întemeiat pe informaţiile la care a avut acces, cînd a redactat, în 1860, *Istoria Horii* — prin interprete îi subşternu Horea împăratului toate nedreptăţile şi apăsările ce au de a pătimi nu numai muntenii [adică locuitorii de la munte — moţii], dar şi toată românimea din toată ţara. El cu o îndrăzneală şi cu o simplitate a inimei mare, arătă că în patrie pentru români nu-i ascultare, nu-i dreptate şi spusă că dacă majestatea sa nu va păşi la mijloc, cu autoritatea şi puterea sa cea împărătească, care, cum crede ot poporul, Dumnezeu i-au dat-o pe pămînt şi asupra domnilor pămînteşti, nu numai asupra săracilor, n-au nici o nădejde să capete nici o dreptate..."

Audienţele la curtea vieneză se desfăşurau după un protocol bine stabilit. De obicei, monarhul mergea în Kontrollorgang, unde jeluitorii înmînau petiţiile aghiotantului său şi împăratul adresa unuia sau altuia dintre ei cîteva cuvinte sau punea întrebări. Primirea de către împărat, în audienţă, a lui Horea n-a avut loc cu prilejul fiecăruia dintre cele patru drumuri vieneze. Izvoarele contemporane atestă însă că cel puţin o dată Horea a obţinut de la împărat şi o „audienţă particulară".

Chiar şi în această desfăşurare a audienţelor, în care rareori monarhul se oprea concret asupra unei plîngeri, drumurile la Viena erau privite cu vădită îngrijorare de autorităţile transilvane, iritate de repetata reclamare a abuzurilor săvîrşite de ele. La 19 octombrie 1782, Tezaurariatul Transilvaniei semnala cu vădită neplăcere plecarea spre Viena a lui Horea şi a unor tovarăşi ai săi şi-şi manifesta intenţia arestării lor la înapoiere. În mai 1783, din nou autorităţile transilvane au reacţionat vehement la vestea unei alte plecări spre capitala imperiului a lui Horea şi a unor apropiaţi ai săi, insistînd asupra necesităţii de a fi prins şi judecat.

Cloşca, cel mai apropiat om al lui Horea, se numeşte Ion Oargă. Cloşca era supranume. El e iobag fiscal din Cărpiniş, de pe domeniul de Mijloc al Zlatnei. La interogatoriu se declară cam de 30 de ani, în testamentul său de 37 de ani, o descriere oficială din partea armatei îl socoteşte de 40 de ani. Testamentul său îl arată ţăran de stare mijlocie, cu pămînturi, vite, bani daţi împrumut, ţăran strîngător... În deputăţiile din care făcea parte reprezenta obişnuit satele domeniului de Mijloc.

Crişan se numea Gheorghe sau Giurgiu Marcu şi era tot din Cărpiniş. La interogatoriu se numeşte pe sine Crişan alias Marcu Giurgiu şi se declară iobag cameral şi în vîrstă de 52 de ani. De origine era din Zarand, din satul Vaca (azi Crişan), era de pe Criş, de acolo supranumele de Crişan. În Cărpiniş venise prin căsătorie. Şi poate era fugar din satul său, folosindu-se de privilegiul domeniului de Mijloc de a nu restitui pe iobagii fugiţi. În tinereţe servise ca soldat în Regimentul Gyulay, avea deci şi elementare cunoştinţe militare. Robust, energic, activ, curajos. Aşa ne apare şi din portretul lui de la Muzeul de istorie. Deşi de pe domeniul de Mijloc al Zlatnei, el activează cu deosebire în fruntea semenilor săi din Zarand, de pe domeniile nobiliare, dar în solidaritate cu cei din munţi şi în virtutea aceleiaşi porunci lansate de Horea.

DAVID PRODAN

pitat însă evenimentele. După ce a fost eliberat de ţărani, Crişan a vorbit în ă o dată mulţimii (se adunaseră aproape 1 000 oameni), arătînd o patentă, provenită — spunea el — de la împăratul Iosif II, prin care ţăranii ar fi primit ordin să distrugă pretutindeni curţile nobiliare şi să omoare pe toţi nobilii. Cuvintele rostite de Crişan au avut un puternic efect. Potrivit unui rezumat încheiat la 8 decembrie 1784 la Zlatna, de către un autor anonim, mulţimea a pornit în patru coloane, „ca un şuvoi", una spre Cîmpeni, cealaltă spre Şoimuş, a treia prin Săcărîmb spre Binţinţi, pe lîngă Mureş, a patra peste Mogoş. Coloanele, mici la început, au crescut în scurt timp fiecare la cîte 3 000-4 000, alăturîndu-li-se oamenii din satele prin care treceau răsculaţii.

Flacăra revoluţionară s-a întins cu repeziciune. În ziua de 2 noiembrie, ţăranii au incendiat şi pustiit curţile nobiliare din Mihăleni, Crişcior, Brad şi Ribiţa. A doua zi, evenimentele au cuprins Baia de Criş, Lunca, Hălmagiu şi Hălmăgel, Vîrfurile, Pleşcuţa, Trestia şi Luncani. Trufaşa nobilime, care privea pe ţărani cu un nesecmuit dispreţ, a fost cuprinsă de o spaimă de nedescris. La 11 noaptea, judele nobiliar suprem de Zărand, Pap László, a încălecat pe un cal şi „alergînd pretutindeni, le striga prin ferestre nobililor din calea sa, ca fiecare să fugă unde poate şi astfel... a alarmat întreg Şoimuşul". Ioseph Lamasch, parohul din Săcărîmb, care adăpostise în turnul bisericii mai mulţi nobili fugiţi din calea răzvrătiţilor, relatează peripeţiile prin care a trecut un oarecare Moise Nándra, cu soţia şi fiica sa: „Dimineaţa [8 noiembrie]... i-am chemat pe toţi de pe acoperişul bisericii şi după ce s-au refăcut ît de cît, tăindu-i părul şi mustaţa, l-am îmbrăcat pe domnul Moise Nándra ca franciscan, instruindu-l cum să se poarte pe drum; l-am înzestrat chiar cu un breviar zdrenţuit... Pe soţia a estuia, de asemenea, am îmbrăcat-o în femeie română... Din

„Cu miile să adunară la el"

Ceea ce îngrijora cel mai mult aceste autorități nu era atît problema reclamațiilor aduse împotriva lor în fața monarhului, ci însăși starea de agitație legată de drumurile căpeteniei iobagilor spre Viena. În ianuarie 1784, slujbași din Zlatna relatau că 202 iobagi declaraseră „de bună voie și nesiliți de nimeni" că au reclamat împăratului printr-o petiție încredințată lui Horea despre nedreptățile care li se făceau. Reîntoarcerea de la Viena era, de asemenea, prilej de agitație, așa cum relatează contemporanul Ioan Monorai, care arată că Horea, venit de la Viena, unde fusese „ca un legatuș al pîrîșilor", a provocat mișcarea iobăgimii. „Îndată cum auziră cunoscuții lui eă sosi Horea acasă — scrie el — unii să-l vază, alții ca să știe ce au isprăvit la Viena, iară alții, ca pre un om cu știință să-l întrebe ce va să fie de acea conscripție ce se făcea, aleargă să se întîlnească cu dînsul". O scenă similară o descrie și Alexandru Șterca-Șuluțiu (situînd-o cronologic în preajma izbucnirii acțiunii revoluționare): „Așa, întorcîndu-să către casă, au sosit într-un sat aproape de Hălmagi, unde odihnindu-se de osteneala călătoriei cei lungi vreo 2-3 zile, vestea despre sosirea Horii să lăți de grab în tot Zărandul și românii, care așteptau cu sete sosirea lui, cu miile să adunară la el, să-l întrebe de le aduce ceva nădejde bună, dată lui de împăratul? El le povesti toate pe rînd..."

Intrat în legendă încă din timpul vieții, Horea, cel ce neostenit umbla pe drumuri în căutarea dreptății, mult timp n-a putut fi arestat de autorități, care-l urmăreau pentru activitatea lui în slujba celor mulți. La interogatoriul ce i s-a luat în închisoare a declarat că se știa urmărit de patru ani pentru că se dusese la Viena la împărat! Țăranii îl apărau cu înverșunare pe cel ce le purta soliile, adăpostindu-l și anunțîndu-l din vreme despre primejdiile ce-l pîndeau.

În primăvara anului 1784, după luni de zile de așteptare, Horea a înmînat ultimele petiții al căror purtător era și tot de această dată a avut, se pare, audiența particulară la Iosif II. Acum ar fi pronunțat monarhul cuvintele „Tut ihr das" (Făceți-o!), îndemnînd în felul acesta la faptă pe iobagii transilvani pentru căutarea dreptății, prin acțiunea lor directă împotriva asupririi nobiliare. Astfel de cuvinte aparțin probabil legendei, dar sigur este că Iosif II arăta un oarecare interes românilor, scriind despre ei: „Națiunea este, de altminteri, cu adevărat isteață și nestatornicia ei vine desigur numai din nenorocirea pe care o suferă". Pare însă cu totul improbabil ca monarhul să fi pronunțat cuvinte de îndemn la luptă revoluționară.

Oricum, pentru Horea, această ultimă întîlnire cu împăratul (a cărui corespondență ulterioară dezvăluie că de fapt nici nu păstrase amintirea concretă a interlocutorului) a întocmit un raport pe care l-a prezentat personal comandantului armatei imperiale, generalul Preiss. Între cele două foruri exista însă o vie animozitate, fiecare încercînd să-și impună punctul de vedere: guvernatorul și Guberniul (guvernul alcătuit din patru înalți funcționari germani) doreau măsuri forte care să stingă din față revolta, în timp ce armata aștepta ordine superioare pentru a acționa în conformitate cu ele. Pînă atunci, unitățile din zonă au primit dispoziții numai să urmă-

Nesfîrșite plîngeri împotriva abuzurilor nobilimii și autorităților au fost adresate împăratului Iosif II în timpul vizitelor acestuia în Transilvania

În p. 11: *Horea conducînd pe țărani la asediul unui castel. Gravură de Franz Kollarz, din Viena*

vicejudele nobililor am făcut fierar și astfel toți trei au trecut în chip fericit prin mijlocul românilor".

În orașul de reședință al principatului, la Sibiu, cea dintîi veste a ajuns în ziua de 4 noiembrie. Guvernatorul Samuel von Brukenthal

lui său iobag transilvan) a fost decisivă. „Faimosul Horea", relatează Michael Conrad von Heydendorff, contemporanul său, „vorbise de cîteva ori cu împăratul la Viena și s-a reîntors de acolo atît de îndrăzneț și cuprins de intenții atît de rebele împotriva stăpînilor de pămînt, pe care le transmise mai departe românilor, încît a provocat răscoala..."

Datorită activității lor, prestigiul conducătorilor răscoalei ajunsese deosebit în sînul iobăgimii, Horea, ca și Cloșca, fiind, pentru țărănime, cum spunea Crișan la interogatoriu: „oamenii care au fost la înălțatul împărat". Pentru a da mai mare tărie apelului său la luptă, Horea a invocat porunci imperiale și a arătat o cruce care i-ar fi fost dată de monarh. Mai tîrziu, la sfîrșitul primei jumătăți a sec. XIX, cronicarul sas Iosif Marlin va scrie fără să ezite că „această îngrozitoare răscoală românească s-a întîmplat cu știrea și învoirea împăratului Iosif", ceea ce desigur nu corespundea unei realități istorice. Legenda însă, făurită încă din timpul luptei, își făcuse drum în conștiința publică. Și chiar Horea, din rațiuni politice, contribuise la închegarea ei.

„Deputatul munților" — cum îl caracteriza Șterca-Șuluțiu —, considerat de nobilime și autoritățile guberniale „un tulburător de țară" și „cel mai primejdios om", a știut să invoce „porunca împăratului" pentru a-i stimula pe iobagi și a-i ridica mai cu înlesnire la luptă. Însuși Iosif II îi scria iritat fratelui său, marele duce Leopold de Toscana, despre pretenția lui Horea de a fi trimisul său în Transilvania pentru a îndemna pe țărani să se răscoale. Legenda se va dovedi mai puternică decît realitatea, ea persistînd chiar și după ce căpeteniile mișcării vor pieri la Alba Iulia.

Mai trebuie amintit că gîndul unui nou drum spre Viena a fost prezent la Horea chiar și în timpul luptelor țărănești din ultimele luni ale anului 1784. Cînd s-a negociat armistițiul de către Cloșca cu vicecolonelul Schultz, cel dintîi i-ar fi spus reprezentantului armatei imperiale că Horea, și cu el Cloșca, ar fi trebuit, potrivit hotărîrii țăranilor, să plece spre Viena după armistițiul de 8 zile. Chiar adăpostirea în munți era determinată de aceeași pricină, satele hotărînd ca ei să se ascundă pentru a nu fi prinși și opriți de la noul drum spre Viena. În timpul procesului, căpeteniile iobagilor mai nădăjduiau că vor fi duse în fața împăratului.

Drumurile lui Horea sînt cuprinse în istoria marilor fapte de acum două veacuri ca și în legenda pe care poporul a țesut-o cu dragoste și imaginație în jurul măreței figuri a lui Horea, conducătorul neînfricat al țărănimii transilvane. Ele cuprind neîndoielnic *o parte* din „preistoria" impresionantei și impetuoasei ridicări la luptă a iobăgimii pentru dreptate și libertate.

---

rească mișcările răsculaților și să încerce să se edifice asupra naturii și scopurilor ridicării la luptă a țăranilor. Nu era singura divergență din sînul păturilor conducătoare: nobilii suspectau deopotrivă armata și Guberniul de pactizare sau cel puțin de aprobare tacită a țăranilor. În sfîrșit, contradicții au apărut între patriciatul săsesc și nobilime.

Pe fondul acesta, luptele luau amploare. După ce, în ziua de 4 noiembrie, 5-6 000 oameni au atacat și pustiit curțile baronului Josika, din Brănișca, răsculații s-au împărțit în două cete înaintînd pe cele două maluri ale Mureșului. În cursul nopții au aprins toate curțile nemeșești din Șoimuș, iar a doua zi au pustiit pe cele de la Rapolt, Bobîlna, Geoagiu și multe altele. Totodată, o ceată mare de țărani, sub conducerea lui Crișan, a atacat Cîmpenii, unde a distrus din temelii casele șpanului (administratorul domeniului regesc), luînd toate documentele găsite și aruncîndu-le în apă. În aceeași zi, răsculații s-au adunat în partea de jos a Abrudului, de unde „a doua zi, în zori — notează cronicarul secui Ioszef Benkő în *Oglinda naționii române din Transilvania* — ...o mulțime alcătuită din 6 000 de oameni acoperă ca un nor munții Abrudului. În jurul orei 8 dimineața, cu strigăte înfiorătoare, [țăranii] pătrund în oraș".

Revoluția a cuprins cu repeziciune întreg comitatul Albei, extinzîndu-se și în Hunedoara. Cetele răspîndite în susul Mureșului au pătruns în ziua de 6 noiembrie în Vurpăr și Pîcleșa, în vreme ce o parte a țăranilor au trecut rîul la Geoagiu, luînd-o spre Binținți, Cioara, Vințul de Jos, unde, spune un raport, „locuitorii fac cauză comună cu ei". La Vințul de Jos, sătenii au spart hambarele, pătulele, șurele, au vărsat grînele pe jos și le-au împărțit spunînd — se arată într-o relatare — „aceasta este munca voastră, duceți-le în pace, acuma este timpul să primiți și voi".

Adăpostiți în castelele de la Deva și Hunedoara, nobilii, înspăimîntați, au întreprins demersuri după demersuri, cerînd intervenția armatei imperiale: „Ne aflăm în cea mai mare primejdie a vieții — se arată într-o scrisoare adresată de nobilii din Deva guvernatorului principatului... Din această pricină, rugăm preaînălțimea voastră, în numele întregii obști, să binevoiți a hotărî să se trimită aici cît mai neîntîrziat armată".

(Continuare în numărul viitor)

Cronici de familii

CIURCU — CĂRTURARI ŞI INVENTATORI

I. M. ŞTEFAN

La 3 august 1886, parizienii asistau la un spectacol neobişnuit: cursul Senei era urcat de o mică ambarcaţiune fără vîsle, fără zbaturi, fără pînze, împinsă parcă de o forţă nevăzută. În urma ei, în direcţia opusă înaintării, ţîşnea un puternic şuvoi de gaze. Puţini dintre spectatori îşi închipuiau că acest şuvoi putea fi pricina propulsiei. La bord se aflau românul Alexandrú Ciurcu şi francezul Just Buisson, amîndoi tehnicieni amatori, creatorii motorului misterios ce mişca ambarcaţiunea. Prezent la una dintre experienţele următoare, colonelul Maurouard, trimisul guvernului francez, nota în cunoscuta revistă ştiinţifică La Nature: „Gazele sînt ejectate cu forţă din motorul propulsor şi produe un zgomot puternic, iar vasul înaintează în direcţia opusă ţîşnirii lor, în mod regulat şi continuu. Este, de fapt, o rachetă care zboară şi care antrenează cu ea întreg obiectul pe care se află".

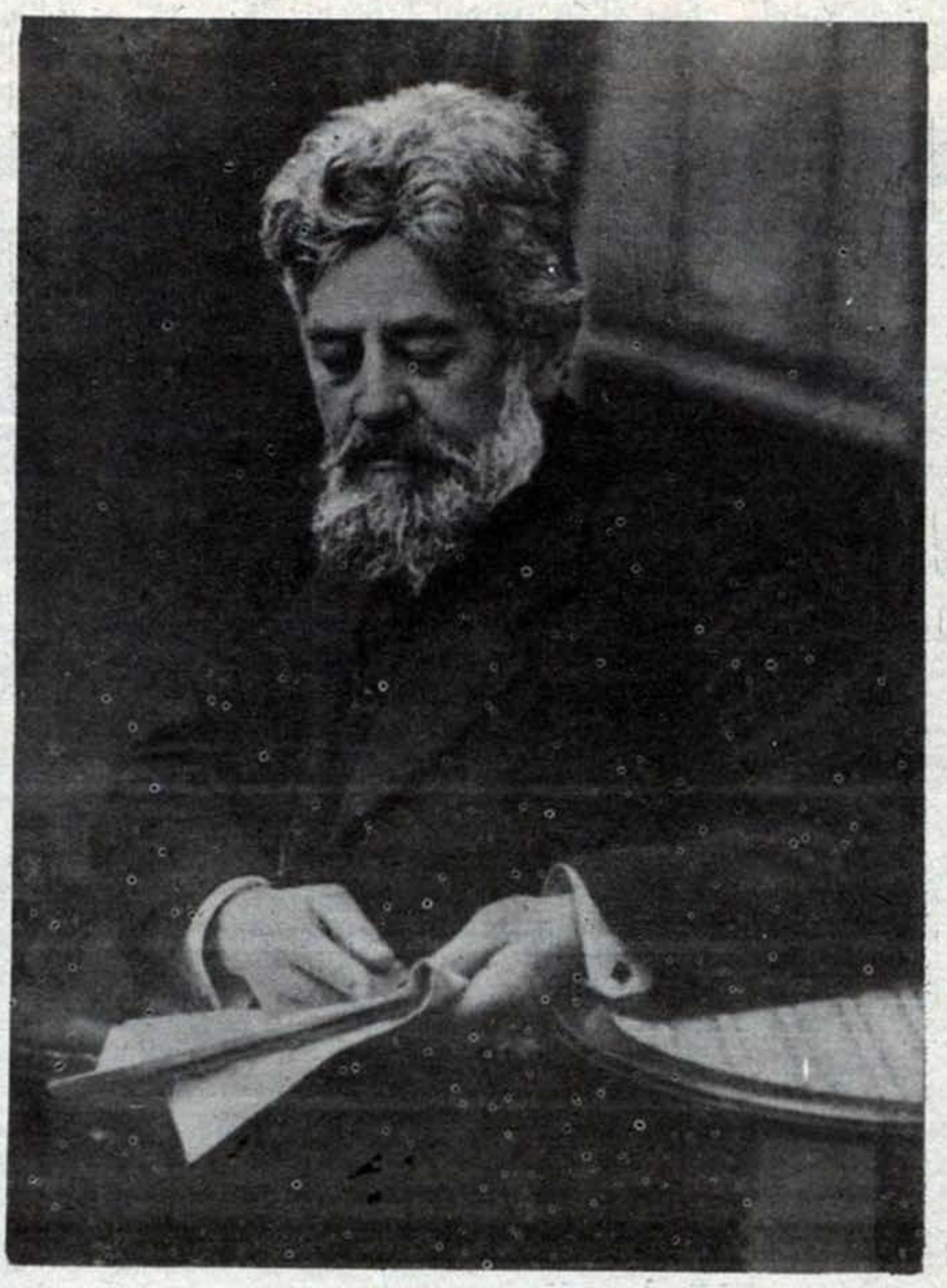

Era vorba de o premieră mondială, de cea dintîi navă propulsată reactiv, o experienţă despre care, în iunie 1930, revista România aeriană scria că reprezintă „prima încercare practică a unui vehicul mişcat cu fuzee". De altfel, nu era singura surpriză tehnică pe care românii o făceau la sfîrşitul veacului trecut francezilor. În 1880, parizienii văzuseră circulînd la Paris remarcabilul automobil cu aburi al lui Dumitru Văsescu, moment de pionierat în dezvoltarea locomoţiei terestre; în 1891, Constantin Miculescu inaugurase un nou capitol al termodinamicii, determinînd, cu ajutorul unui calorimetru inventat de el, cel mai precis echivalent mecanic al caloriei; în 1894, Dragomir Hurmuzescu construise cel dintîi electroscop modern, cu ecran electrostatic, de care s-au folosit H. Becquerel pentru a descoperi, doi ani mai tîrziu, radioactivitatea, iar soţii Curie, patru ani mai tîrziu, pentru a izola radiul.

Darul lui Napoleon I

Dar să revenim la Alexandru Ciurcu, această personalitate complexă a culturii românești, pînă acum cîțiva ani aproape uitată, încercînd să conturăm coordonatele zbuciumatei sale existențe. „E în acest copil al Brașovului, scoborîtor din vechiul neam al Ciurculeștilor — scria Constantin Mille la 12 octombrie 1910, în *Adevărul* —, este ceva din omul de sud, repede înflăcărat, mult vorbitor, cu fantezie bogată, totdeauna în fierbere, totdeauna în acțiune, setos de lucru, de luptă, chiar dacă această luptă ar duce-o împotriva naturii..." Iar N.D. Cocea nota, la 13 martie 1913, în *Facla*: „În vremea asta prozaică de trai burghezesc și de năzuințI calculate cu cumpătare, ce n-a fost și n-a încercat să fie d. Ciurcu! Ziarist, agronom, inventator de motoare și aeroplane, orator, om politic, martir, expulzat, profet în țara lui și iarăși ziarist. D. Ciurcu n-a rămas nepăsător în fața nici uneia din manifestările infinite ale geniului omenesc și a tresărit de cîte ori demonul acțiunii închis într-însul s-a găsit în pragul necunoscutului, pe povîrnișul unei nedreptăți sau în fața perspectivei unui progres de realizat".

Alexandru Ciurcu s-a născut la 29 ianuarie/9 februarie 1854, la Șercaia, în ținutul Făgărașului, nu departe de Brașov, unde tatăl său se refugiase după înfrîngerea revoluției din 1848. Cînd Mille se referă la Alexandru Ciurcu ca fiind „scoborîtor din vechiul neam al Ciurculeștilor", aceasta nu este o figură de stil. O broșură tipărită în toamna anului 1885 în Tipografia „Românul" (*Doui exilați*. De un amic intim al familiei, București, 1885), aduce o serie de precizări prețioase. Aflăm astfel că „familia Ciurcu este una din familiile de frunte din Brașov. Ea s-a așezat în Transilvania acum vreo 400 de ani, emigrînd din România, unde fusese persecutată de domnul de atunci. Dar de atunci și pînă acum, această familie n-a încetat de a avea relațiuni familiare și de afaceri atît dincoace cît și dincolo de Carpați. Cei mai mulți dintre membrii acestei familii întinse s-au ocupat cu comerciul și agricultura... Un Ciurcu a fost în secolul trecut [sec. XVIII] starițI la mănăstirea Sinaia. În 1814, un Ciurcu a înființat satul Sudiți, din județul Buzău, colonizîndu-l cu români din Ardeal. În Brașov se află o suburbie care se numește Malul Ciurcului, în memoria acestei familii care totdeauna a fost iubită și stimată de românii brașoveni. Chiar astăzi bătrînul Neculae Th. Ciurcu... este la Brașov una dintre figurile cele mai respectabile și mai respectate și, deși poartă în spinare vreo 78 de ani, îl vezi figurînd în fruntea tuturor întreprinderilor naționale".

Printre înaintașii lui Alexandru Ciurcu se numără și Radu Tempea (1768-1824), cărturar de seamă, cunoscut ca poet și organizator al învățămîntului românesc din Ardeal, dar mai ales ca autor al unei lucrări filologice de pionierat, intitulată *Gramatică românească*, tipărită la Sibiu, în 1797. În 1796 a fost numit director al școlilor ortodoxe românești din Ardeal, funcție pe care a îndeplinit-o pînă prin anii 1806 sau 1808, pentru ca mai apoi să devină protopop de Brașov. La sfîrșitul sec. XVIII se pare că a îndeplinit și unele misiuni diplomatice. În familia Ciurcu s-a păstrat mult timp o tabacheră de argint pe care Radu Tempea o primise în dar de la împăratul Napoleon I. Tradiția familiei istorisește, dealtfel, că întîlnindu-l, se pare, la Viena, împăratul francez, impresionat de vitejia și priceperea în luptă a regimentelor de grăniceri români din armata austriacă cu care francezii se confruntaseră în mai multe rînduri în timpul campaniilor din anii 1793-1815[1], l-ar fi rugat pe Tempea să-i tălmăcească sensul expresiilor „Dă vere!", „Dă finule!", „Dă cumnate!", pe care membrii acestor unități și le adresau în timpul luptei. Tempea i-ar fi spus atunci lui Napoleon că ostașii respectivi proveneau din aceleași localități, mulți dintre ei fiind rude și prin acele cuvinte se încurajau reciproc; după aceea i-a explicat întreaga organizare a regimentelor grănicerești.

Un fiu al lui Radu Tempea a fost protopop al Brașovului, iar mai tîrziu, în 1835, a fost chemat în Țara Românească de către mitropolitul Neofit al Ungro-Vlahiei, fiind numit director al Seminarului teologic din Rîmnicu-Vîlcea. Anastasia, fiica lui Radu Tempea, femeie vrednică și învățată, s-a căsătorit cu Niculae Dim. Ciurcu, ea fiind mama luptătorului pașoptist Niculae N. Ciurcu și bunica lui Alexandru Ciurcu. În casa lui N.D. Ciurcu veneau adesea în refugiu și țineau întruniri refugiați politici din Țara Românească, așa cum s-a întîmplat în 1821, după revoluția lui Tudor Vladimirescu și ocuparea Bucureștilor de către trupele otomane. Și Grigore IV Ghica a venit la Brașov, la Niculae Dim. Ciurcu, înainte de a prelua domnia în Muntenia (1822), iar brașoveanul l-a însoțit în călătoria sa la București, menită să pregătească suirea pe tron. Cînd N.D. Ciurcu a murit, în 1827, văduva sa Anastasia s-a stabilit la Valea Călugărească, după ce un timp domnitorul i-a oferit ospitalitate în chiar palatul său din București.

[1] Amănunte în *Magazin istoric*, nr. 11/1973.

În zilele revoluției de la 1848

Niculae N. Ciurcu, cel mai mic din cei 12 copii ai Anastasiei, a rămas de mic orfan de tată. A urmat școala la Brașov, la Sibiu și la Viena, deprinzînd în paralel practica comercial-financiară la „casa" Hagi Constantin Pop, firmă a cărei centrală se afla în capitala habsburgică. A fost funcționar al acestei firme și în același timp a audiat diferite cursuri la Universitatea din Viena. Tot aci s-a împrietenit cu o

serie de cărturari români, printre care August Treboniu Laurian. În 1842, la 20 ani, Niculae N. Ciurcu s-a stabilit în Țara Românească, unde a preluat administrarea moșiei Dudești, la bariera Bucureștilor, pe care în numai șase ani a adus-o într-o stare înfloritoare.

Niculae N. Ciurcu a luat parte la pregătirea și desfășurarea revoluției de la 1848, fiind desemnat ca delegat al județului Ilfov pe lîngă Guvernul provizoriu. După aceea a fost nevoit să ia calea exilului, refugiindu-se în Transilvania. Mai înainte, un document din 21 august 1848 ni-l arată oferind „onorabilei Locotenențe Domnești" șase sute de pușți, ce voiește „a le hărăzi țării". Pe acea vreme, era logodit cu Polixenia Chirilov, din București. Întrucît nu i s-a îngăduit să se întoarcă în România, logodnica a trebuit să treacă, împreună cu familia ei, în 1851, cu chirvanele, peste munți, cununia sărbătorindu-se la Sibiu. Aci Niculae N. Ciurcu luase în arendă mai multe moșii între Brașov și Făgăraș și, ajutat de rude, cumpărase o mică proprietate la Șercaia, unde a organizat o fermă exemplară. Aici s-au mutat cei doi soți, aici li s-au născut cei trei copii: Adela, Elena și Alexandru.

Din familia Ciurcu au mai făcut parte medicul Sterie N. Ciurcu, văr cu Alexandru, care și-a luat doctoratul la Viena, iar din 1886 a practicat în acest oraș, afirmîndu-se ca o figură proeminentă a românilor stabiliți acolo; întemnițat de autoritățile habsburgice, în 1916, la intrarea României în război, a murit în închisoare. Din același neam au făcut parte Ioan I. Ciurcu și Nicolae I. Ciurcu, primul dintre ei și un talentat folclorist. În 1880, ei au întemeiat librăria și editura „Frații Ciurcu" din Brașov, dotată și cu o tipografie modernă, unde s-au tipărit numeroase scrieri românești.

Avea, deci, de la cine să moștenească Alexandru Ciurcu sentimente naționale puternice și aptitudini pentru

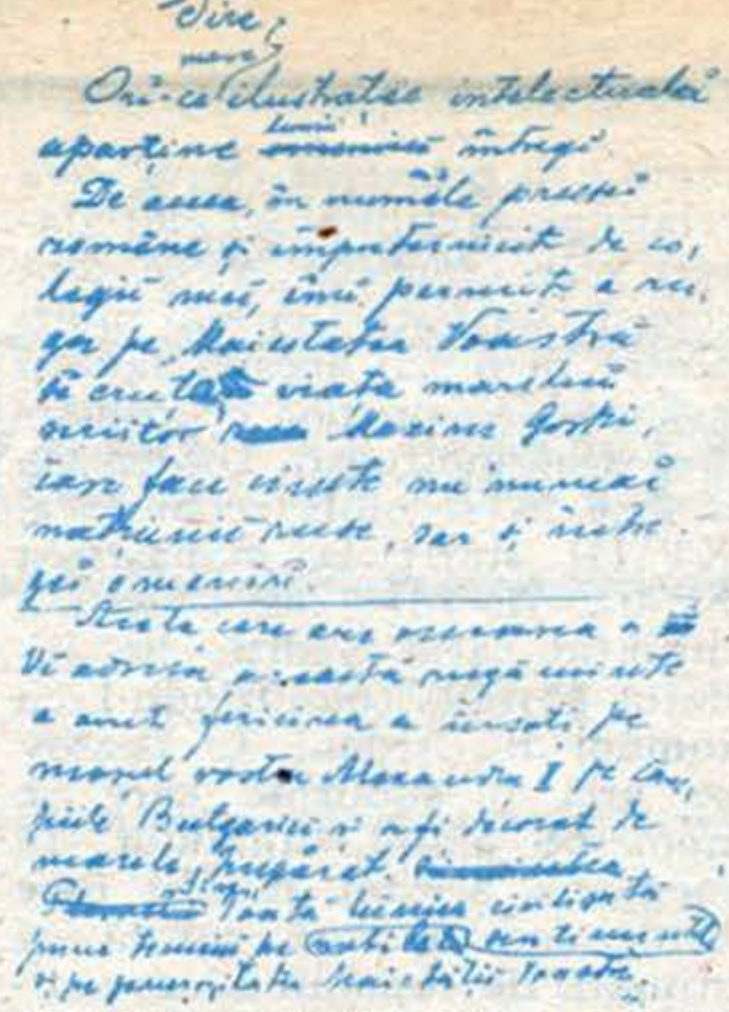

Proiectul scrisorii prin care Al. Ciurcu cerea, în 1905, țarului „să cruțe viața marelui scriitor Maxim Gorki, care face cinste nu numai națiunii ruse, dar și întregii omeniri"

însușirea unei culturi temeinice, ca și o atitudine etică înaltă, de „om dintr-o bucată", străin de compromisuri, cum avea să-l caracterizeze mai tîrziu un coleg de gazetărie, C. Constantinescu-Cosco, în *Universul literar* din 5 iulie 1910, adăugînd că „niciînd omul politic Ciurcu nu a dezmințit și nu a alterat pe ziaristul Ciurcu". O amprentă decisivă asupra drumului său în viață și-a pus faptul că a avut, alături de el, ca îndrumători, prieteni sau colaboratori apropiați, astfel de reprezentanți de seamă ai vieții sociale și culturale românești, cum au fost Iacob Mureșianu (dascălul său la gimnaziu), C.A.Rosetti (inițiatorul său în ale gazetăriei), Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Dimitrie Brătianu, Mihai Eminescu, I.L. Caragiale, George Barițiu, Const. Dobrogeanu-Gherea, Constantin Diaconovici, George Panu, Take Ionescu, Const. Rădulescu-Motru, Nicolae Grigorescu, și încă mulți alții.

Întîlniri cu Eminescu și Caragiale

În 1856, tatăl său, Niculae N. Ciurcu, a dobîndit dreptul de a se întoarce în Țara Românească, unde a luat în arendă o moșie. Alexandru avea pe atunci un an și jumătate. O amintire de neuitat din anii cînd a urmat școala primară la București, despre care a relatat mai tîrziu, a fost întîlnirea sa cu Vodă Cuza, care trecea călare spre Dealul Mitropoliei, ca să deschidă Adunarea Legiuitoare. Domnul s-a oprit, l-a remarcat în mulțime, unde se afla alături de tatăl său, și i-a adresat cîteva cuvinte. Pe Niculae Ciurcu l-a îndemnat să facă din el un om de nădejde.

Părinții l-au trimis apoi să urmeze liceul la Brașov, unde, spre necazul lor, n-a fost un elev model; învăța doar la materiile care îi plăceau. Citea, în schimb, mult, mai ales cărți de istorie, relatări de călătorie și lucrări de știință popularizată, însușindu-și, în același timp, cu ușurință limbile străine. Era preocupat, totodată, să realizeze mici construcții tehnice ingenioase. În 1873, la îndemnul tatălui său, a plecat la Viena, unde a studiat dreptul, devenind, totodată, un membru de frunte al Societății „România Jună" (i-a fost și secretar). Aici s-a împrietenit cu Andrei Bârseanu și l-a cunoscut pe marele chimist-inventator Nicolae Teclu din Brașov, pe atunci profesor universitar în capitala austriacă.

După trei ani de studii, greutățile materiale întîmpinate de părinți în țară nemaipermițîndu-le să-i trimită banii necesari continuării cursurilor, s-a întors la București în 1876. Aici s-a consacrat ziaristicii, punîndu-și condeiul în slujba marii cauze a independenței neamului său. A lucrat mai întîi la jurnalul *Unirea democratică*, pe care îl va defini mai tîrziu ca „organul junei stîngi", unde a scris cu căldură despre drepturile „milioanelor de frați din Transilvania", condamnînd politica de deznaționalizare a autorităților austro-ungare. La 20 februarie 1877 scria că „în Transilvania românul nu are dreptul să fie român". Corector la acel ziar

era I.L. Caragiale, cu care a legat o trainică prietenie. În această vreme, l-a cunoscut şi pe Eminescu, pe atunci redactor la *Timpul*. Amintindu-şi de întîlnirile sale cu marele poet la cafeneaua „Labes", Ciurcu nota în *Adevărul* din 17 octombrie 1911: „În general Eminescu era tăcut şi gînditor. Mai mult cumpăra decît vindea. Figura sa cea dulce şi plină... risipea blîndeţea şi mai totdeauna părea că surîde. Rîdea bucuros cînd conversaţia devenea glumeaţă şi se amesteca în vorbă, spre a deveni apoi din nou taciturn. Dar cînd se atingea o chestiune care îl interesa mai de aproape, se înviora, ochii îi sticleau, obrajii i se rumeneau şi devenea expansiv. Ba cîteodată se aprindea şi începea să peroreze. Îl interesau mai întîi chestiunile naţionale, apoi cele sociale şi mai în urmă chiar cele economice... Contactul cu ardelenii a avut o mare influenţă asupra lui Eminescu, atît în gîndire cît şi în factura limbii. La Viena, în Societatea «România Jună», care are un trecut aşa de frumos, Eminescu a avut ocazia să se lege cu românii din toate unghiurile şi înrîurirea acestor legături se cunoaşte în scrierile sale". Potrivit relatărilor pe care ni le-a făcut ultima sa fiică în viaţă, Rodica Stroja, Ciurcu obişnuia să se întîlnească cu Eminescu şi cu Gaster[1]. Toţi trei şi pasionaţi colecţionari de vechi scrieri şi documente româneşti.

Adevărata ucenicie ziaristică Ciurcu şi-a făcut-o la *Românul* lui C.A. Rosetti, unde a lucrat din 1877 şi pînă în 1881. Un ziar preţuit de public pentru onestitatea sa şi pentru intransigenţa opiniilor exprimate de Rosetti (mulţi liberali nu uitaseră cuvintele lui: „Domnilor, am luat Plevna externă, e adevărat, acum ne rămîne să luăm Plevna internă"). „Redacţia, îşi amintea el într-un articol publicat la 20 septembrie 1910 în *Adevărul*, se compunea dintr-o cameră vastă, iar spre ferestrele din strada Doamnei era în curmeziş o masă enormă, din stejar sculptat, la care lucram cu toţii, Rosetti şezînd la o latură din capul mesei, pe fotoliul istoric, cumpărat şi răscumpărat de vreo două ori de negustorii din Bucureşti, iar eu şedeam la cealaltă latură, în faţa lui Rosetti". În 1882, cînd s-a înfiinţat prima „Societate a presei române", sub preşedinţia lui C.A. Rosetti, Ciurcu i-a fost alături, ca membru fondator.

În 1877, înţelegînd necesitatea unei publicaţii româneşti care să circule şi în străinătate, fără să părăsească redacţia maestrului său, Alexandru Ciurcu a înfiinţat, împreună cu Émile Galli, ziarul de limbă franceză *L'Orient*, căruia îi va schimba apoi titlul în *L'Indépendance Roumaine*. Bine făcut, interesant, cu un excelent serviciu de reportaj, acesta este primul jurnal românesc de mare prestigiu cunoscut şi în cancelariile europene.

Pe frontul independenţei

În 1877, Al. Ciurcu pleacă, în calitate de corespondent de război, pe frontul de luptă de la sud de Dunăre, fiind acreditat, pe baza recomandărilor lui Mihail Kogălniceanu şi ale baronului rus Jomini, pe lîngă comandamentele român şi rus. Aci se împrieteneşte cu pictorul Nicolae Grigorescu[2] şi cu Carol Popp de Szathmári[3], ambii veniţi să imortalizeze scenele eroice ale campaniei, precum şi cu eminentul doctor Carol Davila[4], şeful Serviciului sanitar al armatei. Într-o scrisoare care s-a păstrat în arhive, din 2/16 noiembrie 1877, trimisă de la cartierul general de la Poradim, citim între altele: „...Din ce în ce mă conving mai mult că mie nu-mi prieşte altă viaţă decît viaţa în libertate, o viaţă mişcătoare şi variată. În orice caz, voi sta pînă la luarea Plevnei, care nu va întîrzia mult". Relatările trimise de pe front de Ciurcu au apărut nu numai în ziarele româneşti de o parte şi de alta a Carpaţilor, ci şi în mari cotidiene europene, ca *Wiener Tagblatt*, *Le Temps*, *Morning Post* etc.

În fondul de manuscrise al Academiei R.S.R. şi în arhiva familiei, se află o bogată corespondenţă pe care Ciurcu a primit-o în perioada 1878-1885 şi care ilustrează poziţia culturală şi socială pe care a ocupat-o în societatea românească a vremii. Alexandru Vlahuţă îi trimitea de pildă, în 1878 spre publicare, la *Românul*, o poezie patriotică inspirată din bătăliile războiului neatîrnării. Este datată 29 septembrie, din Bîrlad, pe cînd poetul mai era încă elev, cu doi ani înaintea debutului său în *Convorbiri literare*. Textul este emoţionant: „Reputabile redactor! Înseraţi vă rog aceste tinere şi sfioase versuri în bătrînul şi stimatul Dvs. ziar sau, dacă credeţi că ele nu merită această onoare, refusaţi-le locul cerut şi primiţi asigurarea stimei şi consideraţiunei ce vă conserv. A. Vlahuţia". George Bariţiu îi scria despre „scenaria sîngeroasă" din Ardeal, unde românii suferă opresiunea crîncenă a autorităţilor, şi-l ruga, totodată, să-i trimită, la schimb cu *Gazeta Transilvaniei*, *L'Indépendance Roumaine*. Într-o scrisoare expediată din Braşov, Aurel Mureşianu îşi exprima bucuria faţă de noile condiţii de independenţă ale statului român, subliniind că „întărindu-vă voi, mai prindem şi noi puteri".

În această perioadă (1877-1885), activitatea culturală şi ziaristică a lui Alexandru Ciurcu a luat o amploare tot mai mare. A înte-

---

[1] Moses Gaster (1856-1939), filolog român, membru de onoare al Academiei române; după 1885 s-a stabilit în Anglia. Autor al unor studii de literatură română veche; a tradus în engleză legende şi basme româneşti.

[2-4] *Magazin istoric*, nr. 5/1977; 2-4/1983; 1/1972.

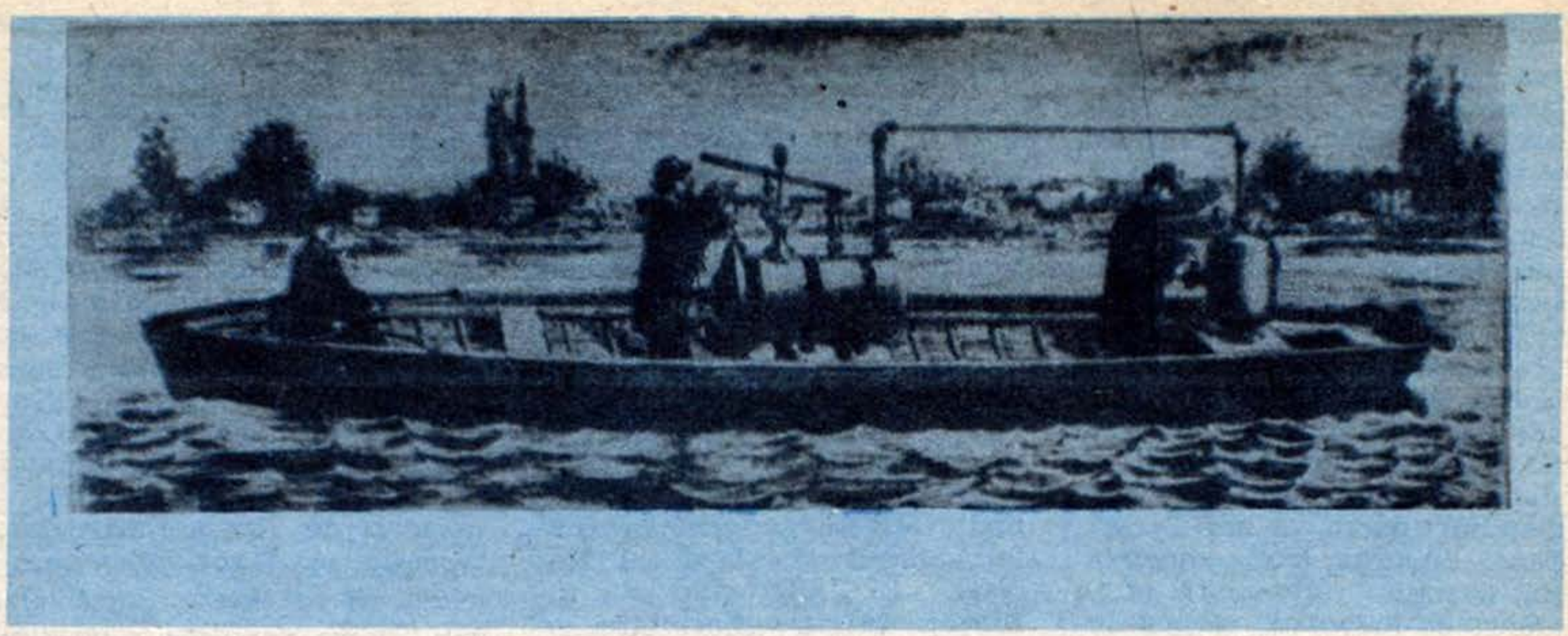

Prima navă reactivă din istoria tehnicii, concepută de Ciurcu și Buisson, urcînd cursul Senei în 1886 (gravură din revista franceză La Nature)

În p. 22: *Alexandru Ciurcu, într-o fotografie din ultimii ani ai vieții*

meiat încă două ziare de limbă franceză, *La Bourse* (economic) și *Le Bossu* (satiric); a înființat, de asemenea, publicația-magazin *Cimpoiul*, subintitulată „Romanțe, novele, poezii, varietăți, muzică, arte, știință pentru toți, mode". A elaborat în detaliu proiectul unui Palat al Presei Române, cuplat cu un Teatru Popular (unde să se joace precumpănitor piese românești), pe strada Clemenței, din București.

Ziarele întemeiate și conduse de Ciurcu — în această activitate, cum își va aminti în două articole publicate în *Adevărul* din 2 și 3 octombrie 1911, „cuconul Mihalache" (Kogălniceanu) fiindu-i adesea mentor — s-au afirmat ca o tribună a inițiativelor generoase, a progresului social și economic, a demascării sistematice a inechităților, a susținerii ferme a cauzei românilor transilvăneni.

Timp de cîteva luni, în 1880, Alexandru Ciurcu a lucrat, sub conducerea colonelului I. Fălcoianu, la nou înființata „Direcțiune Princiară a Căilor Ferate Române", menită să preia liniile ferate române din mîinile concesionarilor străini[1]. În această vreme, la îndemnul lui C.A.Rosetti, a asigurat lui C. Dobrogeanu-Gherea, cum rezultă dintr-o însemnare pe care am găsit-o în arhiva familiei, concesionarea „restaurantului gării Ploiești, cel mai important din țară". „Toată viața — nota Ciurcu — Dobrogeanu-Gherea mi s-a arătat recunoscător pentru această favoare, care i-a permis nu numai să nu ducă grija existenței, dar să trăiască larg, să scrie în tihnă și să-i ajute pe coreligionarii săi politici".

O triplă prioritate mondială

La 5 septembrie 1885, Alexandru și tatăl său Nicolae Ciurcu, ca și alți patru români ardeleni, în urma unor presiuni făcute asupra guvernului Brătianu de către diplomația austro-ungară, au fost expulzați din țară. În luarea acestei hotărîri, se pare că Brătianu a avut în vedere și virulența critică a presei editate de Alexandru Ciurcu. Măsura abuzivă — condamnată de presă, de interpelări în Cameră (Kogălniceanu) și Senat (G. Mîrzescu), de întruniri ce au avut loc la București, Iași și Craiova, de numeroase scrisori de protest semnate de personalități ca D. Brătianu (fratele primului ministru), Maria Rosetti (C.A. Rosetti murise la 8 aprilie 1885), George Panu, Constantin Bacalbașa, I.I. Eliade Rădulescu, Vintilă C. A. Rosetti și mulți alții — va fi anulată cîțiva ani mai tîrziu. Pînă atunci, Alexandru Ciurcu s-a stabilit pentru cinci ani la Paris, unde s-a consacrat, alături de prietenul său Just Buisson — fost reprezentant al agenției de presă „Havas" la București —, realizării unui nou tip de motor, un „propulsor cu reacție", pentru care a inventat și un nou tip de combustibil, a cărui ardere nu lasă reziduuri (primele experiențe le efectuaseră la București, în 1882). Grație unui astfel de motor cu reacție „Ciurcu-Buisson", cea dintîi navă reactivă din lume urca Sena — cum arătam la începutul acestor pagini — la 3 august 1886.

Cei doi inventatori au realizat și primul motor termic reactiv destinat aeronauticii, dotat cu o tubulatură pentru dirijare (una dintre problemele cele mai dificile ale zborului), dar nu au găsit mijloacele materiale pentru a construi aparatul aerian pe care să îl monteze. Ministerul de război al Franței le-a propus să le cumpere invenția, pentru scopuri militare, însă cei doi tehnicieni au refuzat, ei năzuind să construiască o flotilă de aparate

[1] *Magazin istoric*, nr. 2-5/1979.

de zbor reactive destinate scopurilor pașnice. În sfîrșit, după moartea tragică a lui Just Buisson, într-un accident, la 16 decembrie 1886, Ciurcu a construit și experimentat în 1887, la Sevran-Livry, lîngă Paris, primul vehicul reactiv terestru, un vagonet care circula pe șine, cea dintîi „drezină cu jet" cunoscută — atribuită în mod greșit rachetotehnicianului german Max Valier, care va realiza un astfel de vehicul mult mai tîrziu, în 1928.

În același timp, Al. Ciurcu și-a brevetat invenția, în va iante mereu perfecționate (primele trei brevete în colaborare cu Just Buisson, celelalte singur), în toate marile țări industriale ale epocii, în Franța, Germania, Anglia, Belgia, Italia, Austro-Ungaria și Statele Unite ale Americii (1886-1889). Este cea dintîi invenție românească de notorietate mondială, reprezentînd, totodată, un moment de cotitură în istoria rachetotehnicii.

Pînă de curînd, textele acestor brevete nu erau cunoscute la noi. Am reușit să regăsesc atît brevetul inițial, cel francez, din 12 octombrie 1886, cît și brevetul final, cel din S.U.A., din 23 iulie 1889, care reliefează cel mai complet concepția lui Al. Ciurcu. După datele de care dispunem, acesta este primul brevet obținut de un român în Statele Unite ale Americii. Pentru prima descoperire, am fost ajutat de fiica savantului, Rodica Stroja, din București, și de nepotul ei, Guy Buisson, din Paris, pentru cea de-a doua sînt îndatorat Bibliotecii americane din București, care mi-a procurat xeroxul respectiv de la Oficiul Național de Patente al S.U.A., document aflat acum în patrimoniul cultural românesc[1]. Să mai menționăm că în cunoscuta revistă științifică *La Nature*, propulsorul reactiv a fost pe larg prezentat de însuși Ciurcu (nr. 755 din 2 iulie 1887), ceea ce l-a făcut cunoscut în rîndurile specialiștilor, ca și ale publicului.

În 1888 Alexandru Ciurcu a luat parte la prima cursă de baloane din istoria aeronauticii, pe distanța Paris-Corbeil, balonul „Victor Hugo", din al cărui echipaj a făcut parte, cîștigînd premiul I. Cu un an mai înainte, în 1887, a luat inițiativa organizării Secțiunii române a Expoziției universale din 1889, fiind sufletul acestei acțiuni naționale, care s-a bucurat de un mare succes. S-a adresat în acest scop, cărturarilor din toate provinciile locuite de români, apelul său avînd un larg răsunet.

În 1887, în urma demersurilor personale ale lui Vasile Alecsandri, decizia de expulzare a lui Nicolae Ciurcu a fost revocată, ceea ce poetul i-a comunicat acestuia printr-o telegramă; în anul următor, a fost revocată și decizia de expulzare a lui Alexandru Ciurcu și, în 1890, acesta s-a întors în țară. Timp de zece ani, pînă în decembrie 1900, a condus ca director ziarul conservator *Timpul*, unde lucrează cu ani în urmă Caragiale, Eminescu și Slavici. Diversifică tematica ziarului, asigură colaborarea unor oameni de mare valoare din toate generațiile, printre care I. Slavici Barbu Ștefănescu-Delavrancea, George Coșbuc, C.G. Costa-Foru, Nicolae Iorga. Republică articole din publicistica lui Eminescu. Scrie și în nenumărate alte ziare, reviste și almanahuri, apără interesele ziariștilor înaintea forurilor de stat, ajungînd tot mai mult să fie considerat drept un adevărat decan al presei românești moderne. „Cunoștințe variate și vaste — scria despre el C. Mille, în *Dimineața* din 30 ianuarie 1914 —, bun-simț fără de greș, tinerețe în tot ce scrie și în tot ce întreprinde, sînt cele trei calități de prim ordin, care fac din Al. Ciurcu cel dintîi, cel mai ales dintre noi".

În 1899, Alexandru Ciurcu întemeiază și este primul președinte al Sindicatului ziariștilor, iar în 1913 înființează Asociația Generală a Presei Române și este ales președinte al acesteia, din primul comitet de conducere mai făcînd parte, între alții, C. Mille, C.G. Costa-Foru, C. Rădulescu-Motru, B. Brănișteanu, T. Pizani, D. Karnabatt, H. Streitmann, iar ca membri de onoare Titu Maiorescu, V. Rosetti, Al. Davila, C. Dobrogeanu-Gherea, Nicolae Xenopol, Take Ionescu, Nicolae Fleva, Al. Vlahuță.

Ciurcu a fost și deputat, ales în două rînduri pe listele conservatoare, în 1899 și 1901, dar, cum remarca ziarul *Dimineața* din 30 ianuarie 1914, cu prilejul sărbătoririi de către întreaga presă a celor 60 ani de viață ai gazetarului, a votat „întotdeauna în Cameră după convingerea și conștiința sa". A fost în mai multe rînduri consilier comunal și de două ori prim ajutor de primar al Capitalei (1892-1895; 1905-1907), desfășurînd o activitate rodnică, de bun organizator. Merită să amintim că la 2 septembrie 1906, cînd Primăria Romei a trimis în dar României o copie a celebrei statui a Lupoaicei, Alexandru Ciurcu a fost acela care a primit-o, ca prim ajutor de primar (astăzi statuia se află în Piața Dorobanți, din București).

„Cuvîntul cel bun nu piere"

O viață întreagă nu și-a uitat frații ardeleni. Iar cei de peste munți i s-au adresat nu o dată. „Din temnița Clujului", unde își aștepta „începerea osîndei", memorandistul Gherasim Domide, de exemplu, îi trimitea o scrisoare care se încheia cu rugămintea de a spune fraților iubiți din țară că „nu este potere omenească ca să ne clatine din gloriosul loc al luptei pentru lege, limbă și neam — vom intra cu frunțile redicate în temnițele în-

[1] O relatare mai largă în legătură cu aceasta, am publicat în *Contemporanul*, nr. 3, din 13 ianuarie 1984.

tunecoase şi vom ieşi de acolo mai întăriţi".

În ceasurile de după izbucnirea primului război mondial, Ciurcu scria în *Adevărul* din 13 septembrie 1914 articolul *Cu ţara înainte*, în care cerea ieşirea din neutralitate, spre a se realiza „cel mai înalt ideal naţional", căci „avem peste Carpaţi patru milioane de fraţi care fac fala neamului nostru" şi vremea a venit „să ne unim fraţi cu fraţi, să facem un singur trup".

Autenticul şi nedezmînţitul patriotism al lui Ciurcu s-a îmbinat cu un înalt simţ al dreptăţii şi echităţii, izvorît dintr-un profund ataşament faţă de ideile de umanitate. Cînd, în 1907, guvernul a hotărît expulzarea militantului revoluţionar Cristian Racovski, Ciurcu a veştejit această măsură arbitrară. „Dacă dr. Racovski s-ar fi înscris în unul din partidele noastre zise istorice, el nu numai că n-ar fi fost expulzat din ţară, dar ar fi fost, cu unii sau cu ceilalţi guvernanţi, primar la Constanţa, prefect de judeţ sau deputat". În numele aceleiaşi atitudini aflate sub semnul adevărului, el s-a situat alături de Émile Zola pentru a demasca înscenarea organizată de cercurile retrograde din Franţa împotriva căpitanului evreu Alfred Dreyfus, pe nedrept învinovăţit de spionaj şi osîndit la deportare. Datorită lui Ciurcu, ziariştii români au fost cei dintîi din Europa care au iniţiat acţiunea în sprijinul salvării victii marelui scriitor revoluţionar Maxim Gorki, cînd acesta, întemniţat în 1905, după „duminica sîngeroasă", era ameninţat cu pedeapsa capitală. „În numele presei române şi împuternicit de colegii mei", cum scria în telegrama adresată ţarului Nicolae II, Alexandru Ciurcu se ridica în apărarea lui Gorki, „care face cinste un numai naţiunii ruse, dar şi întregii omeniri". În *Adevărul* din 21 ianuarie 1905, Emil D. Fagure, redactorul şef al ziarului, scria: „S-a făcut de Sindicatul ziariştilor din Capitală un act care m-a mişcat şi care va face, cred, asupra întregii ţări impresia cuvenită. Vreau să vorbesc de telegrama adresată ţarului, în numele presei române, prin care e rugat să cruţe viaţa şi libertatea lui Maxim Gorki, care expiază acum în lanţuri, într-o celulă a închisorii Petropavlovsk, marele păcat de a fi avut pentru patria sa acel sfînt, ceresc, sublim amor pentru care geniile bune ale oamenilor au suferit atîta! Cu atît mai mult telegrama aceasta onorează ţara noastră, cu cît este semnată de d. Ciurcu, un scriitor şi om politic cunoscut pentru ideile sale conservatoare".

Există şi alte laturi ale bogatei activităţi a lui Ciurcu pe care nu am ajuns să le înfăţişăm. A fost, de pildă, un eminent agronom, mica sa fermă de la Copăceni obţinînd numeroase premii pe ţară pentru produsele sale. S-a preocupat în mod constant de viaţa culturală, sprijinînd în mod deosebit viaţa teatrală; a fost, dealtfel, preşedinte de onoare al Societăţii „Scena", destinată susţinerii intereselor „artiştilor de toate gradele".

S-a stins în noaptea de 29 spre 30 ianuarie 1922, în aceeaşi zi şi lună în care s-a născut, în urma unui atac de cord, după ce dimineaţa dusese la redacţia din strada Sărindar ultimul său articol. La mormînt a fost condus de numeroşi bucureşteni şi mulţi şi-au amintit atunci că într-un rînd scrisese: „Aş vrea să trăiesc numai atîta timp cît cititorii mei nu vor fi plictisiţi de scrierile mele" (*Dimineaţa* din 30 ianuarie 1914). Înainte ca trupul să-i fie coborît în mormînt, tînărul, pe atunci gazetar, Eugen Filotti, care avea să devină mai tîrziu director al uneia dintre seriile *Cuvîntului liber* şi un distins diplomat şi jurist, a exprimat „jalea care ne cuprinde în clipa în care bătrînul tovarăş, meşterul nostru ne părăseşte". Iar fidelul prieten şi coleg al lui Al. Ciurcu, fostul socialist şi cunoscutul democrat Constantin Mille, referindu-se la articolele sale, a spus: „Cuvîntul cel bun nu piere!"

REVISTĂ ROMÂNĂ DE ISTORIE MILITARĂ

„Răspunzînd interesului crescînd al tuturor categoriilor de cititori pentru cunoaşterea epocilor şi momentelor de referinţă care au jalonat istoria multimilenară a poporului român şi a oştirii sale, cu acest număr îşi începe activitatea o nouă revistă, intitulată Lupta întregului popor". *Am citat din articolul* La început de drum *de general-locotenent dr. Ilie Ceauşescu, publicat în deschiderea primului număr al noii reviste, care a apărut în preajma sărbătoririi de către întregul nostru popor a 40 ani de la Revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă din august 1944.*

Editată sub egida Comisiei române de istorie militară, noua publicaţie îşi propune să reflecte în paginile ei trecutul glorios al românilor, lupta înaintaşilor pentru unitate, libertate şi independenţă naţională, vitejia şi eroismul armatei române, a întregului nostru popor, pentru apărarea civilizaţiei materiale şi spirituale, edificate în decursul mileniilor pe pămînturile carpato-danubiano-pontice.

În acest prim număr al noii reviste, cititorul întîlneşte studii şi articole semnate de general-colonel dr. Constantin Olteanu, general-locotenent dr. Ilie Ceauşescu, conf. univ. dr. Ion Ardeleanu, conf. univ. dr. Mircea Muşat, conf.univ.dr. Gheorghe Zaharia, dr. Florin Constantiniu, maior dr. Mihail E. Ionescu, de alţi cercetători de seamă, precum şi rubricile Adevăruri fundamentale ale istoriei noastre naţionale, Eroi au fost, eroi sînt încă, Personalităţi militare române, Incredibil, dar adevărat, Cartea de istorie. *Acest număr prim al publicaţiei oferă cititorului şi un bogat material ilustrativ (fotografii, hărţi, scheme, facsimile etc.).*

Adresînd noii reviste un călduros salut colegial, colectivul redacţional Magazin istoric *îi transmite cele mai bune urări de viitor.*

AMINTIRI CONTIMPORANE (II)

V. A. URECHIĂ

La începutul anului 1858, V.A. Urechiă[1] s-a întors în ţară de la Paris. În capitala Franţei desfăşurase o susţinută activitate — împreună cu revoluţionarii români aflaţi acolo, printre care şi C.A. Rosetti — în favoarea unirii Principatelor. În continuarea însemnărilor memorialistice ale lui Urechiă, apărute în numărul 9/1984 al revistei noastre, am transcris alte fragmente din cele publicate de autor, în 1900-1901, în ziarul Apărarea naţională. Ele evocă personalităţi, fapte, întîmplări, din chiar momentele istorice cînd, la Iaşi, se pregătea alegerea lui Al. I. Cuza pe tronul Moldovei, prim pas spre realizarea unirii.

Ca şi în cazul fragmentului apărut în numărul anterior al revistei, şi în transcrierea paginilor ce urmează, am respectat normele ortografice actuale, păstrînd însă particularităţile stilistice ale autorului.

Explicaţiile în paranteze drepte şi notele de subsol ne aparţin.

Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat întreruperile de text prin trei puncte.

Datele sînt pe stil vechi.

I. L.

Reintrasem în ţară într-o epocă de mare criză sub guvernul incalificabil al prinţului caimacam Vogoride.

Kogălniceanu aflase că m-am întors în ţară şi el veni să mă vază, să-mi propună a reintra în lupta politică, scriind la jurnale, şi totodată, fiindcă dînsul la altă ocaziune văzuse că am o scrisoare foarte repede, mă invită să iau la Divanul ad-hoc, d-împreună cu Iancu Codrescu, notele tachigrafice [stenografice] după care să se dreseze procesele verbale.

Postul nu era plătit: fusese creat de nevoie de Dimitrie Sturdza care îl şi ţinu pînă la alegerea lui Cuza Vodă. Iancu Codrescu şi cu mine luarăm această îndatorire de tachigrafi şi redactori de la această dată.

Cu decretul din 4 aprilie 1858, principele Dimitrie Cantacuzino mă numeşte membru al consiliului şcolar, iar în 17 aprilie acelaşi an, caimacamul mă confirmă ca profesor de istorie universală în clasele liceale şi de istorie şi literatură în clasele facultative.

Anul următor, 1859, mi-a adus nemeritate funcţiuni şi onoruri. Împreună cu amicul meu Iancu Codrescu am redactat mai mult timp ziarul unionist liberal *Zimbrul şi Vulturul*, care avea în programul său cele patru puncte proclamate de Divanul ad-hoc[2]. Apoi am contopit acest jurnal cu *Steaua Dunării*, la care lucrau Mihail Kogălniceanu şi A. Melinescu. Nemuritoare va fi în istoria presei române lupta dusă de aceste jurnale pentru triumful cauzei naţionale.

Să amintesc aici imensul efect ce avu în toată ţara un articol scris de Melinescu în *Steaua Dună ii* cu titlul *St igoii*. Aşa erau calificaţi bătrînii din domnia lui Mihai Sturdza care, galvanizaţi de aspiraţiunile acestuia să reapuce tronul Moldovei, se agitau şi ei provocînd numai rîsul mulţimii, sub sarcasmele lui Kogălniceanu şi sub calificarea de „strigoi" a lui Melinescu.

Se anunţă sosirea în anumită zi a lui Mihai Sturdza, candidat la domnie. Alt candidat mai era beizadea Grigori Sturdza [fiul lui Mihai Sturdza] care izbutise a lua dintre noi pe unicul important partizan al său, Costache Hurmuzachi.

În timpul luptelor din Divanul ad-hoc, Hurmuzachi luptase cot la cot cu Kogălniceanu. Avea o voce de stentor, de aceea i se stîrnise versul: „Cînd vorbeşte năzdrăvanul/ Se cutremură divanul!" Şi la aceasta mulţimea adaose: „Şi cînd vorbeşte Pepelea/ Le frige la toţi pielea!" Pepelea era Kogălniceanu.

Hurmuzachi împreună cu Ceaur Aslan editau *Constituţionalul*, jurnal pentru apărarea candidaturii lui beizadea Grigori Sturdza.

Zimbrul şi Vulturul [şi] *Steaua Dunării* întrebuinţau toate armele cinstite în lupta contra candidaturelor, căci hotărîrea partidului nostru era să nu avem candidat anumit pînă în preziua alegerii cînd, într-o şedinţă secretă (ce se ţinea la „Elefant", la cabinetul de ştiinţe naturale), prin vot să se determine candidatul.

Cum se vesti sosirea în Iaşi a lui Mihai Sturdza eu public în partea jurnalului *Zimbrul şi Vulturul*, căreia îi dedesem subtitlu *Bondarul*, unde publicam articole umoristice, un articol cu titlul *Mai stăi, voinice*. Cloncanii (partizanii lui Mihai Sturdza) se puseseră pe cheltuială: ridicaseră pe şoseaua de la Răpe-

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 8/1980, 10/1981; 1-6/1976.

dea, în dreptul cîrciumei „La trei sarmale", un arc de triumf, pe frontispiciul căruia înscriseră literele inițiale *M.S.V.* În articolul meu făceam o apropiere între fatidica firmă a cîrciumei „La trei sarmale" și între sărăcia ce promite țării cele „trei sarmale". Iar cît pentru literele inițiale le tălmăcii cu „Mai stăi, voinice!"

Pe lîngă candidații pe față, tatăl și fiul Sturdza, începu să se zvonească și de candidaturi secrete.

La Melinescu, în casa lui Th. Stamati de lîngă Tălpari, ne adunam noi, cei din partidul național, în fiece zi. În această casă patriarhală, care servea și de redacțiune *Stelei Dunării*, se fabricau articolele de jurnal, se concentrau nuvelele [știrile] zilei, se petreceau orele ce nu știai cui să le dai, la vorbă, șah, dame și fumat.

În dimineața prezilei cînd partizanii noștri din Divanul ad-hoc aveau să se adune în sala de la cabinetul în care se păstra scheletul de „elefant", Melinescu mă trase la o parte și-mi spuse:

— Ne-a fost ușoară, relativ, lupta pe principiul lipsei de candidat la domnie, dar acum, că mîine trebuie să avem un candidat la vot, se încurcă itele. Sînt pretenții numeroase. Lascăr Catargiu e candidat. Mavrogheni candidat. Din partea noastră Negri și Kogălniceanu ar putea fi sprijiniți, dar cu dînșii pierdem voturile ciocoilor care se tem de chestia țăranilor. Kogălniceanu a și declarat că nu primește să candideze. Diseară o să vedem cum stăm. Dar bine nu stăm.

După miezul nopții, ne găseam încă la Melinescu acasă, așteptînd știri de la întrunire. Nu voi prelungi această povestire cu cele obștește cunoscute. Nici unul din candidații posibili nu întruni majoritatea la „Elefant". Patriotismul însă învinse și Ioan Alexandru Cuza, care nu se gîndea la așa ceva, fu desemnat candidatul celor fără candidați pentru a doua zi.

De abia se luminase de ziuă și primesc o cartă de la Kogălniceanu cu următorul cuprins: „Dragă Urechiă, bine și așa. Vino îndată să ne înțelegem ce-i de făcut la jurnal".

La opt ore eram în strada Buna-Vestire. Kogălniceanu îmi povesti cele petrecute la „Elefant" și luarăm înțelegere asupra conduitei presei noastre față de noul ales, Ioan Cuza.

Am asistat la alegere. Ea dete ocaziune de o cuvîntare scurtă, pe care candidatul Cuza o rosti cu oarecare neobicinuită ardoare. Fu aplaudat.

Se începu votarea prin bile. Agitațiunea în sală era extremă. Cloncanii lui Mihai Sturdza vedeau sosind ora reintrării lor în morminte. Partizanii lui beizadea Grigori erau mai numeroși decît ai tatălui său, dar totuși puțini.

Cînd mitropolitul, despoind scrutinul, proclamă numele lui *Ioan Alexandru Cuza*, aplauzele și entuziasmul sbucniră în toată sala. Era de nedescris. Kogălniceanu îi adresă, cu vocea lui caldă și pătrunzătoare, urarea de domnie prin care cu deosebire îi recomanda iubirea și grija de țăran.

Aceasta se întîmpla la 5 ianuarie 1859. Nouăsprezece zile după, seara se răspîndi, mai întîi în casă la Melinescu și apoi în Iași, ca fulgerul, știrea îndoitei alegeri a lui Cuza. Era o beție, era o nebunie! S-a jucat hora obicinuită de popor în piața Petre băcalul. Manifestații cu torțe la locuința lui Cuza Vodă.

Neîntîrziat sosi delegațiunea Adunării din București. În fruntea ei era vechiul meu maistru și amic, C.A. Rosetti, la jurnalul căruia trimeteam corespondențe de la sosirea mea în Iași. Cu ce efuziune de dragoste mă îmbrățișă la banchetul ce li se oferi de partidul nostru la otel Binder. Nu știu dacă am mîncat ceva, ascultînd cu emoțiune povestea minunei ce realizaseră dînșii la București.

Pe cît ne bucuram noi, pe atît, pot zice, se bucurau și contrarii mișcării noastre. Ei sperau întîi că puțina pregătire a lui Cuza de a fi domn va opri Poarta de a-l recunoaște, iar acum erau convinși că prin o asemenea dublă alegere s-au periclitat și alegerea făcută în Moldova și cea din Muntenia. Candidații neizbutiți sperau și la București și la Iași. Veghiau însă de aproape șefii noștri.

Cuza Vodă, în primele sale acte către străinătate explică legitimitatea îndoitei alegeri, neprohibită de tratat și de convențiunea acordată țării.

De istorie țin faptele de la 5/24 ianuarie. Le trec, nu fără a mă închina lor.

În 8 iunie 1859, primesc un bilet de la amicul meu, doctorul Apostoleanu, în cuprinderea următoare: „Iubite, ești

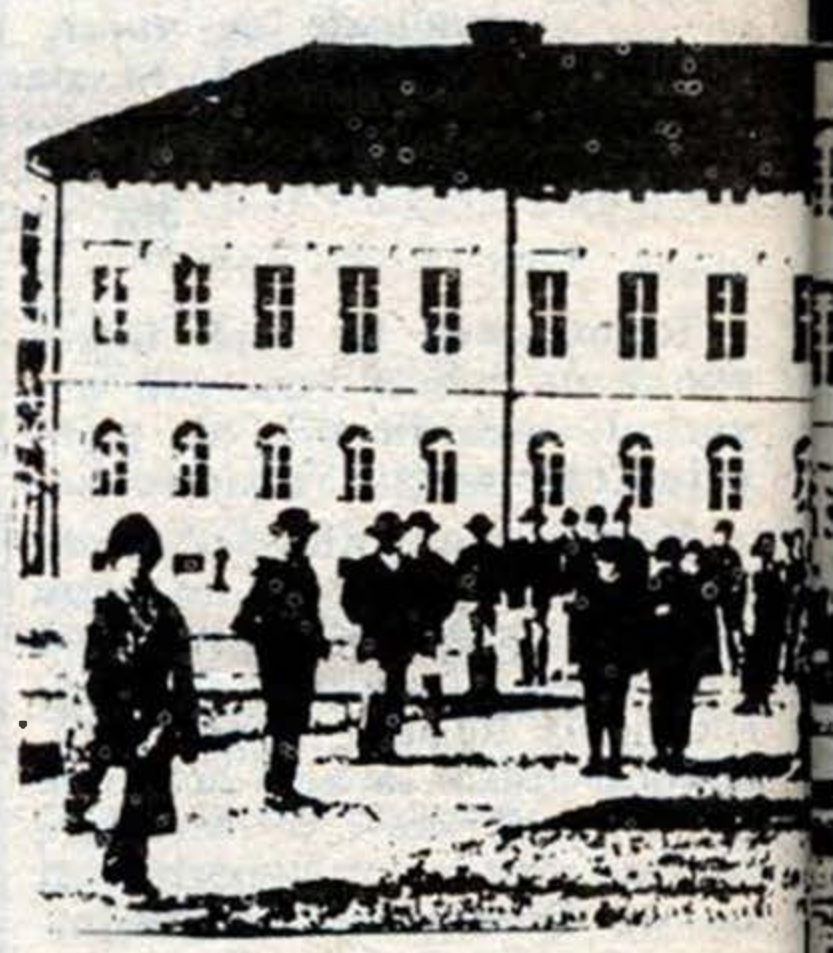

poftit a trece la d-l Chiriachi, azi la 6 ore, spre a-ți primi decretul". Ce decret?

Ministrul cultelor și al instrucțiunii publice [M. Kogălniceanu] ceru noului domnitor să-i fiu dat de director (secretar general). Între guvern și Kogălniceanu era însă ruptură. Lucrul îmi displăcea foarte. Puține zile după instalarea mea ca director, miniștrii încep a persecuta *Steaua Dunării* și a o supune la amende.

Neuitată este batjocura ce Kogălniceanu aduse ministrului persecutător, adunînd prin subscriere publică cîte 5 parale, banii necesari pentru

plata amendei, suma, numai în gologani, puşi în saci şi în căruţe, fu dusă la visterie într-o procesiune de adevărată mascaradă.

Ceea ce se numea Ministerul instrucţiunii publice şi al cultelor, pe la anii 1859-60, era o cancelarie foarte redusă care ocupa aripa dreaptă a palatului administrativ de jos. Grigori Melidon era cap de secţie a şcoalelor (astăzi *luleaua* se chiamă *pipă*, avem *directori* în loc de *capi*). D. Cristodulo Cerkez, bărbat foarte deştept, avea grijă de sec-

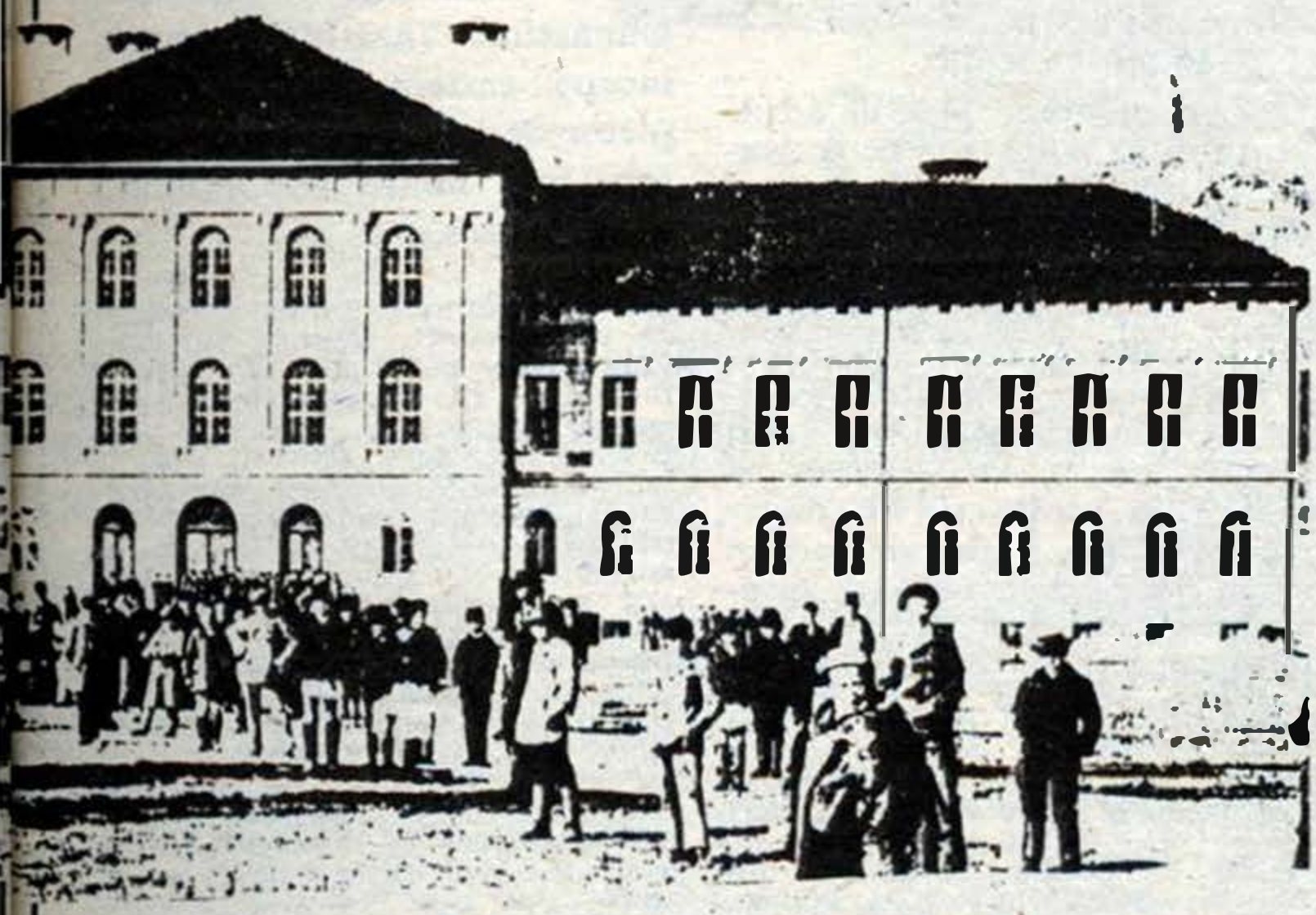

Primul gimnaziu românesc din Braşov

ţia cultului şi a moşiilor monastireşti şi bătrînul [D.] Gusti era *sameş*, adică casier contabil.

Mai era în minister Dulcescu şi un tip de arhivar bătrîn, Buţă. Într-o zi pun pe un oarecare număr de hîrtii intrate rezoluţiunea *Ad acta* [la acte]. A doua zi, intrînd în biroul meu, îl văd plin de dosare.

— Ce este nene Buţă? Ce sînt dosarele astea?

— Potrivit cu înalta rezoluţie, le-am adus.

Buţă citise *Add acte*.

În 18 iulie 1860, Alexandru Ioan I mă însărcinează cu adinterimatul Ministerului de culte şi instrucţiune publică. „Împingeam la roate", cum se zice, ca să facem un pas înainte. Organizasem conferinţe publice cu profesorul Micle[1] şi alţii, adunam consiliul şcoalelor odată pe săptămînă, înfiinţam Societatea şi foaia *Ateneul român* (15 septembrie 1860).

Nu pot aminti numele lui Micle (viitorul soţ al poetesei Veronica Micle) fără de a raporta o anecdotă despre el. Sosit de puţin timp din Ardeal, omul era de o politeţă extremă, ce o întindea cu o naivitate jovială şi la fiinţe neînsufleţite. La o conferinţă a lui, făcînd experienţă cu electroforul [aparat pentru demonstraţii practice privind electrizarea] zise: „Vedeţi dv., iei pe dumneaei, coada de vulpe, şi baţi pe d-lui, electroforul, şi iese scîntei". Rîsul fu homeric. Micle fu unul din cei mai buni profesori de fizică din Iaşi.

Trebuie să mai memorez pentru anii 1859-60 marele eveniment al introducerii alfabetului latin în locul celui cirilian [chirilic]. Din cariera mea ministerială nu pot trece cu uitarea mai multe fapte care caracterizează şi ele timpul.

Ţara era în mare lipsă de bani. Ministrul preşedinte [al Consiliului de miniştri], Manolachi Costache, hotărî, prin consiliul de miniştri, la care am fost chemat şi eu, să vîndă moşiile monastireşti din Bucovina. Statul român proprietar în Bucovina era pentru mine un ideal. M-am opus în consiliu la hotărîrea miniştrilor.

Manolachi Costache mă denunţă domnitorului Cuza. Sînt chemat a doua zi în audienţă la palat.

— Care îţi sînt cuvintele pentru care te opui la proiectul d-lui ministru preşedinte? mă întrebă domnitorul.

— Măria ta, dă-mi voie pînă mîine să le aduc în scris.

Vodă primi, dar acum eram în mare perplexitate, căci, în afară de sentimentalismul subiectiv şi de o vedere vagă naţională, nu găseam argumente în favoarea opoziţiunei mele. Mă duc la minister şi, în curierul zilei, dau de scrisori cu timbrul austriac din Bucovina. Faţa mi se înseninează şi, la mirarea impiegaţilor care împrejurau masa, exclam ca învăţatul grec: Am găsit!

Cum soseşte Cuza Vodă la cancelarie, cer aghiotantului să mă vestească. Introdus, eu zic lui Vodă să-mi dea voie să-i citesc două scrisori primite chiar în acea zi din Bucovina şi dacă şi după ele Măria Sa va crede că trebuie să fie vîndute moşiile din Bucovina, eu mă voi supune. Cuprinsul lor era o jalbă de la ţăranii de pe două moşii către „Domnul minister moldovenesc", prin care, înşirînd greutăţile şi birurile cu care sînt reduşi la sapă de lemn, se roagă de „ministerul moldovenesc" să poruncească împăratului la Viena să caute cu ochi mai buni şi înspre neamul moldovenesc din Bucovina.

Cuza rămase un moment pe gînduri.

— Va să zică, exclamă el, moşiile acestea sînt încă o legătură între Moldova şi Bucovina. Ai dreptate, să nu se vîndă.

[1] *Ştefan Micle (1820-1879), profesor universitar, originar din Transilvania; stabilit la Iaşi a predat la liceu şi apoi la Universitate, chimia, fizica şi ştiinţele naturale.*

Mulţi biografi ai lui Cuza au făcut din el un domn fără energie. Eu voi aminti pe scurt aici o împrejurare în care tocmai contrariul apare.

Nişte ingineri francezi, fraţii Peytavin, luaseră pe timpul lui Vogoride în întreprindere construcţiunea unui mare pod peste Moldova la Roman. Podul avea să fie plătit în mai multe rate. Ajunsese la ultima, în anul cînd sosi de la Paris amicul meu inginerul Frunză. Acesta mă întîlneşte şi-mi spune că podul de la Roman s-a construit aşa de rău că la prima creştere de ape va dispare. O zi-două după aceea, antreprenorii cer să li se plătească ultima rată de 1 000 de galbeni, căci podul e gata. Eu refuz ori, în tot cazul, amîn plata. Fraţii Peytavin, cari interesaseră pe puternicul consul francez Place în afacere, îl împing să proteste cu note violente contra ministerului.

Vodă ţinea mult la Place şi primind vizita lui încă pe cînd era la cancelarie în palatul administrativ trimite să mă cheme. Fără a mă mai întreba de ce refuzam plata, îmi ordonă achitarea.

— Măria Ta, răspund eu liniştit, eu nu pot plăti, căci sînt numai ministru interimar, dar dacă Măria Sa voieşte să se plătească numaidecît, o rog să ordone aceasta pe nota d-lui consul Place.

Vodă luă condeiúl şi apostilă nota în acest sens. Promit consulului, luînd nota, că a doua zi se va face plata, nutrind totuşi o nepricepută speranţă că lucrul va ieşi altmintrelea. Erau de mai multe zile ploi torenţiale.

Peste noapte primesc telegramă de la Roman, anunţîndu-mi că podul a fost luat de ape. La ora cancelariei mă prezint la Vodă.

— Ai plătit? îmi zice el cam răstit.

— Da, Măria Ta, şi iată recipisa. Şi-i prezint telegrama de la Roman.

Văzînd cum i se făcuse faţa verde de mînie, îl potolesc spunîndu-i că mia de galbeni stă încă la minister.

El mă bătu pe umăr cu iubire, zicîndu-mi:

— Bine, Urechiă.

Şi la moment ordonă adjutantului să poftească pe consulul Place. Acest importantissim personaj primi o spălătură de la Cuza Vodă pe care desigur n-o va fi uitat mult timp.

Nu pot încheia acest capitol fără a aminti că în anii aceştia am avut fericirea să fac ca să se înscrie în bugetul şcoalelor Moldovei prima sumă de bani în profitul bisericii Sf. Neculai din Şchei (Braşov) şi a şcoalelor de acolo[1].

[1] La 28 iulie 1860, Adunarea Legislativă a Moldovei votează acordarea unei subvenţii anuale de 18 500 lei şcolilor româneşti din Braşov, măsură prin care Al. I. Cuza — continuînd tradiţia altor domnitori români (Mihai Viteazul, Matei Basarab, Vasile Lupu, Constantin Brîncoveanu) — înţelegea să sprijine dezvoltarea culturală a fraţilor de peste munţi, element hotărîtor în pregătirea unirii politice a tuturor românilor. La 19 septembrie 1860, epitropia şcoalelor româneşti din Braşov răspundea scrisorii din 28 iulie a aceluiaşi an, prin care V.A. Urechiă comunica acordarea subvenţiei, aducînd „omagiurile sale de cea mai sinceră şi profundă recunoştinţă, atît în numele respectivei comune [Braşov] cît şi al junimei studioase însătate de izvoarele ştiinţelor, în care inimi se înalţă monument mai tare decît bronzul în memoria sublimului patriotism". În aceeaşi zi de „19 septembrie 1860", epitropia din Şchei emitea o „Quitanţie" prin care confirma că ajutorul bănesc „s-a primit de către subscrisa epitropie... pe anul scolastic 1860-61." (*Cf. Acte, documente şi scrisori din Şcheii Braşovului*, ed. Vasile Oltean, prefaţă Alexandru Duţu, Bucureşti, 1980, p. 151 şi urm.).

În ultimele zile ale anului 1860 cade ministerul Kogălniceanu şi la Ministerul de culte şi instrucţiune din Moldova vine dr. Cuciureanu. Prea eram legat de Kogălniceanu ca să nu-mi dau şi eu demisiunea din directorat. La 30 ianuarie 1861 prezentez demisiunea mea noului ministru, care mă înlocuieşte cu junele meu amic Theodor Boian.

Cu totul neînsemnată şi de scurtă durată fu trecerea pe la minister a acestor doi bărbaţi. Totuşi Th. Boian are în istoria picturii noastre un loc bun. A distins pe tînărul, atuncea, Neculai Grigorescu şi l-a însărcinat cu pictarea mănăstirei Văratic. De acolo începe cariera neîntrecutului pictor de astăzi ale cărui opere cele mai multe vor rămînea nemuritoare.

PLANSELE NOASTRE

① O pagină din revista **L'Illustration**, din 1889, consacrată participării României la Expoziţia universală de la Paris. În partea de sus a imaginii, portretul lui Al. Ciurcu, organizatorul pavilionului românesc (**Ciurcu — cărturari şi inventatori**, p. 22)

②③ Emoţionante mărturii ale participării armatei române la războiul antihitlerist. Imagini datorate pictorilor care, în acele zile, s-au aflat pe front: a) **Convoi militar**, de Vasile Brătulescu; b) **Podul de la Tiszalök** (Ungaria), de Leonid Bulencea; c) **Artilerie în acţiune**, de Ion Hagiu; d) **La atac**, de Traian Sfinţescu. Picturi aflate în depozitele Muzeului Militar Central (**Contribuţia României la victoria împotriva fascismului**, p. 2)

④ Poet şi dramaturg celebru, Schiller a fost cunoscut şi ca istoric. Legaţi printr-o strînsă prietenie, Schiller şi Goethe, marii scriitori germani ai sec. XVIII, au cîntat lupta pentru libertate a popoarelor. Scene din **Wilhelm Tell** (opera lui Schiller, pusă în scenă de Goethe — **sus şi mijloc**) şi casa lui Schiller din Jena, desenată de prietenul său (**Schiller şi elogiul istoriei**, p. 37)

Macheta artistică a planşelor ① — ④: Alexandra Ţuţui

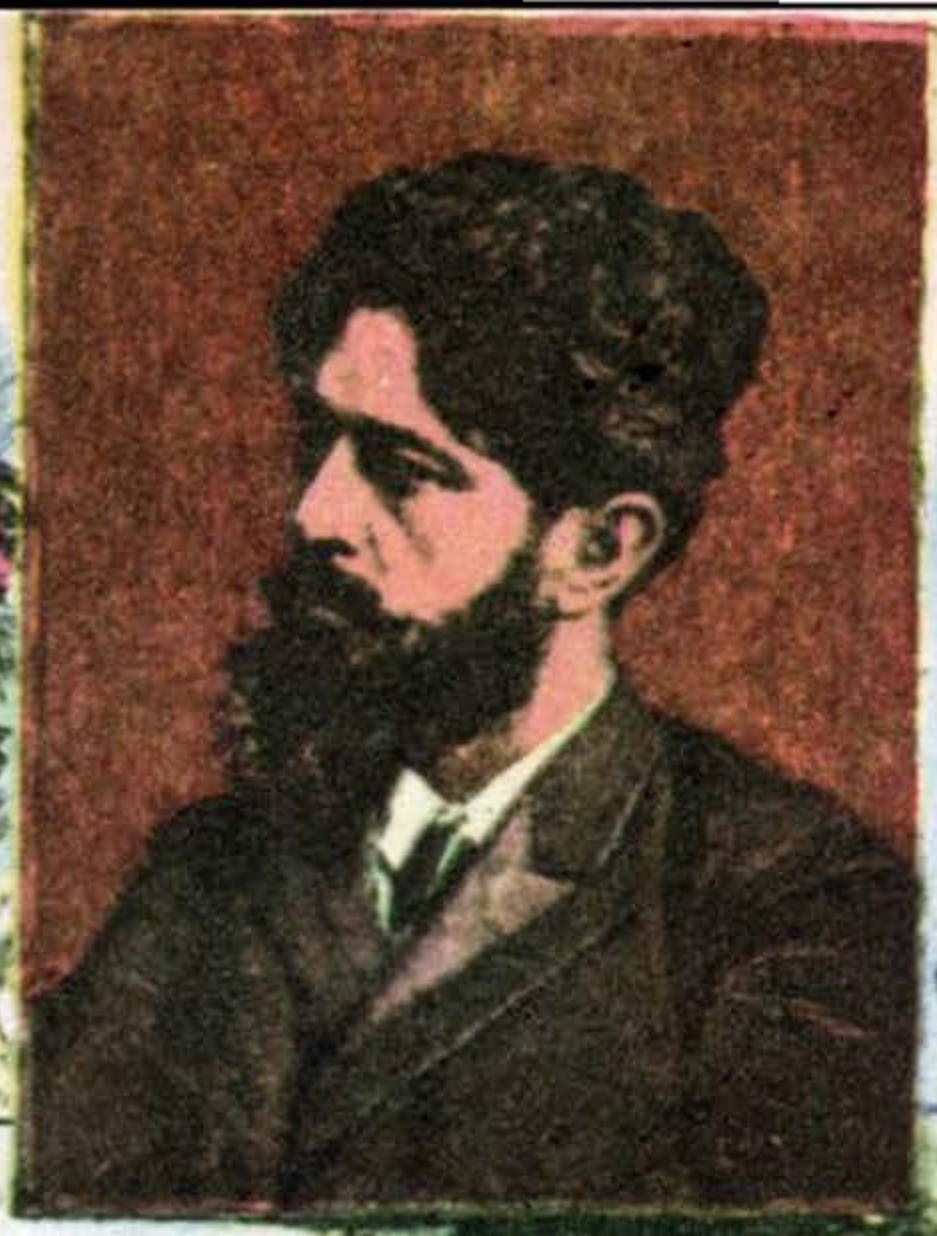

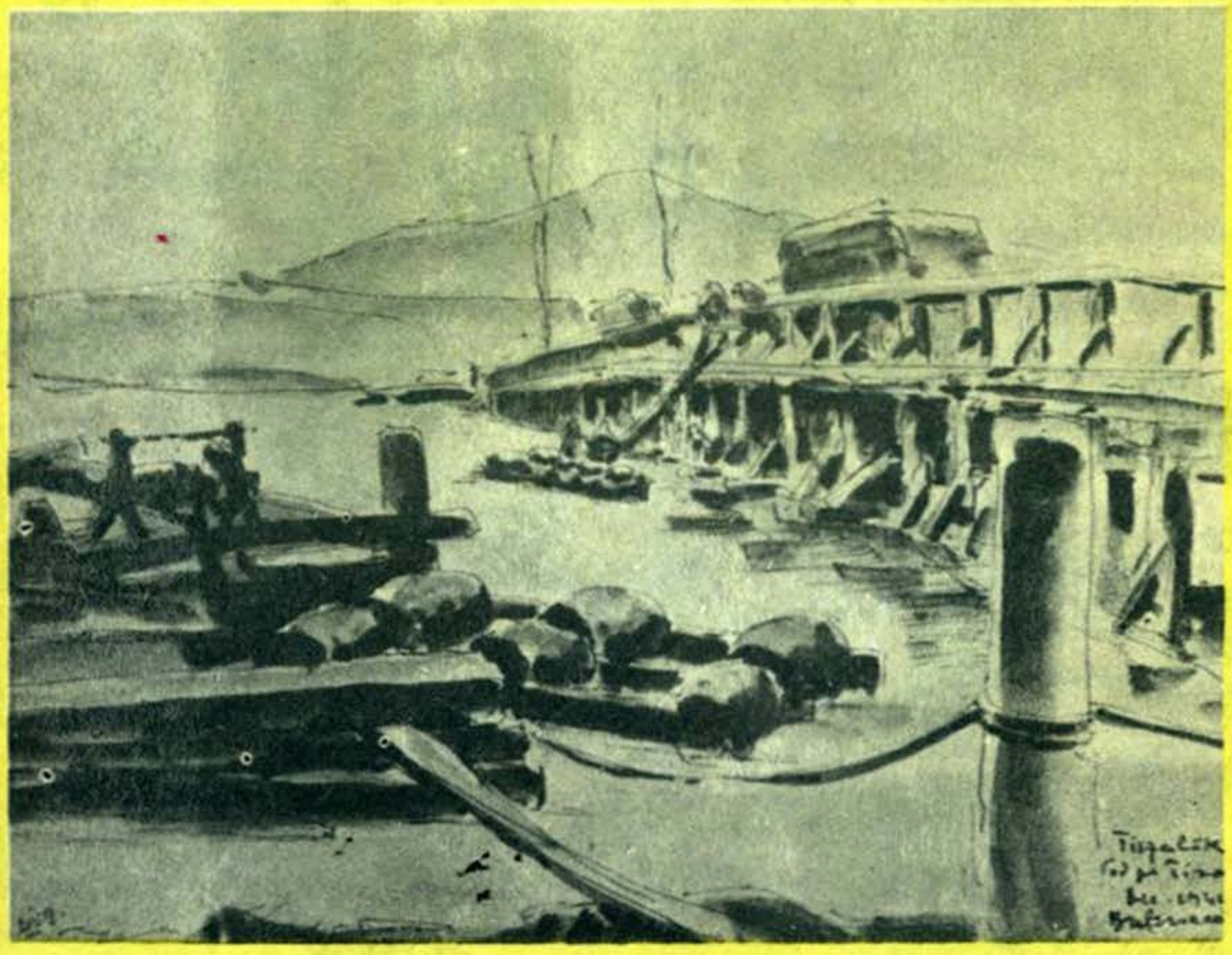

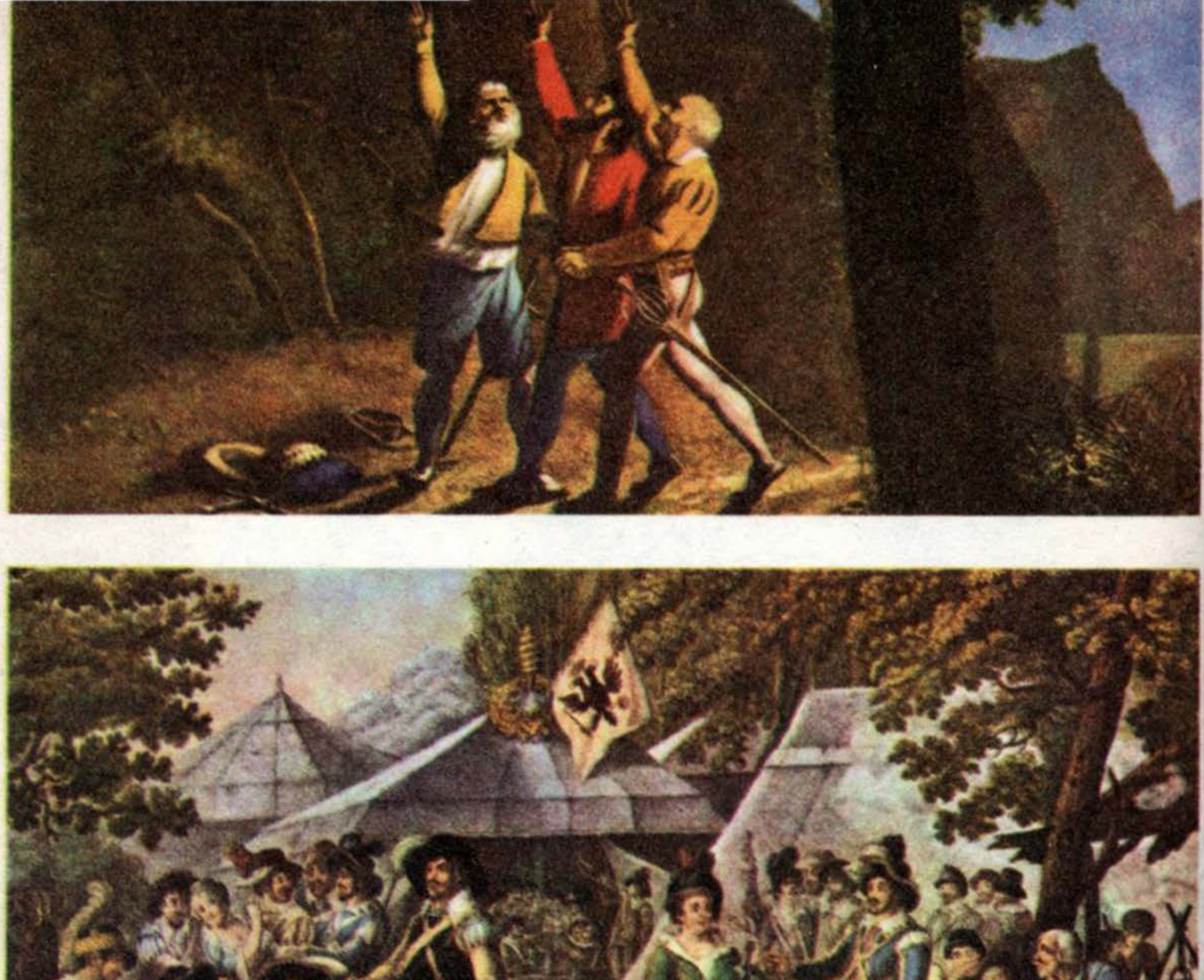

ZHANG QIAN ŞI BAN CHAO

DESCHID DRUM

SPRE EUROPA

ANA BUDURA

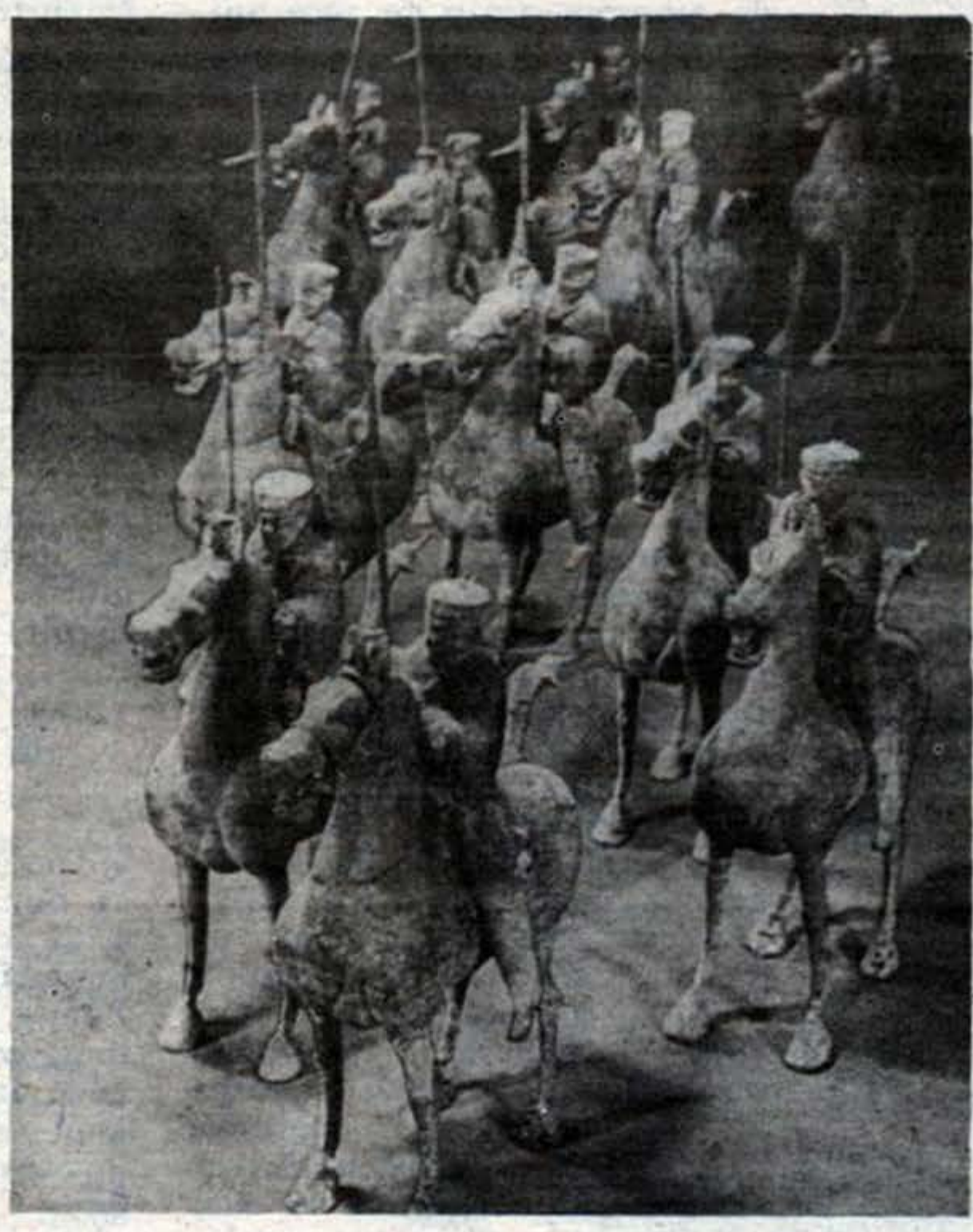

Cele peste patru secole cunoscute în istoria milenară a Chinei ca epoca Han (206 î.e.n.-220 e.n.) au înscris o etapă hotărîtoare în procesul de consolidare a statului centralizat şi, implicit, în formarea naţiunii chineze, ca şi în definitivarea trăsăturilor specifice civilizaţiei chineze. Conştienţi de însemnătatea acestei epoci, 96 la sută din locuitorii de azi ai Chinei îşi spun „han ren" — adică oamenii statului Han —, considerîndu-se descendenţii direcţi ai supuşilor dinastiei Han.

Venit la putere în urma marilor răscoale ţărăneşti care au răsturnat dinastia Qin (221-207 î.e.n.), întemeietorul dinastiei Han, Liu Bang, a adoptat — atît în politica internă cît şi în cea externă — măsuri care dovedeau că a tras învăţăminte din prăbuşirea dinastiei anterioare: a redus impozitele şi corvezile impuse ţăranilor, spre „a-i lăsa să-şi tragă sufletul", şi a stimulat activitatea economică şi comercială. Totodată, prin mijloace paşnice — înţelegeri şi relaţii matrimoniale — a pacificat populaţiile şi neamurile nomade aflate la graniţele de atunci ale imperiului. Ca urmare, China a cunoscut o epocă de pace şi prosperitate, care a durat peste 70 ani.

Opera începută de Liu Bang (202-195 î.e.n.) a fost continuată de împăratul Wu — „Marţialul" — o figură cvasilegendară a Chinei. Abil, el a ştiut să menţină puterea autocratică la fel de centralizată. În acelaşi timp, spre deosebire de înaintaşii săi, în relaţiile cu popoarele nomade, în primul rînd cu xiongnu[1], populaţie nomadă din nordul imperiului Han, împăratul Wu a adoptat o politică fermă: prin mari campanii militare fie le-a îndepărtat din regiunile de graniţă ale Chinei, fie le-a supus puterii centrale. La sfîrşitul mileniului I î.e.n., dinastia Han domnea peste 60 milioane locuitori şi pe un teritoriu ce

[1] Unii savanţi chinezi şi occidentali îi consideră pe xiongnu strămoşii hunilor sau chiar îi identifică cu aceştia.

măsura 9 304 li[1] de la est la vest şi 13 368 li de la nord la sud.

În contextul acestor acţiuni de anvergură, împăratul Wu, animat de dorinţa de a încheia alianţe cît mai largi împotriva xiongnu, şi-a îndreptat atenţia spre Xiyu — Teritoriile vestice.

Din cele două istorii oficiale ale dinastiei Han (Istoria dinastiei Han-anterior, Istoria dinastiei Han-posterior[2]) reiese că, pînă atunci „nu se ştiuse de frumuseţile şi bogăţiile din Xiyu" şi nici despre cele 36 state-oază aflate acolo, respectiv în depresiunea Tarim[3], situată la poalele a două lanţuri de munţi, în depresiunile Turfan şi Dzungaria, de-a lungul a 500 km. În jurul anului 170 î.e.n., puterea xiongnu a pătruns în regiune, a subjugat, rînd pe rînd, statele-oază şi le-a impus plata unor tributuri grele.

În secolul II î.e.n. aici au avut loc mari mutaţii de popoare: iniţial locuită de sciţi, zona a fost ocupată de neamul yuezhi, forţaţi să se deplaseze spre nord de către neamul wusun. În timpul domniei împăratului Wu, în valea rîului Ili locuia puternicul neam wusun, despre ai cărui membri cronicile chineze spun că „aveau ochi albastri şi părul roşu".

Prizonierul decorat

Pentru Imperiul Han, controlul asupra statelor-oază şi încheierea unei alianţe cu neamurile usun şi yuezhi din Xiyu erau de importanţă majoră, în vederea stabilirii de legături cu ţările din Apus. În acest sens, împăratul Wu a conceput o strategie complexă, care să-i asigure şi liniştea regiunilor de graniţă. El a iniţiat mari campanii militare, cu precădere împotriva xiongnu, urmărind deopotrivă încheierea unor alianţe cu state şi popoare ostile a estuia, în primul rînd cu yuezhi.

În consecinţă, suveranul Han a trimis mesageri în întreaga ţară, spre a căuta persoane dîrze, gata să înfrunte necunoscutul şi să ple e cu solie la dayuezhi („marii yuezhi", spre a-i deosebi de triburile rămase în teritoriul Imperiului Han, care au fost numite „micii yuezhi"). „La chemarea împăratului a răspuns Zhang Qian. El a acceptat ca, împreună cu Tangyi Fu, să plece în solie", consemnează biografia sa, cuprinsă în *Istoria dinastiei Han-anterior*.

În anul 138 î.e.n.. Zhang Qian a pornit spre Apus, în fruntea a o sută de voluntari, dornici de aventură. De la Longxi (provincia Gansu) solia se afla pe teritorii ocupate de xiongnu. Trebuia să înainteze cu mare băgare de seamă. Precauţie nu lipsită de temei, deoarece, la un moment dat, a fost înconjurată de o mare ceată de călăreţi xiongnu şi dezarmată. Suveranul local a hotărît să reţină solia, făcîndu-i prizonieri pe membrii săi. Zhang Qian — arată istoricul chinez Sima Qian[4] în *Însemnări istorice* „şi-a luat soţie (xiongnu) care i-a dăruit fii şi fiice". Aşa a trăit, alături de xiongnu, timp de zece ani. Nimeni nu-şi mai închipuia că el va părăsi vreodată acele meleaguri.

Însă, într-o noapte fără lună, Zhang Qian şi Tangyi Fu au încălecat pe cai, îndreptîndu-se spre Apus, în speranţa că vor ajunge la yuezhi. Multe zeci de zile cei doi au galopat peste întinderi aride, potolindu-şi foamea cu puţinul ce li-l oferea vînatul, pentru ca, pînă la urmă, să ajungă în Dayuan (Fergana). Aici, prin bunăvoinţa regelui, au obţinut un ghid şi un translator, cu sprijinul cărora au ajuns în Kangju[5], iar de aici în statul yuezhi. „Aici pămîntul era roditor, ferit de incursiuni de jaf şi ei trăiau în linişte şi pace" — scrie cronicarul. De a eea, regele dayuezhi nu s-a mai arătat interesat să se răzbune pe xiongnu şi nici să încheie o alianţă cu mult prea îndepărtatul Imperiu Han împotriva acestora. Zhang Qian a primit un refuz politicos. În speranţa că va putea schimba hotărîrea regelui dayuezhi, el a mai zăbovit un an şi mai bine acolo, studiind obiceiurile locului, culegînd informaţii despre aşezarea geografică a ţării, ca şi despre produsele sale specifice şi căile de comunicaţii cu alte ţări. După care a hotărît să se întoarcă în patrie. În drum însă, a fost din nou luat în captivitate de xiongnn şi numai după mai bine de un an, respectiv în 126 î.e.n., a reuşit, împreună cu soţia, copiii şi cu credinciosul său însoţitor, Tangyi Fu, să fugă. Trecînd prin peripeţii aproape incredibile, el a ajuns, în sfîrşit, la Chang'an, capitala Imperiului Han.

Împăratul Wu l-a primit cu afecţiune şi consideraţie, conferindu-i titluri onorifice. Zhang Qian a expus un plan îndrăzneţ: să se deschidă un drum curăţat de incursiunile xiongnu spre Bactria prin India, avînd ca punct de plecare regiunea Shu (provincia Sichuan). Împăratul Wu a aprobat acest plan, fiind organizate imediat patru solii. Dar nici una dintre ele nu a ajuns la destinaţie: pe drum, neamurile locale le-au atacat şi risipit.

În ţara wusunilor

După eşuarea acestui plan, ca bun cunoscător al xiongnu şi al condiţiilor geografice ale teritoriilor dominate de ei, Zhang Qian a fost desemnat pe lîngă comandanţii armatei chineze în marea campanie din anul 121 î.e.n., ordonată de împăratul Wu împotriva xiongnu. Campania s-a soldat cu victoria suveranului Han. Astfel dinastia chineză a restabilit controlul asupra Coridorului la vest de Fluviul Galben. În urma unei alte acţiuni militare de anvergură, din anul 119 î.e.n., Han a redobîndit teritoriile de la vest de Shufang (Regiunea nordi ă) pînă la Wuwei. Cronicarul consemnează că, după acea dată, „în regiunea de la est de mlaştinile sărate (Lopnor

---

[1] 1 li = 0,5 km.

[2] Dinastia Han a cunoscut două etape: Han de vest sau Han-anterior (206 î.e.n.-23 e.n.) şi Han de est sau Han-posterior (25-220 e.n.).

[3] Toată această zonă se află în prezent în Regiunea Autonomă Uigură — Xinjiang din Republica Populară Chineză.

[4] *Magazin istoric*, nr. 10/1978.

[5] Stat aşezat între lacurile Balhaş şi Aral, identificat de unii cercetători cu Horezm, Kanghiz sau Kangha.

de azi) nu se mai aflau xiongnu, calea spre Xiyu fiind deschisă".

După înfrîngerea xiongnu, statele-oază din Xiyu au început să-şi manifeste ostilitatea faţă de ei: din ce în ce mai multe dintre ele au refuzat să le mai plătească tribut. Împăratul Wu, care urmărea cu atenţie evoluţia situaţiei şi pregătea planul unor noi alianţe şi înţelegeri cu ţările din Apusul îndepărtat, l-a convocat pe Zhang Qian pentru consultări. Acesta a fost de părere că „pentru a putea stabili legături cu Dayuan (Fergana), Kangju, Daxia (Bactria) şi regatul yuezhi trebuie să-i atragem pe wusuni. Ei au întemeiat o ţară la vest de regiunea locuită de xiongnu şi trăiesc sub ameninţarea permanentă a acestora. Cred că prin cadouri bogate am putea să-i atragem într-o alianţă. Măria Ta ar putea să le încredinţeze apoi teritoriile locuite în trecut de xiongnu, după care să stabilească relaţii matrimoniale cu ei, trimiţîndu-le o prinţesă".

Împăratul a cugetat astfel: dacă prin cîştigarea wusunilor de partea lui vor fi atrase şi alte ţări într-o alianţă mai largă împotriva xiongnu, atunci orice efort financiar va fi răsplătit înzecit. În anul 115 î.e.n., el a hotărît deci trimiterea unei mari solii spre Apus, conduse de Zhang Qian, solie împuternicită ca, odată ajunsă la wusuni, să plece mai departe, spre ţările puternice din Apusul îndepărtat. Emisarii au fost însoţiţi de 300 cavaleri. Ei „aveau la dispoziţie aur, mătăsuri, brocarturi şi daruri bogate, în valoare de 100 milioane", spune cronicarul. 10 000 cai, vite şi oi urmau această ambasadă.

După ce a parcurs 8 900 li, impunătorul alai a sosit în ţara wusunilor. Regele l-a primit cu mare pompă pe Zhang Qian. Darurile bogate au făcut o puternică impresie, însă mesajul împăratului Wu şi propunerea sa de înrudire au fost primite cu multă rezervă: suveranul wusun a cerut timp de gîndire; consiliul regal, la rîndul său, a decis să fie trimisă o solie la curtea dinastiei Han, pentru a culege informaţii cu privire la situaţia imperiului şi la politica urmărită de acesta, în temeiul cărora wusunii să adopte o hotărîre bine chibzuită. Zilele însă treceau şi răspunsul regelui întîrzia. Presat de timp, Zhang Qian i-a trimis pe ceilalţi soli mai departe, spre vest, în ţările Dayuan, Kangju, regatul dayuezhi şi Daxia.

Aparent, solia nu s-a soldat cu rezultate ferme. Cu toate acestea, la înapoierea în Capitală, împăratul Wu i-a făcut lui Zhang Qian o primire sărbătorească, dovedind multă bunăvoinţă. El era încîntat de sosirea solilor wusuni şi, în mod deosebit, de cele cîteva zeci de cai de rasă primiţi în dar.

Zhang Qian a murit în anul 114 î.e.n., la scurt timp după întoarcerea sa acasă. Istoriografia l-a reţinut ca pe o personalitate în care s-au îmbinat cutezanţa şi fermitatea cu blîndeţea vorbei şi simţul măsurii. În anii următori, s-a încheiat, într-adevăr, o alianţă cu wusunii, iar cele 36 state din Xiyu s-au închinat împăratului Han, permiţînd libera trecere a soliilor şi caravanelor comerciale. Cronicarul consemnează că, ulterior, Imperiul Han trimitea anual numeroase solii pînă în regatul parţilor (aflat la 25 000 li depărtare de Chang'an), Yancai (statul alanilor), Ligan (Imperiul roman sau, după unii autori chinezi, Alexandria din Egipt), Tiaozhi şi India, de unde unele se întorceau după doi-trei ani, iar altele abia după opt-nouă. Istoriografia chineză apreciază în unanimitate că din acea vreme legăturile Chinei cu

În p. 33: *călăreţi din bronz...*

...şi vas ritual, din timpul dinastiei Han

țările din Apus au devenit deosebit de prospere. Produsele specifice Chinei, ca mătasea[1], obiectele din bronz și fier și altele au devenit mărfuri mult solicitate, pînă departe, pe țărmul Mării Mediterane. Aceste legături au contribuit la dezvoltarea Imperiului Han, la ridicarea lui la apogeul gloriei.

Solie contra solie

Sfîrșitul mileniului I î.e.n. a înregistrat decăderea puterii centrale în China. Treburile statului au intrat în derivă. Corupția a cuprins aparatul de stat, marile lucrări publice au fost lăsate în paragină, birurile și corveziile exagerate au sărăcit marea masă a țăranilor, împingîndu-i la acte disperate. În anul 22 e.n., răscoalele țărănești s-au extins în întregul imperiu, zguduindu-i temeliile. În anul 25 e.n., prin venirea la putere a împăratului Guangwu, dinastia Han s-a restaurat, intrînd în istorie sub numele de dinastia Han de răsărit, deoarece, noua capitală — orașul Loyang — se afla la est de vechea capitală. Imperiul Han a cunoscut o nouă înflorire.

Redeschiderea căilor de comunicație prin Xiyu, căzute între timp sub controlul xiongnu, a devenit o problemă de actualitate. Folosindu-se de dezbinarea neamului xiongnu în ramura de nord și în cea de sud, în anul 73 e.n., Imperiul Han a întreprins o campanie militară împotriva ramurii de nord, pentru a dobîndi controlul asupra celor 35 state-oază din Xiyu. Calea spre țările îndepărtate din Apus a fost din nou deschisă, cu întreruperi mai lungi sau mai scurte, determinate de controlul pe care reușea sau nu să-l exercite Imperiul Han asupra statelor-oază din depresiunile dintre Munții Cerului și Munții Kunlun.

În această epocă se afirmă, în calitate de diplomat și militar, Ban Chao, personalitate de seamă, care și-a legat numele — asemenea lui Zhang Qian — de istoria contactelor Chinei cu țările din Asia Centrală și chiar Europa.

Cine a fost Ban Chao? Din biografia cuprinsă în *Istoria dinastiei Han-posterior*, aflăm că el a fost fiul istoricului curții imperiale, Ban Liao, și fratele mai mic al cunoscutului istoric Ban Gu, autorul *Istoriei dinastiei Han-anterior*. După moartea tatălui său, Ban Chao a fost chemat împreună cu fratele lui, să continue munca părintească. În jurul vîrstei de 40 ani, inspirat de exemplul lui Zhang Qian, s-a hotărît „să renunțe la condei și să ia arma în mînă". Opțiunea lui Ban Chao a coincis cu decizia curții imperiale ca, în politica față de xiongnu, să se recurgă la metodele folosite pe vremuri de împăratul Wu. După o serie de campanii militare întreprinse împotriva acestora, s-a adoptat calea diplomatică, pentru atragerea țărilor din Xiyu într-o alianță împotriva xiongnu. Ban Chao însărcinat cu această misiune și încărcat cu daruri bogate, a fost trimis în solie în anul 74 e.n. Cu cei 36 însoțitori ai săi, el a poposit mai întîi în statul-oază Shanshan. Informat că regele acestui stat nutrea o mare nemulțumire față de xiongnu, din cauza birurilor grele impuse și raidurilor de jaf care secătuiau rezervele țării, emisarul împărătesc a reușit, prin vorbe înțelepte, să obțină de la suveran promisiunea că va colabora cu dinastia Han. Dar tocmai cînd se pregătea să plece într-un alt stat-oază, a observat o schimbare în atitudinea regelui. Bănuind că a intervenit un amestec al xiongnu, el a hotărît să acționeze și a aflat că, în afara așezării, și-a ridicat corturile o solie xiongnu.

Potrivit relatărilor din *Istoria dinastiei Han-posterior*, Ban Chao i-a convocat pe cei 36 însoțitori, cu care a hotărît că se vor duce în tabăra xiongnu în plină noapte; acolo zece dintre însoțitori se vor așeza în jurul taberei, producînd sunete care să sugereze prezența unei armate puternice; restul de însoțitori vor da foc corturilor și se vor angaja în bătălia propriu-zisă. Planul a reușit întocmai. Treziți din somn, solii xiongnu au avut impresia că sînt atacați de un inamic numeros și au luat-o la fugă înfricoșați. Ban Chao și ceilalți soli au omorît peste 30 xiongnu — scrie cronicarul —, printre care chiar pe conducătorul soliei. Mulți au fost arși de vii în corturi, alții de-abia au reușit să se facă nevăzuți. Regele statului Shanshan a înțeles atunci că va trebui să răspundă favorabil propunerii de a încheia o alianță cu Imperiul Han și și-a încredințat fiul lui Ban Chao, pentru a-l duce ca ostatec la curtea împăratului Ming (58-76 e.n.).

Achitîndu-se de misiunea încredințată de împărat, Ban Chao s-a întors acasă. Foarte curînd însă, el a fost trimis într-o nouă solie, în statul Yutian. Cu aceiași 36 însoțitori și cu daruri mult mai bogate, el a pornit la drum. Și aici a folosit sabia. De data aceasta, împotriva șamanului curții regale. Curînd regele a căzut la învoială cu trimisul Imperiului Han.

Hotărîrea luată de cele două mari state, Shanshan și Yutian, de a se supune Imperiului Han a determinat schimbarea atitudinii față de solie și a celorlalte, aflate de-a lungul drumului sudic, care ducea din China spre Apus. Pînă la urmă, trimisul imperial a fost invitat de regele din statul Shule să rămînă pe loc, pentru a garanta liniștea statului său. Curtea Han a satisfăcut dorința monarhului și Ban Chao și-a stabilit reședința acolo.

Prin întreaga sa activitate, Ban Chao a reușit să refacă relațiile cu statele-oază aflate în depresiunea Tarim, considerîndu-se continuatorul operei începute de Zhang Qian. Calea spre Apus fusese redeschisă. Dar nu pentru mult timp. În anul 77 e.n., în urma unor mari campanii militare împotriva xiongnu, împăratul Zhang (76-87), presat de situația economică a țării, a hotărît să-și retragă armatele staționate dincolo de Zidul Mare și chiar să abandoneze statele-oază cu care se încheiaseră alianțele împotriva xiongnu. În urma acestei decizii, Ban Chao a fost rechemat din Shule. Dar și acolo și în Yutian, membrii curților regale l-au implorat să rămînă pentru a-i apăra de posibila dominație xiongnu, care în-

(Continuare în p. 44)

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1983.

Atribuirea calităţii de istoric unei personalităţi universal cunoscute ca poet şi dramaturg, atît de mare în aceste ipostaze încît a fost supranumit adeseori „Shakespeare al Germaniei", ar putea stîrni cititorului, pentru un moment, o mirare întrucîtva îndreptăţită. Nu este însă singura disjuncţie între vocaţiile lui Schiller (1759-1805), pentru care el a optat. Profesiunea oficială i-a fost aceea de medic, exercitată scurtă vreme într-o unitate militară din Stuttgart, capitala Württembergului. Asupra ei şi-a îndreptat repulsia nutrită faţă de cei care-i obligase să o aleagă — despoticul duce Karl-Eugen de Württemberg. Raporturile sale cu istoria au purtat, în schimb, amprenta unei preferinţe intense şi durabile, chiar a unei vocaţii. În majoritatea dramelor, Schiller aduce pe scenă personaje şi evenimente reale din trecut: în Conjuraţia lui Fiesco **şi în** Don Carlos, **în** Wallenstein **şi** Maria Stuart, **în** Fecioara din Orléans, Wilhelm Tell **şi în neterminata** Demetrius. **În istorie sau în legenda istorică şi-au aflat inspiraţia şi cîteva dintre binecunoscutele sale balade:** Inelul lui Polykrates, Cocorii lui Ibykus **ş.a. Dar Schiller a fost şi un istoric propriu-zis, autor de lucrări apreciate la vremea lor. A doua ocupaţie oficială i-a fost aceea de profesor de istorie la Universitatea din Jena, post în care a fost numit la 11 mai 1789. Într-o scrisoare din 26 noiembrie 1790, el îşi pune întrebarea: „oare de ce n-aş deveni cel mai de frunte istoric al Germaniei?"**

SCHILLER ŞI ELOGIUL ISTORIEI

CAMIL MUREŞANU

Pînă la numirea ca profesor la Jena, Schiller scrisese *Istoria răzvrătirii Ţărilor de Jos împotriva dominaţiei spaniole*, apărută în 1788, la Leipzig. Interesul său pentru această temă fusese, desigur, conjugat cu cel de ordin literar. Cu un an înainte, încheiase drama *Don Carlos*[1], a cărei acţiune se desfăşoară în timpul luptei Ţărilor de Jos pentru independenţă[2].

În 1788 Goethe, la rîndu-i, încheia drama *Egmont*[3]. Coincidenţa căutării de către cei doi scriitori (care pe atunci încă nu erau prieteni) a unui motiv de inspiraţie în istoria aceluiaşi eveniment nu era întîmplătoare. Între 1783 şi 1787, în Olanda, avusese loc o mişcare revoluţionară burgheză, împotriva căreia stadhouderul Wilhelm V de Orania apelase la intervenţia armată a Angliei şi Prusiei. Episodul reactualizase în memoria multora lupta olandezilor pentru libertate împotriva Spaniei, în secolul XVI.

Istoria răzvrătirii Ţărilor de Jos e neterminată; este mai mult o introducere la ceea ce ar fi trebuit să fie o istorie completă a evenimentului. Schiller s-a oprit la anul 1567, fără a mai manifesta vreodată intenţia de a-şi continua această operă.

Chiar astfel limitată, *Istoria* conţine însă suficiente elemente definitorii pentru concepţia şi metoda care au prezidat la scrierea ei. Ambele descind din convingerile politice înaintate şi din geniul dramatic al lui Schiller,

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 7/1973, 11/1975; 4/1979; 8-9/1975.

care n-a fost şi n-a voit să fie niciodată un istoric de factură erudită. Cercetarea amănunţită a f ptelor şi fastidioasa lor verificare critică nu l-au pasionat. De aceea, nici în această lucrare, nici în altele, nu lipsesc erorile de informaţie.

Pentru Schiller, istoria a fost însă un teren pe care, alături de cel literar, şi-a proclamat dragostea fierbinte de oameni, de libertate şi ura neîmpăcată pentru orice formă de tiranie. Împărtăşind iluzia generală a filozofiei politice din sec. XVIII, el considera ca absolute şi eterne reprezentările burgheze ale libertăţii, egalităţii şi fericirii. Din aceste puncte de vedere, paginile introductive la *Istoria răzvrătirii Ţărilor de Jos* sînt relevante. Schiller afirmă că „întemeierea libertăţii olandeze" îi pare a fi fost unul din cele mai remarcabile evenimente politice, care au făcut din sec. XVI „cel mai strălucit secol al lumii".

Însemnătatea universală a luptei poporului din Ţările de Jos împotriva dominaţiei spaniole este proiectată pe fondul opoziţiei ireductibile dintre libertate şi tiranie.

Schiller îi descrie pe locuitorii Ţărilor de Jos ca pe un popor paşnic de pescari, păstori şi negustori, lipsit de ambiţii eroice, dar avîndu-le din plin pe ale muncii. Roadele acesteia se vede silit să şi le apere, în faţa primejdiilor care le ameninţă: „biciul greu al despotismului atîrnă asupră-i, o putere arbitrară ameninţă să-i ruineze temeliile fericirii, iar păzitorul legilor sale devine un tiran".

Se recunoaşte cu uşurinţă pledoaria pentru unul din drepturile socotite „naturale" de ideologia burgheză a veacului XVIII: dreptul la rezistenţă împotriva asupririi. Schiller va dezvolta tema în *Wilhelm Tell*, ea fiindu-i însă apropiată într-o mare parte a operei sale literare.

Adevărul — darul oamenilor către oameni

La 26 mai 1789, poetul a rostit la Universitatea din Jena prelegerea inaugurală, intitulată *Ce înseamnă istoria universală şi în ce scop o studiem?*

Multe din tezele acestei prelegeri au fost invalidate de dezvoltarea ulterioară a concepţiilor istorice. Totuşi, ea se impune şi astăzi admiraţiei noastre, prin cîteva pagini, din cele mai frumoase şi mai profunde pe care Schiller le-a scris în acest domeniu al preocupărilor sale intelectuale.

În sfera istoriei — spune el — e cuprinsă întreaga lume morală[1]. Într-însa, cetăţeanul activ îşi va putea alege modele de imitat, cugetătorul şi filozoful vor afla învăţături şi deslușiri asupra vieţii şi fiecare om va descoperi bogate izvoare de nobile satisfacţii. Nu există nimeni căruia istoria să nu aibă a-i spune ceva de seamă, fiindcă toate drumurile destinelor individuale se întîlnesc undeva cu ale istoriei.

O formulă memorabilă în retorismul ei punctează aceste consideraţii introductive: „Ce altceva mai măreţ poate oferi omul altui om, decît adevărul?".

Aşadar, istoria îi apare lui Schiller în primul rînd ca un instrument formativ, nu numai politic-cetăţenesc, ci deopotrivă moral, intelectual şi estetic. Un pretext de meditaţie pe marginea destinului uman, spre a-i dezvălui adevăruri esenţiale şi extrage înţelepciune şi tărie de caracter. Prelegerea schiţează un entuziast şi optimist tablou al progresului, elogiind virtuţile transformatoare ale raţiunii şi ale muncii omului.

Optimismul lui Schiller în faţa spectacolului măreţ al progresului uman îl face să vadă în epoca sa, a luminilor, o culme, o împlinire a aspiraţiilor omenirii către o superioară calitate a existenţei, determinată de afirmarea raţiunii, care, printre alte efecte, ar fi pe punctul de a instaura pe Pămînt pacea eternă. „Sfărîmate sînt barierele ce despărţeau statele şi naţiunile printr-un egoism duşmănos. O legătură universală uneşte astăzi toate capetele cugetătoare şi întreaga lumină a veacului poate aureola acum creştetul unui nou Galilei[2], al unui nou Erasmus[3]... Comunitatea statelor europene pare a fi schimbată într-o mare familie. Cei ce trăiesc sub acelaşi acoperămînt se mai pot duşmăni, dar nu se mai sfîşie între ei".

După cele arătate pînă acum, era de aşteptat să numim idealistă concepţia istorică a lui Schiller. Rezultă aceasta şi din consideraţiile pe care le face el asupra faptului istoric şi a rolului istoricului în prelucrarea datelor cercetării. „Din totalitatea evenimentelor, istoricul extrage pe acelea care au avut o influenţă esenţială, de netăgăduit şi uşor de urmărit asupra configuraţiei actuale a lumii şi a condiţiei generaţiei de astăzi. Aşadar, în colectarea de material pentru istoria universală, ceea ce trebuie avut în vedere este raportul dintre un dat istoric şi alcătuirea prezentă a lumii... În timp ce succesiunea reală a evenimentelor urcă de la originea lucrurilor pînă la ordinea lor cea mai recentă, istoricul coboară de la situaţia actuală înspre originea lucrurilor".

Prelegerea se încheie cu un superb elogiu adus istoriei şi misiunii omului în cadrul mersului acestuia către ţelul suprem: „Fie ca o nobilă năzuinţă să se aprindă în noi: de a adăuga ceva şi din partea noastră la bogata moştenire de adevăr, de moralitate şi libertate pe care am primit-o de la înaintaşi şi pe care trebuie s-o înapoiem, sporită, viitorimii. Să ataşăm astfel fiinţa noastră trecătoare de lanţul nepieritor ce şerpuieşte prin toate

---

[1] În sensul kantian de „raţiune practică", domeniu al libertăţii de opţiune.

[2-3] *Magazin istoric*, nr. 7/1984; 5/1984.

generațiile. Oricît de diferită v-ar fi soarta ce vă așteaptă — se adresează Schiller studenților — toți veți putea contribui cu ceva la aceasta. Meritului fiecăruia îi este croit un drum către nemurire, către adevărata nemurire, întru care fapta trăiește și înaintează mereu, chiar și atunci cînd numele celui ce

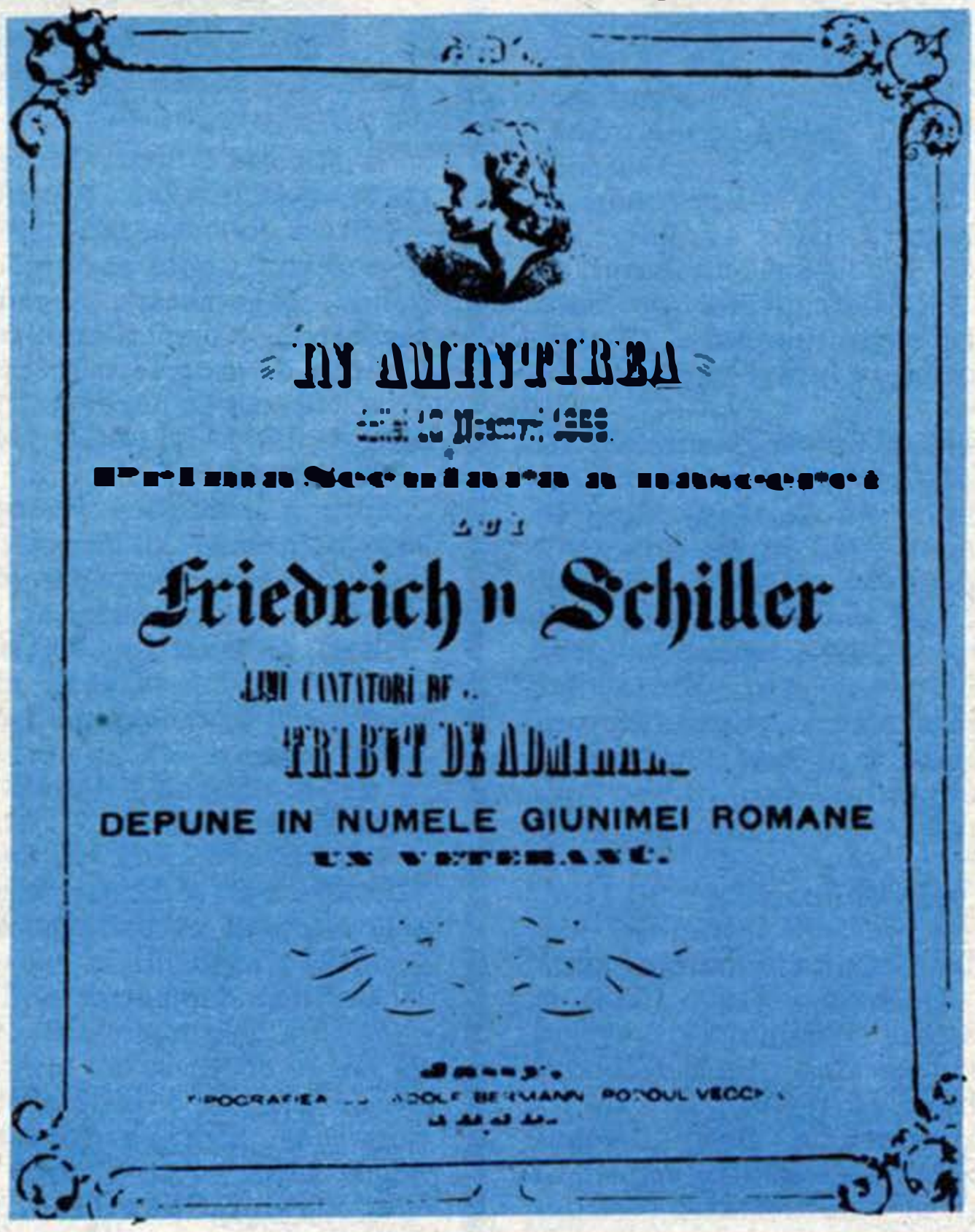

Omagiu lui Friedrich Schiller. Coperta unei tipărituri apărute la Iași în 1859, cu ocazia centenarului nașterii marelui poet și dramaturg german

mai dintîi a izvodit-o a rămas departe în urmă".

Asumîndu-și obligațiile profesorale, Schiller a socotit de datoria sa a desfășura și o activitate mai susținută de publicistică istorică. Din toamna lui 1789 inițiază, împreună cu orientalistul Heinrich Gottlob Paulus, ce fusese numit profesor la Jena aproape odată cu el, publicarea unei *Colecții generale de memorii istorice, din secolul XII pînă în timpurile din urmă*. Nici aceasta n-a fost o operă de erudiție, ci mai degrabă de amator, judecată după lipsa de sistem în alegerea izvoarelor în vederea publicării, după slaba preocupare și inițiere în metodologia editării critice a textelor.

Alianța cu Muzele și cu Grațiile

Alte lucrări mărunte ale lui Schiller ar putea fi amintite numai pentru a exemplifica varietatea intereselor sale istorice. Toate au fost curînd eclipsate de succesul celei mai populare opere istorice a lui Schiller, *Istoria războiului de treizeci de ani*.

Contrar celor ce s-ar putea presupune, lucrarea aceasta n-a avut ca punct de plecare un curs universitar, ci un contract oferit de editorul Göschen, care scotea anual un *Damenkalender*, cuprinzînd lecturi de popularizare pe teme instructive și, totodată, presupuse ca agreabile cititoarelor sale. Deci *Istoria războiului de treizeci de ani* a apărut inițial ca foileton, în numerele pe anii 1791-1793 ale menționatului calendar, și numai după aceea a fost publicată în volum. Ea a repurtat la marele public un succes excepțional, peste așteptările lui Schiller însuși, contribuind la ameliorarea situației materiale a scriitorului, precară în acei ani, cu atît mai mult cu cît suferise (în ianuarie 1791) și primul atac al bolii pulmonare ce avea să-l răpună, lent și chinuitor, la vîrsta de numai 45 ani.

O altă ciudățenie a genezei acestei opere este faptul că lui Schiller nu i-a plăcut să o întreprindă. A acceptat-o ca pe o povară impusă de circumstanțele materiale grele în care se afla. Dar peste cîțiva ani va relua terna în cu totul altă stare de spirit, așa cum o dovedește realizarea strălucită a marii trilogii dramatice *Wallenstein*[1].

Aversiunea inițială față de subiect, faptul incomod că era constrîns să predea capitole la termene fixe, dar mai ales îmbolnăvirea scriitorului, în ianuarie 1791, la mai puțin de un an de la începerea redactării, sînt o parte din explicațiile caracterului inegal al operei. Primele patru cărți, care narează evenimentele războiului pînă la moartea lui Wallenstein (februarie 1634), ocupă peste patru-cincimi din volumul ei, pe cînd ultima carte, înfățișînd anii 1634-1648, este doar ca o schiță, în comparație cu celelalte.

Structura operei comportă încă o explicație a lipsei sale de proporționalitate, poate cea mai plauzibilă. A intervenit din nou vibranta sensibilitate artistică a lui Schiller, descoperind cu încîntare intensele valori dramatice ale unor evenimente și personaje. Gustav Adolf și Wallenstein îl subjugă, imaginația i se înflăcărează și, suprapunîndu-se documentației istorice, realizează portrete de mare frumusețe și pătrundere psihologică, precum și avîntate descrieri, bogate în culoare loc lă, ale unor bătălii ca acelea de la Breitenfeld și Lützen. După ce eroii săi dispar, lui Schiller i s-a părut că scena a rămas ca și pustie, iar acțiunea — anostă. Interesul său pentru

[1] Generalul Albrecht Wenzel Eusebius von Wallenstein, de origine cehă (1583-1634) a participat, cu o armată proprie, alături de împăratul Ferdinand II, la războiul de 30 ani (1618-1648), fiind comandantul suprem al armatelor imperiale. Victorios asupra regelui Danemarcei (1626-1627), a fost înfrînt în bătălia de la Lützen (1632) de armata suedeză, condusă de Gustav Adolf.

războiul de treizeci de ani se dizolvă, capricios, din clipa în care evenimentul nu-i mai oferea situaţii la temperatura emotivităţii sale artistice.

Nici pentru *Războiul de treizeci de ani* Schiller n-a efectuat un studiu asiduu al izvoarelor, ci a preferat să prelucreze după autori, germani şi străini. N-a reţinut însă decît datele, interpretarea lor subordonîndu-se viziunii sale specifice asupra istoriei: o luptă permanentă între despotism şi libertate, pînă la victoria finală a celei din urmă. „Europa a ieşit mai liberă din acest război îngrozitor, în cursul căruia ea s-a recunoscut pe sine, pentru întîia dată, ca o asociaţie de state independente". Iar dacă războiul a provocat suferinţele şi distrugerile pe care lucrarea le zugrăveşte cutremurător, „flacăra culturii va reuşi să lumineze iarăşi pămînturile pustiite".

Optimismul lui Schiller nu se dezminte. El crede neclintit în vocaţia de progres a omenirii, în capacitatea ei permanentă de regenerare, în triumful raţiunii — sensul final al istoriei.

După publicarea *Războiului de treizeci de ani*, relaţiile „profesionale" ale marelui poet cu istoria se întrerup definitiv. El se consacră cu totul activităţii literare şi numai prin intermediul acesteia mai păstrează interesul pentru lectura istorică. Pentru *Wilhelm Tell* s-a documentat din *Chronicon helveticum* al lui Aegidius Tschudi, cel mai însemnat cronicar elveţian din sec. XVI şi din *Istoria Confederaţiei elveţiene* de Johannes von Müller[1], care începuse să apară în anul 1786. Pentru *Maria Stuart*, a parcurs izvoarele editate de William Camden[2], lucrările marelui umanist scoţian George Buchanan (1506-1582) şi *Istoria Scoţiei*, opera lui William Robertson (1721-1793), cel mai de seamă (după Gibbon) istoric luminist din Marea Britanie.

Exemplele ar putea continua, probînd constanţa predilecţiei lui Schiller pentru istorie şi întinsa cultură pe care şi-a dezvoltat-o mai departe pe acest tărîm.

Prezenţa limitată, ca valoare, număr de ani şi de opere, a lui Schiller printre istoricii de profesie, n-a rămas însă fără urme durabile asupra ştiinţei istorice. Se consideră că el a pus bazele genului de popularizare a istoriei a unei popularizări serioase, care nu vizează divertismentul, ci informarea şi educarea publicului larg.

Pentru toţi aceia care cred că istoria are tangenţe cu literatura, pretinzîndu-i supunerea la aceleaşi imperative ale eleganţei stilistice şi compoziţionale, lucrările lui Schiller mai oferă şi astăzi — cu toată trecerea erodantă a timpului şi cu toate mutaţiile gustului — nu puţine momente de satisfacţie estetică. El însuşi, aşa după cum a crezut în puterea educativă a artei, a cerut erudiţiei istorice „să înc eie o alianţă cu Muzele şi cu Graţiile, dacă vrea să-şi deschidă un drum către inimi şi să merite numele de educatoare a oamenilor".

Şi astfel, la 225 ani de la naşterea lui, se justifică şi se impune alăturarea istoricilor la evocarea veşnic de actualitate a geniului său.

---

[1] Istoric ce atinsese pe atunci o cotă atît de ridicată a unei celebrităţi — disproporţionate în raport cu reala sa valoare —, încît a fost considerat o vreme ca superior lui Leopold von Ranke.

[2] *Annales rerum Anglicarum et Hibernicarum, regnante Elizabetha*, apărute mai întîi la 1615.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Nicolae Gostar, Vasile Lica — SOCIETATEA GETO-DACICĂ DE LA BUREBISTA LA DECEBAL.**
Editura Junimea, Iaşi, 1984, 200 pp., 11,50 lei: *sinteză structurată pe următoarele capitole:* **Cadrul politic, generalităţi; Regalitatea; Tarabostes; Sacerdoţiul; Komhtal-capillatl; Sclavii şi captivii; Relaţiile de proprietate; Statul.**

● **Nicolae Dunăre — CIVILIZAŢIE TRADIŢIONALĂ ROMÂNEASCĂ ÎN CURBURA CARPATICĂ NORDICĂ.**
Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1984, 312 pp., 33 lei: *cercetări în vetrele istorice Năsăud, Lăpuş, Oaş, Maramureş, Cîmpulung-Moldovenesc, Dorne şi Gurghiu.*

● **C. Cihodaru — ALEXANDRU CEL BUN.**
Editura Junimea, Iaşi, 336 pp., 17 lei: *viaţa şi glorioasele fapte ale voievodului român (23 aprilie 1399-1 ianuarie 1432).*

● **Gh. Platon — UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE.**
Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1984, 94 pp., 3,25 lei: *marele act istoric realizat prin voinţa şi cu participarea activă a poporului în urmă cu 125 ani.*

● **Mihai Sîmpetru — TROPAEUM TRAIANI.**
Editura Academiei, Bucureşti, 1984, 200 pp., 26 lei: *al doilea volum al lucrării, prezentînd monumentul triumfal al lui Traian, altarul funerar militar şi tumulul, aflate în apropierea cetăţii antice de la Adamclisi.*

● **VASILE PÂRVAN INTERPRETAT DE... (ediţie de Ştefan Lemny şi Alexandru Zub).**
Editură Eminescu, Bucureşti, 1984, 432 pp., 19 lei: *amplă selecţie din vasta bibliografie dedicată savantului, printre semnatari aflîndu-se N. Iorga, M. Eliade, D. Gusti, P.P. Panaitescu, G. Călinescu, C.C. Giurescu, I. Andriieşescu, R. Vulpe.*

● **Pop Teodor Leon — CONSTITUŢIILE ROMÂNIEI.**
Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1984, 124 pp., 4,25 lei: *dezvoltarea constituţională a patriei noastre din primele decenii ale sec. XIX şi pînă în anii socialismului.*

● **ÎNVĂŢĂTURILE LUI NEAGOE BASARAB CĂTRE FIUL SĂU THEODOSIE (ediţie de Florica Moisil, Dan Zamfirescu, G. Mihăilă, Andrei Rusu).**
Editura Minerva, Bucureşti, 1984, 420 pp., 17,50 lei: *o nouă ediţie a scrierii învăţatului voievod* (Magazin istoric, *nr. 10/1971, 10/1972*).

● **Camil Petrescu — PUBLICISTICĂ (ediţie de Florica Ichim).**
Editura Minerva, Bucureşti, 1984, 534 pp., 27 lei: *articole publicate de scriitor între 1914-1921.*

● **Ion Popescu-Argeşel — VALEA ARIEŞULUI.**
Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1984, 240 pp., 15,50 lei: *itinerare istorice în Ţara Moţilor, pe locurile unde, în urmă cu 200 ani, a pornit marea ridicare la luptă a ţărănimii condusă de Horea, Cloşca şi Crişan.*

DE GAULLE — CHURCHILL:

UN DUEL SECRET (II)

Printr-un efort titanic, la Londra începe, îndată după Apelul din 18 iunie 1940, organizarea în jurul generalului de Gaulle a noilor structuri ale puterii — politice-militare-juridice —, care să poată asigura legitimitatea şi continuitatea statului francez, ca participant la lupta contra inamicului ce-i ocupase teritoriul naţional. Prezenţa generalului şi atitudinea sa combatantă sînt deocamdată singurele embrioane ale unei puteri care continua lupta împotriva Germaniei hitleriste, în condiţiile în care „Franţa liberă" era deposedată atît de teritoriul metropolitan, cît şi de toate celelalte atribute esenţiale, prin care se putea exercita suveranitatea naţională. Mii şi mii de combatanţi, numeroşi civili, multe personalităţi franceze antinaziste au găsit pe pămîntul insular o ospitalitate exemplară, într-un moment cînd Anglia era singura putere care mai ţinea piept ofensivei hitleriste şi se afla în faza iminentei invadări a teritoriului său. Winston Churchill şi alţi oameni de stat sprijineau acţiunea începută de general (cu epoleţii de zinc — cum scrie Henry Guillemin, în volumul Le Général clair-obscur. apărut acum cîteva luni la Paris, în Éditions du Seuil, despre înălţarea sa „cu titlu temporar" la acest grad). Mulţi alţii însă nici nu vroiau să audă despre de Gaulle, cum era cazul lordului Halifax, care mai era ministru de externe, cînd generalul a sosit la Londra.

Acorduri de colaborare şi...

În vara anului 1940 — afirmă Kersaudy, autorul volumului *De Gaulle et Churchill*, pe care-l prezentăm în serial cititorilor revistei noastre — puţini erau politicienii britanici înclinaţi a recunoaşte gruparea generalului de Gaulle drept o autentică reprezentantă a Franţei; dar primul ministru Winston Churchill se număra printre ei. La mijlocul lunii iulie 1940, aproximativ 7 000 militari se regrupaseră deja în jurul generalului. Relativ reduse, precar dotate şi prost echipate, aceste prime forţe ale „Franţei libere" aveau un moral scăzut, cu atît mai mult cu cît nici Ministerul de război englez şi nici Amiralitatea nu se grăbeau să le îmbunătăţească situaţia. Cum în Anglia nu i se alăturase încă nici un om politic francez, de Gaulle rămînea şeful solitar al unei mişcări care refuza armistiţiul, şi al unei Franţe care refuza înfrîngerea. Prin forţa lucrurilor, el va deveni deci un şef politic, în aceeaşi măsură în care va fi un şef militar. Şi atunci cînd profesorul Cassin (un bun prieten al lui Titulescu, cu care am avut numeroase convorbiri la Teheran şi Paris, în care elogia politica de pace a României) l-a întrebat îngrijorat despre statutul juridic pe care îl va avea noua mişcare, generalul de Gaulle i-a răspuns cît se poate de simplu: „Noi sîntem Franţa".

A fost, deci, nevoie — în asemenea condiţii de neîncredere — de întreaga persuasiune a primului ministru Churchill, pentru a convinge, la 23 iunie 1940, Cabinetul de război britanic să publice un comunicat, prin care să declare că este gata să sprijine proiectul formării unui Comitet Naţional Francez provizoriu, dispus să lupte contra duşmanului comun. În zilele următoare, acest organism nu a putut fi creat; în seara de 27 iunie, Winston Churchill l-a convocat pe generalul de Gaulle la Downing Street 10, pentru a-i declara: „Întrucît dv. sînteţi singur, eu vă recunosc tot de unul singur". A doua zi dimineaţa, Churchill a dispus publicarea următorului comunicat: „Guvernul Maiestăţii sale recunoaşte pe generalul de Gaulle drept şef al tuturor «francezilor liberi» care i se alătură, pentru a apăra cauza aliată, indiferent unde se află aceştia".

Churchill (ca dealtfel şi regele George VI) a adoptat şi alte hotărîri de sprijinire a generalului de Gaulle. Deoarece eşaloanele superioare din Ministerul de război făceau dese obstrucţii colaborării cu noua armată franceză care se crea în Anglia, premierul britanic a dat, la 12 iulie, următoarele dispoziţii şefilor statelor majore ale armatei imperiale: „Politica guvernului Maiestăţii sale urmăreşte consecvent constituirea unor puternice contingente de soldaţi, de marinari şi de aviatori francezi, ea urmăreşte să încurajeze să se angajeze voluntari pentru a lupta alături de noi. Şefii de stat major au datoria

de a aplica în mod eficace această politică". El a scris ministrului informațiilor: „Trebuie continuate fără încetare emisiunile în limba franceză ale generalului de Gaulle". El a cerut secretarului de stat al Ministerului de război să considere ca o sarcină de extremă importanță accelerarea echipării „Francezilor liberi" și a Cartierului general al lui de Gaulle. La 24 august, Churchill s-a adresat, cu vigurosul său patetism, Camerei Comunelor: „Noi nutrim cea mai mare simpatie pentru poporul francez și vechea fraternitate care ne-a legat de Franța nu a încetat să existe. Ea se întrupează și se perpetuează datorită generalului de Gaulle și eroicilor săi tovarăși. Acești «francezi liberi» au fost condamnați la moarte de către Vichy, dar va veni ziua cînd — la fel de sigur cum sînt că soarele va răsări mîine — numele lor vor fi glorificate și gravate pe pietrele din străzile orașelor și satelor unei Franțe care-și va fi redobîndit libertatea și măreția de odinioară, în mijlocul unei Europe libere".

Totodată Churchill a depus toate eforturile pentru a da prezenței „Franței libere" pe sol englez și sprijinului acordat acesteia un statut politico-diplomatic reglementat și sub raport juridic. Înfrîngînd toate rezistențele din guvern și din alte cercuri influente, el a izbutit să semneze cu de Gaulle, dar în Downing Street, nu la Foreign Office, acordurile intrate în istorie sub numele „schimbul de scrisori de Gaulle-Churchill din 7 august 1940".

Kersaudy le comentează: „Oricît de limitată ar fi fost această recunoaștere, în final ea va da o bază legală relațiilor generalului de Gaulle cu guvernul britanic și va permite încheierea unor acorduri bilaterale între cei doi aliați. Pentru Churchill, această recunoaștere este un act de credință față de un om solitar și față de o abstracțiune care se numea atunci «Franța liberă». Cursul evenimentelor avea să arate înțelepciunea acestei decizii, pe care Churchill o va regreta totuși atît de mult în timpul celor cinci ani următori".

Chiar în ziua semnării acestor acorduri, apar momente de neliniște între cei doi parteneri. „Acest schimb de scrisori este de o mare importanță și reflectă prejudecățile pe care le avea generalul de Gaulle în ce privește politica britanică: «Luînd în considerare, pe de o parte, va scrie generalul, ipoteza că vicisitudinile războiului vor duce Anglia la o pace de compromis, iar pe de alta, aceea că britanicii ar putea fi ispitiți, din spirit de aventură, de una sau de alta dintre posesiunile noastre de peste mări, am insistat ca Marea Britanie să garanteze restabilirea frontierelor metropolei și ale imperiului francez». La 7 august, Churchill îi scria generalului: «Guvernul Maiestății sale a hotărît ca, în caz că armatele aliate vor repurta victoria, să asigure restabilirea deplină a independenței și măreției Franței!» Dar, într-o altă scrisoare, din aceeași zi, el preciza: «Expresia *restabilirea deplină a independenței și măreției Franței* nu vizează, în mod riguros, frontierele teritoriale. Noi nu am fost în măsură să garantăm aceste frontiere nici unei națiuni combatante alături de noi; dar, bineînțeles, vom face tot ceea ce vom putea pentru aceasta». Fapt care a trezit imediat suspiciunile generalului, care a răspuns destul de sec «iau act, domnule prim-ministru, că aceasta este interpretarea pe care guvernul britanic o atribuie expresiei de mai sus. Sper că într-o zi circumstanțele vor permite guvernului britanic să analizeze aceste probleme cu mai puține rezerve»".

Să nu uităm că, între timp, la 3 iulie 1940, flota britanică atacase flota franceză din rada portului Mers-el-Kebir, pentru ca aceasta să nu fie predată Germaniei hitleriste și Italiei fasciste; vasele de război franceze aflate în porturile britanice fuseseră capturate, cele din Alexandria imobilizate, iar cuirasatul Richelieu, ancorat la Dakar, torpilat.

În toamna și iarna anului 1940 apar și se multiplică fricțiunile, neînțelegerile, conflictele dintre „francezii liberi" și autoritățile britanice militare și politice. Ele transpar pînă la nivelul cel mai înalt. Un de Gaulle încăpățînat și neîncrezător, un Churchill din ce în ce mai nervos și care-i mărturisea lui Eden „cînd greșesc devin totdeauna furios", iată cum încep să apară cei doi lideri unul față de celălalt. Își dădeau mîna pentru o asemenea imagine numeroase motive: în primul rînd, interesele naționale, care diferau deseori, mai cu seamă cînd intrau în joc rivalitățile coloniale, intrigile politicienilor, rigiditatea militarilor, amorul propriu lezat al celor doi șefi față de orice hotărîre care afecta sau părea să afecteze prerogativele celuilalt, psihologiile ce se deosebeau simțitor între francezi și englezi, starea de maximă surescitare tipică războiului, încercările regimului de la Vichy de a submina autoritatea generalului, lipsa de colegialitate în propriile rînduri a unor oameni politici francezi și, nu în ultimul rînd, strădania serviciilor secrete americane de a învenina relațiile anglo-franceze, de Gaulle fiind în ochii celor de la Washington indezirabil în funcția de șef al „Franței libere".

Anul 1941 începea, așadar — după cum scrie François Kersaudy, în analiza sa —, sub auspiciile suspiciunii.

...arestări și concedieri între aliați

Cînd anul 1940 se încheia — scrie Kersaudy —, cei doi oameni de stat aveau unele motive să fie satisfăcuți de acțiunea pe care o duseseră împreună, începînd din sumbrele zile ale lui iunie 1940. Dacă Franța fusese invadată de hoardele naziste, Marea Britanie rezista victorios și sufletul Franței, încarnat prin generalul de Gaulle, continua lupta alături de ea. Dar anul 1941 nu număra decît cîteva ore cînd a survenit un grav accident, care avea să pună la încercare, într-un mod dur, legăturile de prietenie care-i uneau pe generalul de Gaulle și Winston Churchill: viceamiralul Museli-

er, şeful forţelor navale ale „Franţei libere", tocmai fusese arestat şi întemniţat de autorităţile britanice.

Totul se petrecuse foarte repede — poate un pic prea rapid. Intelligence Service intrase în posesia a patru documente provenind de la Consulatul regimului de la Vichy la Londra, documente care păreau să indice că viceamiralul Muselier trădase „Franţa liberă". Viceamiralul făcuse să parvină celor de la Vichy, prin intermediul Ambasadei Braziliei, planurile expediţiei asupra Dakarului[1]. Un alt document părea să dovedească că Muselier se pretase să livreze autorităţilor de la Vichy submarinul Surcouf, în timp ce un al treilea arăta că el primise 2 000 lire pentru a sabota recrutarea de personal pentru forţele navale ale „Franţei libere". În noaptea de 31 decembrie spre 1 ianuarie, primul ministru a primit probele relevante împotriva lui Muselier şi reacţia sa nu s-a lăsat aşteptată. Sir Alexander Cadogan notează în jurnalul lui: „Bineînţeles, primministrul vrea să dispună spînzurarea lui pe loc. I-am făcut remarca că asta ar putea avea repercusiuni neplăcute asupra mişcării generalului de Gaulle. Prim-ministrul insista". Prin urmare, viceamiralul Muselier a fost smuls din patul său în zori şi condus la închisoare. Numeroşi dintre oamenii săi de încredere au fost şi ei arestaţi.

Generalul a primit ştirea neîncrezător şi s-a indignat, aflînd modul în care procedaseră englezii. Două zile mai tîrziu, el a cerut eliberarea imediată a viceamiralului. La 5 ianuarie, el a transmis generalului Spears un memorandum, care dovedea că toate documentele care îl incriminau pe viceamiral fuseseră falsificate. Nefericitul Muselier, care se afla tot în închisoare, tratat ca un criminal notoriu, era însă urmărit de mînia prim-ministrului. La 4 ianuarie, Sir Alexander Cadogan nota în jurnalul său: „Alexander[2] mi-a telefonat de dimineaţă ca să-mi spună că ar trebui să ameliorăm puţin condiţiile detenţiei lui Muselier. Am răspuns că sînt de acord şi că aş vrea ca el să treacă în mîinile Amiralităţii. Dar cînd Alexander şi-a dat seama că prim-ministrul intervenise în această afacere, a început să dea înapoi şi mi-a spus că trebuie să fim foarte prudenţi! La rîndul meu, i-am spus că eram oricînd gata să-mi iau răspunderea ameliorării condiţiilor de detenţie ale lui Muselier, dar ulterior am înţeles că Alexander telefonase prim-ministrului ca să întrebe dacă Amiralitatea putea să aibă grijă de Muselier şi că prim-ministrul îi răspunsese: «Nu!». Incredibil ce cote atinsese frica tuturor acestor oameni de primul ministru. (Şi eu mă temeam de el, fiindcă îl ştiam impulsiv, imprevizibil şi nu se putea stăpîni). Muselier a fost transferat de la Pentoville la Brighton, ceea ce era deja mai bine, şi eu i-am telefonat lui A. Maxwell pentru a-i cere să vegheze ca Mu-

Regina Elisabeta, între generalul de Gaulle şi viceamiralul Muselier, cel pentru a cărui detenţie Churchill şi-a prezentat personal scuzele în faţa şefului „Franţei libere"

---

[1] Este vorba despre planul cu numele de cod „Menace" (Ameninţarea), destinat să stabilească o importantă bază a „Franţei libere" la Dakar, permiţînd astfel Senegalului să i se alăture, aşa cum făcuseră alte ţări africane, aflate atunci în zona de dominaţie franceză: Ciad la 26 august 1940, Camerun pe 27, Congo-Brazzaville pe 28. Acest plan — sprijinit extrem de insistent de W.S.C. (iniţialele premierului englez) cu toate unele îndoieli pe care le nutrea el însuşi — a fost pus în aplicare între 23-25 septembrie 1940, soldîndu-se însă nu numai cu un eşec grav pentru escadra anglo-franceză, lovită puternic de unităţile militare şi navale ale guvernului Pétain, ci şi cu o pierdere de prestigiu pentru „Franţa liberă". De Gaulle, aflat la faţa locului, a trecut prin momente extrem de grele şi, după mărturiile celor ce l-au văzut în acele zile, îi bîntuia chiar gîndul sinuciderii. În alte momente, el voia să plece în Egipt să lupte contra italienilor. După cum notează în jurnalul său generalul britanic Spears, apropiat de generalul de Gaulle de la sosirea acestuia în Anglia, şeful „Franţei libere" era extrem de îngrijorat că-i antrenase pe W.S.C. în această expediţie, iar presa britanică tăbărîse literalmente asupra primului-ministru. Dar, potrivit temperamentului şi obiceiului său, Churchill a contraatacat necruţător: „Critica este adesea, utilă, cînd este constructivă, riguroasă şi bine documentată. Dar, tonul pe care-l adoptă unele organe de presă — din fericire puţin numeroase — cînd evocă episodul Dakar, şi alte chestiuni încă şi mai grave, este atît de agresiv şi atît de veninos încît devine aproape indecent, chiar dacă ar fi vorba de inamic".

Cu toate aceste replici de solidarizare cu de Gaulle, W.S.C. va fi el însuşi influenţat pe viitor de eşaloanele superioare britanice de la War Office, Intelligence Service şi Admiralty şi împreună cu conducerea politică şi militară a Statelor Unite vor ţine departe Franţa liberă" de orice planuri ale operaţiilor anglo-americane, reamintind mereu şi mereu că francezii ar fi comis o indiscreţie la Dakar.

[2] A. V. Alexander, prim-lord al Amiralităţii.

selier să fie tratat acolo cît se putea de bine".

La 8 ianuarie, cînd generalul de Gaulle a venit să-i someze pe englezi să-l elibereze pe viceamiral — fără de care relaţiile dintre „Franţa liberă" şi Marea Britanie ar fi fost imediat rupte —, el a fost înştiinţat că toată chestiunea nu a fost decît o deplorabilă neînţelegere, că documentele sînt în mod cert falsuri şi că vinovaţii şi-au mărturisit culpa (la recomandarea britanicilor, doi oameni au intrat în serviciile de securitate ale „Franţei libere"). Aceşti doi oameni, Howard şi Collin, avînd ranchiuni personale contra viceamiralului, îşi imaginaseră că îl pot compromite, redactînd documente false, pe hîrtii cu antetul Consulatului Franţei la Londra. Nu mai rămînea decît ca viceamiralul Muselier să fie eliberat, cu toate scuzele de rigoare ale guvernului Maiestăţii sale. În ceea ce-l priveşte pe primul ministru, el şi-a prezentat personal scuzele generalului de Gaulle a doua zi...

„Fără îndoială, de Gaulle a primit scuzele — scrie Kersaudy —, dar tot fără nici o îndoială, el n-a uitat nimic. «Nu ascund faptul, a scris el, că acest lamentabil incident, ...nu a întîrziat să influenţeze concepţia mea despre ceea ce ar fi trebuit să fie, în mod sigur, raporturile noastre cu statul britanic».

Altfel spus — conchide Kersaudy —, generalul de Gaulle a început să vadă cu ochi răi modalităţile de manifestare ale sistemului birocratic al aparatului de stat britanic şi ale **Intelligence-Serviceului**[1]. Într-adevăr, el a rămas convins că serviciile de informaţii britanice sînt vinovate de a-i fi strecurat pe Howard şi Collin la Carlton Gardens — ceea ce dealtfel este inexact — şi a dat ordin să fie concediaţi, fără preaviz, toţi salariaţii englezi care lucrau pentru «Franţa liberă», inclusiv femeile de serviciu. A fost nevoie de întreaga abilitate a diplomaţiei franco-britanice, pentru ca acest ordin să fie anulat".

C. P.

[1] La 6 ianuarie, de Gaulle îi scria soţiei sale: „Englezii sînt aliaţi vrednici şi de nădejde, dar foarte obositori".

ZHANG QIAN ŞI BAN CHAO DESCHID DRUM SPRE EUROPA

(Urmare din p. 36)

semna spolierea ţărilor de toate bogăţiile.

Ban Chao a adus la cunoştinţa împăratului starea de spirit din aceste state, propunîndu-i ca ele să nu fie abandonate la discreţia xiongnu. El a adăugat că, în aceste condiţii, raidurile de jaf în regiunile de graniţă ale Imperiului Han s-ar fi intensificat. Dînd dovadă de înţelepciune împăratul Zhang a revocat ordinul de chemare. Ban Chao a rămas în statul Shule, acordînd sprijin în continuare la restabilirea ordinii.

În anul 91, Ban Chao a fost numit guvernator al Xiyu — Teritoriile vestice — care, cu excepţia unui singur statoază, erau de acum încolo administrate de el, în numele dinastiei Han. Calea spre ţările din Apus a fost astfel din nou deschisă şi — aşa cum spune cronicarul — „caravanele comercianţilor treceau fără încetare, zi de zi, aducînd mărfuri străine". În următoarea perioadă, Ban Chao s-a ocupat de transporturile de pe „drumul mătăsii", meritele sale fiind recunoscute prin conferirea titlului de hou[1] de Dingyuan.

În anul 97, el l-a trimis pe Gan Ying în solie în Imperiul roman, situat la „peste 40 000 li de Poarta Jadului şi Poarta Soarelui" — spune cronicarul —, pentru a obţine informaţii mai precise despre această ţară, mare cumpărătoare de mătăsuri, căreia i se spunea şi „ţara nestematelor". Din *Istoria dinastiei Han-posterior*, aflăm că solul „a ajuns pînă la Tiaozhi", în ţara parţilor. Locul este descris ca o peninsulă, cu un climat foarte cald, unde leii şi rinocerii îi îngrozeau pe călători. Lipsit de spirit de aventură şi de cutezanţă — se apreciază în istoriografia chineză —, Gan Ying s-a lăsat descurajat de pericolele descrise în mod voit exagerat de comercianţii parţi şi nu a mai traversat marea. S-a ratat astfel o şansă istorică de a stabili legături directe între China şi Europa. Pe bună dreptate, se pune întrebarea: pînă unde a ajuns, de fapt, acest sol al Chinei? Istoricii chinezi împărtăşesc păreri foarte variate. Unii susţin că localitatea menţionată în cronică s-ar afla în Siria de azi, alţii afirmă că el ar fi ajuns la Marea Mediterană, iar alţii — pînă la Marea Caspică. În *Cihai* (Enciclopedia chineză), localitatea Tiaozhi s-ar afla lîngă Golful Persic.

În 102, după 31 ani de activitate neîntreruptă în Xiyu, Ban Chao, împovărat de ani, a cerut împăratului permisiunea să se întoarcă în patrie. Dorea să fie înmormîntat în pămîntul strămoşesc. Solicitarea i-a fost satisfăcută. La plecare, cînd înlocuitorul său l-a întrebat care a fost secretul succesului misiunii lui, Ban Chao i-a răspuns: „Obiceiurile locuitorilor de pe aceste meleaguri sînt diferite de ale noastre, ostaşii de aici nu sînt elemente virtuoase (se trimiteau de obicei condamnaţi, eliberaţi cu condiţia de a servi în trupele din regiunile de graniţă — *n.n.*). În calitatea pe care o ai, trebuie să ştii să-ţi păstrezi mereu calmul şi să dozezi cu atenţie pedepsele. Să ţii minte un lucru, oamenii de jos te vor urî, dacă îţi vei da aere de om prea deştept". După aceasta, a pornit pe drumul lung al întoarcerii. În luna august a aceluiaşi an a sosit la Loyang, iar în septembrie a încetat din viaţă. El a rămas în amintirea posterităţii ca o personalitate puternică, înzestrată atît cu calităţile necesare unui diplomat, cît şi, în special, cu cele ale unui abil strateg, care şi-a pus viaţa în slujba intereselor patriei, ale legăturilor ei cu alte popoare.

[1] Echivalent cu titlul de marchiz.

CEAHLĂUL şi cîteva din legendele sale

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

„Cel mai înalt dintre munţi [munţii Moldovei] este Ceahlăul, care, dacă ar fi intrat în basmele celor vechi, ar fi fost [tot] atît de vestit ca şi *Olimpul*, *Pindul* şi *Pelias*. Este aşezat în părţile Neamţului, nu departe de izvorul Tazlăului, iar în mijlocul lui e acoperit de zăpezi veşnice; pe vîrful lui însă nu se găseşte pic de nea, fiindcă pare să fie deasupra norilor de zăpadă. Din vîrful său, care se înalţă ca un turn, se prăvale un pîrîu foarte limpede, ce se năpusteşte cu mare larmă peste stînci abrupte şi se varsă în Tazlău".

Astfel descria Ceahlăul, la începutul sec. XVIII, marele învăţat Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*. Cînd principele cărturar amintea lipsa de legende despre Ceahlău, el avea în vedere desigur doar inexistenţa unor izvoare scrise, asemenea poemelor homerice, pentru că altminteri, tradiţia orală, folclorul românesc făcuseră de mult din Ceahlău una din cele mai bogate surse de inspiraţie: înseşi afirmaţiile lui Dimitrie Cantemir sînt întemeiate, în bună parte, pe legendă. Izvorul menţionat de el (cunoscut de drumeţii de azi sub numele de Izvorul Muntelui) şi-ar avea originea — afirma principele — într-o „statuie străveche, înaltă de cinci coţi, înfăţişînd, de nu mă înşel, o bătrînă cu douăzeci de mioare". Este vorba de Dochia, cea cunoscută în tradiţia populară ca soră sau fiică a regelui Decebal, ascunsă din calea oştirilor romane, împreună cu turmele ei, pe aceste meleaguri. Ajunsă din urmă pe muntele Ceahlău de oştenii lui Traian, Dochia a preferat să se transforme în stîncă, împreună cu turma, decît să cadă în mîinile cuceritorilor. Ea a ajuns să simbolizeze — alături de atîtea alte fapte — vitejia, demnitatea şi setea de libertate a strămoşilor noştri geto-daci. Tot tradiţia populară a metamorfozat-o ulterior, dintr-o tînără fecioară, într-o bătrînă înţeleaptă, ce-şi leapădă pe rînd cojoacele în cele dintîi zile de primăvară (zilele Babei).

Dochia — s-a observat de mult de către istorici, lingvişti, folclorişti — personifică Dacia şi dacă înrudirea cu Decebal are un caracter simbolic, în schimb retragerea strămoşilor noştri la adăpostul ocrotitor al muntelui este un fapt istoriceşte autentic, zonele montane nemţene constituind unul din principalele puncte de rezistenţă ale dacilor liberi.

Şi dacă muntele nu este atît de înalt pe cît i se părea principelui (altitudinea sa maximă fiind de 1907 m — vîrful Ocolaşul Mare şi de 1904 m — vîrful Toaca), masivitatea Ceahlăului, orizontul larg ce se deschide privitorilor de pe culmile sale spre toate zările l-au făcut cu adevărat impresionant: la poalele estice de la Poiana Teiului pînă la Bicaz, se întinde marele lac de acumulare al Hidrocentralei de la Bicaz, pe firul văii Bistriţei, pe unde Alexandru Vlahuţă călătorise cu pluta în pitorescul periplu al României şi pe care astăzi îl traversează vaporaşe de agrement. Dincolo de lac, culmile Stînişoarei, pe unde şi-a purtat solitudinile, în pasul domol al Pisicuţei, Calistrat Hogaş. Spre sud, impresionantul monument natural al Cheilor Bicazului, iar spre nord — culmile Munţilor Bistriţei şi Rodnei, cu Broştenii năzdrăvăniilor lui Creangă. Spre apus — o largă deschidere către platoul transilvan.

Pînă în urmă cu cîţiva ani, minunatele privelişti ale Ceahlăului erau prea puţin la îndemîna turiştilor. Două-trei cabane, tot atîtea trasee marcate — cam la atît se reducea zestrea turistică a muntelui. O zestre pe care staţiunea Durău a îmbogăţit-o substanţial. Construită în apropierea Schitului-Durău, înălţat în veacul trecut, între 1830 şi 1835 (a cărui pictură interioară terminată în 1937 este opera marelui pictor Nicolae Tonitza) ea dispune de o serie de hoteluri „Cascada", „Durău", „Bradul", „Bistriţa" (însumînd 558 locuri) înzestrate cu toate elementele confortului modern, la care se adaugă cabanele „Fîntînele", „Izvoru Muntelui", „Dochia", „Bicaz-Baraj" (alte 492 locuri), şi numeroase vile cu nume de flori: „Ghiocelul", „Bujorul" etc. oferind excelente condiţii de odihnă şi de drumeţie, în toate anotimpurile spre obiectivele naturale: piscurile Toaca şi Dochia, cu rezervaţia naturală de 3 500 ha ce le înconjură, Cascada Duruitoarea, ori spre cele istorice: în afara Schitului Durău, deja menţionat, complexul arhitectural „Palatul cnezilor" şi Muzeul sătesc din comuna Ceahlău. Excursiile pe plan local la monumentele din nordul Moldovei, la Agapia, Văratic şi la Neamţ (cu vizitarea Humuleştilor lui Creangă) completează tabloul uneia din cele mai pitoreşti zone ale ţării.

Durăul va căpăta curînd un nou renume, datorită descoperirii unor surse preţioase de ape minerale sulfuroase, indicate în afecţiunile aparatelor digestiv şi urinar, precum şi clorurosodice, iodurate, bromurate de mare concentraţie, apreciate de specialişti ca eficiente în afecţiunile aparatului locomotor.

În zilele senine de vară, la asfinţitul soarelui, Ceahlăul mai capătă o proprietate. Aşa cum de pe crestele sale priveliştea se deschide către inima platoului transilvan şi podişul Moldovei, la fel silueta sa masivă este vizibilă de la mari depărtări. Dimitrie Cantemir spunea că muntele se vedea din locuri „aflate la şaizeci de ceasuri de drum depărtare, în întregime şi atît de limpede, ca şi cînd s-ar afla în apropiere, lucru care cu greu s-ar putea spune, după cum cred eu, chiar despre piscurile cele mai vestite". Nu-i de mirare că a fost asemuit cu Kogaiononul (muntele-sacru al dacilor, unde s-ar fi retras Zamolxis) şi că poporul a văzut întotdeauna în el „un uriaş cu fruntea-n soare /De pază ţării sale pus" — cum atît de plastic l-a cîntat Coşbuc.

File din istoria Puerto Ricoului

„BORINQUEN, PERLĂ A MĂRILOR"

Dr. VASILE TILINCĂ

Cel mai rîvnit premiu cinematografic decernat de Academia americană de arte şi ştiinţe a filmului, premiul Oscar, a făcut, peste noapte, din personajul puertorican, eroul Poveştii din Cartierul de Vest (West Side Story). **Filmul, recompensat cu zece premii Oscar, transpune conflictul eroilor shakespearieni Romeo şi Julieta într-un mizer cartier periferic new-yorkez. Rivalitatea veronezilor Capulet şi Montagu este aici înlocuită de complicaţiile dintre două clanuri de americani şi puertoricani care-şi dispută supremaţia asupra Cartierului de Vest.**

Noutatea filmului, dansat şi cîntat în ritmuri îndrăcite, incită întreaga presă a anilor '60-'61 să se intereseze de nou-lansaţii în lumea filmului — eroii puertoricani. Cine sînt ei? De unde vin?

La 25 septembrie 1493, Cristofor Columb pleca, din portul Cadiz, în a doua sa călătorie. El primise din partea regelui şi reginei Spaniei, Ferdinand şi Isabella, o dublă misiune: să consolideze coloniile întemeiate în prima călătorie şi să aducă în ţară, odată cu veştea noilor teritorii anexate, cît mai mult aur. Două luni mai tîrziu, navigînd spre insula Española (Haiti) unde lăsase, în portul Navidad, 39 oameni dintre cei care îl însoţiseră în prima călătorie, Columb a trecut pe lîngă un grup de insule „plăcute şi numeroase". După ce le-a botezat „Arhipelagul Celor Unsprezece Mii de Fecioare" (insulele Virgine, de fapt în număr de circa o sută) şi-a continuat drumul spre sud. Curînd s-a ivit o nouă insulă „înfăţişînd ochilor privelişte superbă a unor păduri nesfîrşite". La rîndul ei, aceasta a primit numele de San Juan. Cîţiva ani mai tîrziu, în 1511, Juan Ponce de Léon[1] a întemeiat, într-un mic golf al insulei, oraşul Porto Rico. Atunci, în 19 noiembrie 1493, Columb nu ştia că băştinaşii, indieni din triburile amerindiene îl spuneau insulei Borinquen, şi nu avea de unde să ştie că, de-a lungul timpului, numele dat de el insulei — San Juan şi cel dat de Ponce de Léon oraşului fondat de el — Porto Rico, se vor schimba între ele, insula devenind Porto Rico, iar oraşul-capitală San Juan. În 1932, vechiul nume Porto Rico a fost din nou modificat în Puerto Rico şi menţionat astfel de atunci în toate documentele internaţionale. A patra şi cea mai sudică din insulele Marile Antile (după Cuba, Haiti şi Jamaica) Puerto Rico măsoară 8 897 km² şi are o populaţie de circa 3 300 000 locuitori.

Mîndri, nesupuşi, rebeli...

Scurt timp după descoperirea insulei, Coroana spaniolă, informată despre bogăţiile teritoriului, a pornit la o intensă exploatare a minelor de aur. Tratamentul crud la care erau supuşi indienii i-a determinat fie să fugă în munţi, fie să se revolte. Pe de altă parte, bolile aduse de europeni, faţă de care nu erau imuni, îi secerau în masă. Pentru a rezolva problema forţei de muncă, s-a apelat la soluţia importării de sclavi din Africa. Dar, spre surpriza tuturor, africanii mureau tot atît de uşor ca şi indienii. „Nu înţeleg cum au putut muri atîţi negri — îi scria regele Spaniei unui ofiţer din colonii, în 1511; aveţi grijă de ei!". Virusurile nu constituiau însă unica preocupare a autorităţilor din metropolă. Africanii rămaşi în viaţă nu voiau să accepte ideea libertăţii pierdute. Coloniile spaniole trăiau într-o permanentă stare de revoltă, cu toate că mişcările sclavilor, izbucnind cînd ici, cînd colo, au fost dezorganizate şi desfăşurate la întîmplare.

Ca să pună capăt acestei stări de lucruri, guvernul spaniol a încercat mai multe formule. A micşorat importul sclavilor de sex masculin, a căutat să încurajeze căsătoriile între sclavi, a precizat că raportul de un sclav negru la trei albi liberi nu trebuie

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1973.

Fortăreața El Morro străjuiește și în prezent țărmul golfului San Juan, amintind cele patru secole de dominație spaniolă asupra insulei

depășit și chiar — cum a făcut împăratul Carol Quintul, cu riscul de a periclita rentabilitatea mineritului și a plantațiilor — a decis limitarea sclavilor africani din Lumea Nouă la un sfert din ansamblul populației.

Dar, în 1527, o nouă revoltă a sclavilor a izbucnit în Puerto Rico. Măsura luată de guvernul spaniol a fost interzicerea importului de africani aparținînd unor triburi războinice. În 1532, de exemplu, vînătoarea de sclavi într-o regiune din Africa a fost oprită, „deoarece, această castă de negri, mîndri, nesupuși, rebeli și incorigibili, este cauza revoltelor și a morții creștinilor, care a îndoliat Porto Rico și alte insule".

În același timp, poziția strategică a insulei i-a determinat pe spanioli să o transforme în cel mai fortificat punct de apărare din Indiile Occidentale. Astfel, în San Juan, capitala statului, se află o puternică fortăreață care domină portul și împrejurimile lui, azi reședința guvernatorului, cea mai veche citadelă din emisfera vestică construită de europeni. Dealtfel, pe toată lungimea insulei, care măsoară circa 150 km, sînt presărate fortărețe militare datînd din secolele XVI și XVII — din unele nu mai există decît ruinele — ridicate de spanioli pentru a se apăra de rivali. Deoarece, fără să se sinchisească de bulele emise în anii 1493-1494 de papa de la Roma, considerat, pe atunci, arbitrul conflictelor internaționale, și prin care se acordau drepturi asupra Lumii Noi numai Spaniei și Portugaliei, Franța, Anglia și Olanda se avîntau tot mai puternic în cursa pentru cucerirea de teritorii dincolo de mări. Participanții aveau de ales între trei procedee, notează cu ironie un istoric britanic: „pirații, corsarii[1] și cavalerii rătăcitori". Spaniolii se dovediseră, deci, bine inspirați cînd fortificaseră Puerto Ricoul.

Susținuți fățiș sau într-ascuns de guvernele țărilor respective, pirații și corsarii au devenit expresia politicii dusă de inamicii Spaniei din Europa. Trimișii lor pîndeau flotele, atacau vasele, făceau incursiuni de pradă în dominioanele spaniole, ale căror orașe-porturi le jefuiau periodic. Puerto Rico a fost atacat în repetate rînduri. Mai întîi de francezi; apoi, în 1595, de englezi conduși de celebrul Sir Francis Drake, iar în 1598 de al treilea conte de Cumberland; în 1625 de olandezi, și din nou de corsari englezi și francezi în 1702, 1742 și 1797. În ciuda forțelor afectate, nici una din aceste expediții nu a reușit să ocupe insula și să-i alunge pe spanioli.

Exploatat fără măsură de administrația colonială, Puerto Rico a rămas subdezvoltat pînă către sfîrșitul sec. XVIII, cînd au fost inițiate unele măsuri pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale locuitorilor. Populația a crescut de la 45 000 în 1765 — data primului recensămînt — la

[1] *Magazin istoric*, nr. 9-10/1980.

155 000, în 1800. În timpul războiului pentru independența coloniilor spaniole din America Latină (1810-1826)[1], Puerto Rico a rămas loial Spaniei deși, influențați de lupta pentru eliberare de sub dominația spaniolă, puertoricanii mai tineri au început să exercite presiuni în vederea abolirii sclaviei și a obținerii de drepturi politice.

În același timp, emanciparea sclavilor constituia unul dintre obiectivele mișcării generale pentru democrație a proletariatului industrial european. Centrele protestelor erau marile orașe industriale. Un incident evocator pentru atitudinea clasei muncitoare olandeze, de exemplu, în privința sclavagismului, s-a petrecut la 12 mai 1849, în noua biserică din Amsterdam, cu ocazia încoronării regelui Wilhelm III (1849-1890). O minunată frescă simbolizînd gloria Olandei purta în limba latină deviza: „Dreptate, milă, credință". Deasupra, cineva zgîriase literele unui singur cuvînt: SURINAM. Alăturarea numelui Surinamului, devenit, din 1815, colonie olandeză sub numele de Guyana Olandeză, de cuvinte ce exprimau înalte principii morale punea și mai puternic în evidență, prin contrast, faptul că în colonia respectivă nu se știa nici ce e aceea *dreptate*, nici ce e aceea *milă*, nici ce e aceea *credință*. Dimpotrivă, membrii administrației coloniale îi tratau pe nefericiții care trudeau și își dădeau viața pentru bunăstarea lor cu o cruzime fără seamăn.

Legea „pîntecului liber"

În privința sclavagismului, nu aceeași era situația în Puerto Rico. După cum scrie Eric Williams în documentata sa *L'Histoire des Caraïbes*[2], spre sfîrșitul sec. XIX, „poziția Puerto Ricoului era unică în Caraibi; albii îi depășeau ca număr pe oamenii de culoare, sclavii constituiau o parte infimă din totalul populației, iar mîna de lucru liberă predomina asupra sistemului sclavagist. Puțini proprietari posedau mai mult de 50 sclavi. Puerto Rico, care era, în principal, o colonie de producție alimentară, nu avea nevoie de sclavie și dispunea de o rezervă suficientă de muncitori liberi". Prin urmare, mînați mai degrabă de interese economice decît de sentimente umanitare, în 1866, locuitorii insulei, au trimis o delegație în Spania cu un memorandum oficial în care se spunea: „...să se aprecieze inteligența și interesul cu care muncesc oamenii liberi, onestitatea și simțul lor de răspundere... pe de o parte, iar pe de alta să se țină seama de bolile sclavilor, fuga de la locul de muncă, capturările, furturile și procesele pe care le provoacă toate acestea, plătite din banii proprietarilor, îngrijirea medicală și atîtea altele, și se va vedea că, pentru a face mîna de lucru a aserviților mai puțin costisitoare decît mîna de lucru a celor liberi, ar trebui ca stăpînul să alunge din inima sa orice sentiment de generozitate, orice noțiune de justiție și să-l trateze pe negru exclusiv ca pe o mașină de producție care, cu un minimum de subzistență, ar putea funcționa 14 ore pe zi, timp de maximum patru sau cinci ani".

Cum răspunsul se lăsa așteptat, Rafael de Labra, unul dintre reprezentanții insulei în Cortesul spaniol, a lansat ca o chemare la luptă una din celebrele replici ale lui Figaro: *„libertatea nu e o marfă importată de dincolo de mări"*. Decișii să-și facă singuri dreptate, puertoricanii au declanșat în 1868 o revoluție prin care urmăreau să obțină, în principal, desființarea dictaturii politice exercitată de autoritățile din metropolă, a monopolului economic asupra produselor insulei (zahărul și melasa exportate în S.U.A. aduceau venituri substanțiale spaniolilor) precum și a sclavagismului. Forțele armate coloniale au reprimat-o. Totuși, în 1870, a fost proclamată legea așa-numită „a pîntecului liber": orice copil de sclav născut după data respectivă urma să fie declarat cetățean liber. Puerto Rico s-a numărat printre ultimele colonii în care sclavagismul a fost abolit, ceea ce s-a petrecut în 1873. Pentru comparație, această odioasă practică fusese desființată în coloniile britanice — în 1833, în colonia suedeză din mica insulă Sf. Bartolomeu — în 1846, în cele franceze — în 1848, în cele olandeze — în 1863.

Ultimii, dar nu cei mai puțini importanți — cum spune un vechi proverb englezesc — pretendenți la reîmpărțirea Lumii Noi au fost Statele Unite. La 9 ianuarie 1898, guvernatorul New York-ului, Theodore Roosevelt (devenit președinte al S.U.A. în 1901) îi scria unui prieten: „Mi-ar place să fac eu însumi o astfel de politică externă, încît să alung de pe acest continent toate puterile europene. Aș începe cu Spania și, la sfîrșit, aș lovi toate celelalte națiuni europene, inclusiv Anglia". Ocazia s-a ivit odată cu izbucnirea războiului antispaniol de eliberare în Cuba[3] (1895), insulă vecină cu Puerto Rico și, împreună cu aceasta, principala furnizoare de zahăr a S.U.A. În 1897, ministrul Statelor Unite în Spania a declarat că acest produs este pentru America tot atît de vital ca și grîul și bumbacul Indiei și Egiptului pentru Marea Britanie. În consecință, Statele Unite au făcut presiuni asupra Spaniei să pună capăt revoltei și să restabilească ordinea în Cuba. Refuzul revoluționarilor de a accepta orice propunere, alta decît acordarea independenței, și incapacitatea Spaniei de a găsi o soluție pentru ieșirea din criză au determinat Statele Unite să... declare război Spaniei (1898).

Într-o lucrare considerată albumul de familie al președinților S.U.A., reeditată de mai multe ori și intitulată *The White House and Its Thirty-Four Families* (Casa Albă și cele 34 familii ale ei), autoarea, Amy La-Follette Jensen, relatează următorul episod legat de declanșarea războiului hispano-american: „Amenințarea războiului și apoi războiul în-

---

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 5/1971, 8/1983; 12/1980, 1/1981; 12/1971.

suși aveau să domine administrația McKinley pe toată durata ei (1897-1901). Mișcările din Cuba împotriva domniei tiranice a Spaniei avuseseră un ecou amplu în Statele Unite și concentraseră atenția unor cerouri largi asupra faptului că Spania trata cu brutalitate Cuba și Filipinele. Mai bine de un an McKinley s-a împotrivit ferm unei intervenții. Presiunile exercitate asupra lui de către Congres, de unii membri ai propriului său Cabinet, de presă și de opinia publi ă, l-au făcut pe McKinley să se simtă nefericit și i-au creat senzația că i se forțează mîna.

Dintr-o relatare a vechiului său prieten H.H. Kohlsaat reiese că mintea lui McKinley se afla într-o stare de agonie provocată de povara răspunderilor. H.H. Kohlsaat, în timpul unei vizite la Casa Albă, stătea de vorbă cu președintele pe o terasă, cînd McKinley i-a mărturisit că «este silit să declare război Spaniei». «Spunînd aceasta — își reamintea Kohlsaat — a început să plîngă într-un asemenea hal, cum încă nu văzusem pe nimeni în viața mea... Cînd a fost să intrăm în camera în care erau invitații, m-a întrebat da ă are ochii roșii și i-am spus că da și că în prezența celorlalți trebuia să-și sufle nasul ca să dea impresia că este răcit».

Evenimentele petrecute în seara zilei de 15 februarie 1898, cînd cuirasatul american Maine a explodat în rada portului Havana[1], au făcut ca președintele să nu mai poată fi stăpîn pe situație. Tragedia victimelor care-și pierduseră viața a stîrnit un val de proteste în țară: membrii Congresului au amenințat că vor trece peste capul președintelui și că vor acționa fără aprobarea lui. Întreaga națiune voia război. În cele din urmă, McKinley a fost silit să declare război Spaniei. Tînărul și bătăiosul [pe atunci] ministru adjunct al Marinei, Theodore Roosevelt, care-l presase tot timpul pe președinte să declare război, era satisfăcut...“

După cîteva luni, Spania a cerut pace. Prin tratatul de la Paris, din 10 decembrie 1898, Spania a renunțat la suveramtatea ei asupra Cubei și a cedat S.U.A., insulele Puerto Rico, Guam și Filipine.

Nici păsări, nici pești

Primii guvernatori americani s-au preocupat îndeosebi de americanizarea limbii și instituțiilor puertoricane. Acest fapt a întîmpinat rezistența băștinașilor, conduși de Luis Muñoz-Rivera, care luptase pentru independență încă din timpul dominației spaniole. Din punct de vedere economic, accesul direct al S.U.A. la zahărul din noile colonii a determinat o modificare fundamentală, 75% din populația Puerto Ricoului devenind dependentă de industria acestui produs. Un om de știință puertorican, dr. R. Pico, scria despre condiția muncitorilor din insulă: „Economia plantației de zahăr, bazată pe folosirea sezonieră a mii de lucrători prost plătiți, nu oferă nici o speranță de ameliorare a condițiilor economice și sociale; dimpotrivă, ea tinde să perpetueze situația actuală care este una dintre cele mai deplorabile“.

În 1917, Congresul S.U.A. a inițiat unele măsuri menite să atenueze tensiunea politică din Puerto Rico, generată, îndeosebi, de inegalitățile sociale izbitoare. Deși guvernatorul insulei și titularii altor posturi cu puteri executive au continuat să fie numiți de președintele Statelor Unite, a fost înființat un senat electiv și a fost acordată cetățenia americană puertoricanilor. Dar, condițiile de viață nu s-au schimbat prea mult pentru „noii cetățeni“ din r-un teritoriu care, potrivit Curții Supreme a Statelor Unite, era organizat de S.U.A. dar neîncorporat lor.

În lupta pentru obținerea de drepturi politice și a unui statut juridic internațional mai clar, o serie de pași importanți au fost făcuți în 1946, cînd Harry S. Truman (președinte între 1945-1953), la dorința puer oricanilor, a aprobat numirea a unui prim guvernator originar din insulă, Jesus T. Piñero, apoi, în 1948, înd, avîndu-se în vedere că în timpul celui de-al doilea război mondial Puerto Rico a fost o impor antă bază navală și aeriană asigurînd apărarea Canalului Panama, locuitorii insulei au primit dreptul de a-și alege singuri guvernatorul. Alesul a fost candidatul Partidului Popular, Luis Muñoz Marin. În 1950, Congresul Statelor Unite a votat legea — acceptată printr-un referendum de locui orii din Puerto Rico — pentru întocmirea unei Constituții și ratificarea ei de către electoratul insular. Constituția a fost aprobată prin votul popular al puertoricanilor la 3 martie 1952, iar în 4 iulie guvernatorul Muñoz Marin a proclamat Puerto Rico s at cu autoguvernare, liber asociat cu Statele Unite. Noua Constituție a intrat în vigoare la 25 iulie 1952. La 23 iulie 1967, în Puerto Rico a avut loc un nou plebiscit în problema statu ului insulei, cetățenii cu drept de vot fiind chemați să opteze între trei variante: stat asociat cu S.U.A.; stat federal în cadrul S.U.A.; independență. În proporție de peste 60% populația s-a pronunțat în favoarea primei opțiuni.

„Nu sîntem nici păsări, nici pești“, declara într-un interviu actualul guvernator al insulei, Carlos Romero Barelo, referindu-se la statutul insulei. Ceea ce exprimă tot atît de exact simțămintele puertoricanilor pentru ei înșiși și țara lor ca și versurile unui vechi cîntec popular: „Borinquen, colț de rai, perlă a mărilor, ce se va întîmpla cu tine?“

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1976.

Solii turci nu l-au jignit pe Ţepeş...

Prof. unlv. dr. TÜRKKAYA ATAÖV
Universitatea din Ankara

În nr. 12/1969, revista noastră a publicat articolul în căutarea lui Vlad Ţepeş, semnat de prof. Raymond T. McNally şi prof. Radu T. Florescu de la Boston College din S.U.A., în care cei doi autori prezentau rezultatele unor investigaţii preliminare privind adevărul şi legenda ţesute de-a lungul timpului în jurul renumitului voievod român.

Într-o scrisoare primită recent la redacţie — pe care o reproducem în continuare — prof. dr. R.T. McNally, de la Boston College, ne-a comunicat o nouă descoperire a sa referitoare la biografia lui Vlad Ţepeş: fortăreaţa otomană în care acesta a locuit, în tinereţea sa, cînd s-a aflat ca ostatec[1] la Poartă, împreună cu fratele său, Radu.

Eram în clasa patra primară cînd am citit pentru prima dată despre Vlad Ţepeş, domnitorul Valahiei (1448, 1456-1462 şi 1476), şi despre celebra lui întîlnire cu solii otomani. Cartea cuprinde şi legenda privind ţintuirea turbanelor de capetele solilor, pentru că aceştia — dovedind o lipsă de respect premeditată — nu şi le-au scos în prezenţa voievodului român.

Peste mulţi ani, admirînd pictura românească la Muzeul de Artă din Bucureşti, am întîrziat mai mult timp în faţa pînzei lui Theodor Aman: Curtea valahă faţă în faţă cu solii otomani. Pictura m-a impresionat cu atît mai mult cu cît convingerea mea era şi continuă să fie că incidentul de la Curtea lui Vlad Ţepeş s-a datorat unei neînţelegeri cu rădăcini în civilizaţiile diferite ale celor două popoare. Sugerez că prin gestul lor, emisarii sultanului nu au vrut să exprime nicidecum lipsă de respect, sarcasm sau insultă. Dimpotrivă, ei au vădit o mare consideraţie faţă de voievodul care îi primise. Conform datinei turceşti islamice, a intra la domn cu capul neacoperit ar fi fost un semn de desăvîrşită impoliteţe, în contrast cu obiceiurile existente în alte zone ale globului. Vechile minioturi turceşti nu reprezintă nici măcar o singură persoană oficială otomană stînd cu capul descoperit în prezenţa sultanului turc. Cît priveşte solii străini, ei au uneori capetele acoperite, alteori descoperite.

Aceeaşi practică dăinuie pînă astăzi în rîndul unor straturi sociale turceşti şi în unele regiuni ale ţării mele. Un exemplu deosebit de semnificativ este că, şi azi, nimeni nu intră într-o moschee şi nu începe să se roage cu capul descoperit. Pentru a respecta tradiţia, dacă nu ai altceva potrivit la îndemînă, trebuie să-ţi pui pe cap măcar o batistă. Aşa se proceda acum 500 ani, aşa se procedează şi astăzi. Obiceiul aparţine unui ansamblu de reguli de conduită religioase, unor cutume sociale.

Sistemele de civilizaţie diferite pot genera norme de comportare diferite. Uneori conflictul poate rezulta din simpla deosebire între sistemele de valori. Cred că cititorul va fi de acord cu mine că solii otomani la curtea lui Vlad Ţepeş şi-au păstrat turbanele pe cap crezînd că ceea ce făceau ei era corect. O seamă de reguli de etichetă diplomatică internaţională s-au formulat mulţi ani mai tîrziu, la Congresul de la Viena, din 1814. În secolul XV însă, nici domnitorului Vlad, nici solilor otomani nu le putem pretinde să fi fost experţi în antropologie socială.

În timpul celui de-al doilea război mondial, Cartierul general al Comandamentului aliat a solicitat experţi în antropologie socială care să explice cauzele numeroaselor încăierări şi chiar omoruri dintre soldaţii americani şi britanici, de fapt, tovarăşi de arme contra unui inamic comun. Specialiştii au stabilit că, în ciuda fondului lexical anglo-saxon, comun ambelor limbi, anumite cuvinte au evoluat total diferit pe cele două ţărmuri ale Atlanticului, dobîndind semnificaţii diferite. Accepţia din Europa era cu totul alta, ba chiar opusă, celei de pe continentul american.

La tropice, siesta este un obicei necesar şi obligatoriu, în timp ce, în alte zone ale globului, ea reprezintă curată trîndăvie; în trecut, unii eschimoşi îşi ofereau soţiile oaspeţilor străini, ca semn de ospitalitate, pe cînd în sistemele de valori ale altor societăţi, acesta era considerat un act imoral; românii sărută mîna doamnelor, turcii sărută, mai ales, mîna unor bărbaţi mai în vîrstă decît ei, în semn de respect. Desigur, de-a lungul timpului, obiceiurile se schimbă şi ele. Turcii, de pildă, îşi scoteau pantofii în progul caselor de prieteni, practică nu foarte populară în zilele noastre. Astăzi cei mai mulţi turci îşi scot pălăriile cînd intră într-o clădire, dar eu aş fi procedat întocmai ca solii otomani, dacă aş fi fost trimis la curtea lui Vlad Ţepeş, în sec. XV.

Cînd am citit aceste relatări, m-am întrebat dacă au vreo

[1] Prin 1441-1442 (data exactă nu este cunoscută), Vlad Dracul, voievodul Ţării Româneşti, a fost chemat la Poartă, unde s-a dus cu cei doi fii ai săi, Vlad şi Radu. Aici a fost întemniţat, iar fiii săi luaţi ca ostateci. A fost eliberat în 1443, cînd a revenit în domnie. Odată cu el a fost pus în libertate şi Vlad (viitorul voievod Vlad Ţepeş), care s-a întors în ţară, celălalt fiu, Radu, rămînînd mai departe ostatec (cf. Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *Vlad Dracul*, Bucureşti, Editura militară, 1978).

În Anatolia, pe urmele viitorului voievod

Prof. dr. RAYMOND T. MCNALLY,
Boston College, S.U.A.

bază reală. Am considerat că trebuia să mă duc la Egrigöz şi să cercetez eu însumi. M-am gîndit că aş putea găsi unele ruine care să dovedească că a existat cîndva o fortăreaţă acolo.

În anul 1980, după ce în 1979 participasem la al patrulea Congres internaţional de studii sud-est europene de la Ankara[1], m-am decis să plec în căutarea localităţii Egrigöz.

La Ankara m-am consultat cu istoricii turci de frunte, dar nici unul dintre ei nu ştia nimic despre Egrigöz. Desigur, nici unul nu fusese vreodată acolo şi nici nu cunoştea pe cineva care să fi fost. Mi s-a spus că profesorul Semavi Eyice de la Universitatea din Istanbul m-ar putea ajuta. M-am întîlnit cu el la Istanbul şi am cercetat minuţios toate lucrările de referinţă geografice şi istorice turceşti clasice, precum şi altele asupra fortăreţelor turceşti, dar fără nici un rezultat.

Un fost student al profesorului Semavi Eyice, pe nume Erol Okzan, s-a oferit să ne însoţească, pe soţia mea şi pe mine, în căutarea cetăţii Egrigöz. Aveam o hartă pe care Egrigöz figura ca un sat lîngă Emet, în districtul Kütahya, din Anatolia de Vest. Am hotărît să mergem acolo.

Mai întîi am luat autobuzul de noapte de la Istanbul la Kütahya. De acolo am mers cu autostopul, împreună cu o echipă turcească de boschet. Apoi am găsit un maxi-taxi, care ne-a adus şi mai aproape de oraşul Emet. Aici a început dificila ascensiune spre Egrigöz, situat la vreo trei mii de picioare (1 picior = 0,3048 m) deasupra nivelului mării, sus în Munţii Kociadog. Am închiriat un jeep, care ne-a dus pînă acolo. Regiunea era plină de stejari, pini şi fagi. Am urcat tot mai sus în munţi. Deodată am ajuns pe un platou destul de arid şi ars de soare. Puteam zări micul sat Egrigöz cocoţat de-a lungul pantei Munţilor Kociadag. Cînd am ajuns în sat, păreo că întreaga populaţie bărbătească ieşise să ne vadă. Ne-au oferit ceai.

I-am întrebat pe vîrstnicii satului dacă existau ruinele vreunei fortăreţe în apropierea localităţii. Răspunsul „nu" ne-a dezamăgit. Să fi făcut oare tot acest drum pentru a nu găsi nimic? Pe cînd vorbeam cu bătrînii, mi-am ridicat privirea şi am văzut nişte ruine pe dealul din afara satului. Ni s-a spus că era doar un „teren de joacă" pentru copii. Am convins cîţiva localnici să ne ducă acolo. Foarte amabili, sătenii au ajutat-o pe soţia mea, iar eu m-am căţărat pe coasta dealului, pentru a privi şi fotografia ruinele.

Ruinele s-au dovedit a fi ale unei vechi fortăreţe. După cîte cunoaştem, am fost primii străini care au fotografiat vreodată acele vestigii. Călătoria a meritat efortul. Am găsit dovezi tongibile că într-adevăr a existat cîndva a fortăreaţă la Egrigöz şi că, prin urmare, Vlad Ţepeş ar fi putut fi ţinut ostatec acolo, aşa cum s-a menţionat în cronicile turceşti.

Aşa arată în prezent ruinele cetăţii Egrigöz. Fotografie realizată de autor, Prof dr. Raymond McNally, şi publicată de Magazin istoric în premieră

În româneşte de
Victor Cicc

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1979.

SIGMARINGEN

ultimul cuib al colaboraţioniştilor francezi (II)

HENRY ROUSSO

Între 9 septembrie 1944 şi 21 aprilie 1945, orăşelul german Sigmaringen, din provincia Baden-Wiirttenberg, din sud-vestul Germaniei, devine teatrul unui spectacol tragi-comic. Cum am văzut în numărul trecut al revistei, aici este instalat, din ordinul lui Hitler, regimul prăbuşit de la Vichy, pe care hitleriştii vor să-l folosească pentru a semăna îndoiala în rîndul populaţiei franceze şi a destabiliza noul regim. Căpeteniile naziste îşi propun înlocuirea lui Pétain cu o figură politică în stare, după părerea germanilor, să-i servească mai eficient.

În acest scop, între 23 august şi 1 septembrie 1944, la Marele cartier general al lui Hitler, se desfăşoară o serie de întrevederi între Ribbentrop şi Hitler, pe de o parte, şi Déat, Darnand, Doriot, Brinon şi Marion, şefii diferitelor partide colaboraţioniste franceze, pe de alta. Planul, pus la punct după cîteva ore de discuţii, în cursul cărora se înfruntă toţi candidaţii la postul de „gauleiter" al Franţei „eliberate", are trei faze: a) Brinon, reprezentantul oficial al regimului de la Vichy pe lîngă germani, începînd din 1940, va încerca să-l convingă pe Pétain să-i delege lui toate prerogativele de şef al „statului francez"; b) odată obţinut acest mandat, Brinon va forma un nou „guvern", alcătuit exclusiv din colaboraţionişti convinşi. Bichelonne, Déat, Darnand, Marion, miniştri ai ultimului guvern de la Vichy, ar asigura tranziţia spre noul cabinet; c) răspunzător pentru problemele curente în teritoriile franceze răsăritene, aflate încă sub control german, acest guvern ar pregăti venirea la putere a lui Jacques Doriot, singura figură politică capabilă, după părerea germanilor, să-şi asume misiunea unui adevărat gauleiter. Dar e nevoie — şi asupra acestui punct se insistă mult — ca Pétain, deţinătorul legal al puterii, să-l numească el însuşi pe Doriot. Această sarcină — dificilă! — este încredinţată lui Brinon... duşmanul de moarte al lui Doriot.

Aşadar, un edificiu delirant, care ignoră total realităţile politice ale Franţei anului 1944. Totuşi, planul este pus în aplicare. Dar nu la Belfort sau la Nancy — înaintarea Aliaţilor nu permite —, ci în Germania, la Sigmaringen, reşedinţa aleasă de diplomaţia germană (fără îndoială de Otto Abetz, ambasadorul german la Paris), pentru a adăposti „guvernul francez în exil". La 6 septembrie 1944, Fernand de Brinon întemeiază, fără aprobarea mareşalului, „delegaţia guvernamentală franceză pentru apărarea intereselor naţionale".

A doua zi (7 septembrie), Pétain, Laval, Brinon se instalează în castelul care domină Dunărea.

Dar să vedem, în continuare, prin articolul istoricului francez Henry Rousso, reprodus din revista *L'histoire*, nr. 44 — aprilie 1982 —, cum s-au derulat evenimentele.

C.P.

Trafic de cartele la castel

Pe şefii partidelor colaboraţioniste îi însoţesc circa două mii de persoane. Orăşelul de reşedinţă al Hohenzollernilor mai că nu-şi crede ochilor: uniforme de toate culorile şi toate croielile, prostituate în concediu, un mareşal, tot soiul de poliţişti şi traficanţi de bursă neagră, intelectuali manieraţi îi invadează străzile. Chiar de la început, unii nu sînt primiţi în localitate. Miliţieni însărcinaţi cu serviciul de ordine îi opresc pe mulţi refugiaţi să coboare din tren, datorită lipsei locurilor de cazare. Sigmaringenul devine astfel, zilnic, locul unor scene dantesti, descrise sardonic de Céline în *D'un château à l'autre*.

Furnicarul de nou-veniţi se îndeasă în Gasthäuser [hoteluri], transformate în cămine. Emigranţi de toate condiţiile aşteaptă ca „guvernul de la

castel" şi autorităţile germane să se ocupe de soarta lor, adesea mizeră. Pentru a obţine un adăpost, e nevoie de un serviciu. Pentru a avea un serviciu şi, deci, şi indispensabilele cartele de alimente, e nevoie de o recomandare. Sigmaringenul devine astfel regatul lui taica Ubu[1]. Aşa se face şi că diversele „ministere" creează sute de posturi, adesea fictive.

Cea dintîi grijă şi unica obsesie a refugiatului mijlociu este mîncarea. La prînz şi seara se serveşte acelaşi fel de bucate, aşa-numitul *Stammgericht*, un soi de zeamă greţoasă, pe bază de sfeclă roşie. O fostă chelneriţă de la „Lowen", unde a locuit Céline, povesteşte că, mulţumită unui fructuos trafic de cartele, unii beneficiau de mai multe feluri de mîncare, în timp ce alţii nu primeau nici raţia. Viaţa e foarte grea în frumoasa reşedinţă princiară. Céline, redevenit medic, asistă neputincios la moartea unor copii de vîrstă fragedă dintr-un lagăr din împrejurimile oraşului... „Copiii noştri erau lăsaţi să moară!... Dinadins!... Da, cu bună ştiinţă!... Îndopaţi cu morcovi cruzi... Da!... ăsta-i adevărul!..." Asupra micii colonii se abate o iarnă foarte grea, în acel decembrie 1944, ziarul local e plin de anunţuri tragi-comice: „Schimb proteză aur contra haine călduroase de bărbat sau femeie".

Pétain, Laval şi aşa-numiţii miniştri „pasivi" trăiesc într-un exil mohorît. Mănîncă, se plimbă, îşi pregătesc apărarea pentru inevitabilul proces pe care-l intuiau. Plasat la ultimul etaj al castelului, mareşalul nu mai vrea să vadă pe nimeni, în afară de cei cîţiva fideli care l-au urmat: Bléhaut, Debeney şi Ménétrel. Legenda poleită cu aur a „învingătorului de la Verdun" a făcut din acest exil un fel de purgatoriu. În realitate, la Sigmaringen, Pétain nu e decît un moşneag obosit, acrit, agăţat de ideea pe care a încarnat-o — şi pe care o încarnează încă — legitimitatea puterii. Cu un etaj mai jos, Laval îşi petrece zilele — cei doi nu s-au întîlnit nici o singură dată cît au stat la Sigmaringen — blestemîndu-i pe nemţi, care „n-au înţeles nimic" din politica lui de reconciliere între cei doi duşmani ereditari ai Europei... Galben la faţă, bolnav, nu este decît o epavă hărţuită de Ribbentrop. În ciuda protestelor lor necontenite, cei doi prizonieri ai Reichului asistă astfel neputincioşi la mascarada ce se desfăşoară într-o altă aripă a palatului, unde bîntuie „guvernul legitim al Franţei".

[1] Autorul se referă la lucrarea *Ubu Roi* (Ubu rege), apărută şi în limba română, capodopera scriitorului francez Alfred Jarry (1873-1907), precursor al literaturii absurdului. Jarry a practicat o necruţătoare satiră antiburghezâ, amestec de cinism şi ingenuitate, de adevăr şi de mistificare.

Cover-girl pentru afişe

Prezidată de Brinon (care îndeplineşte funcţia de „şef al statului"), Delegaţia guvernamentală (prima etapă a planului lui Ribbentrop) cuprinde patru portofolii ministeriale. Joseph Darnand, şeful Miliţiei, este delegat cu „organizarea forţelor naţionale", adică, în esenţă, a propriilor lui ciraci. La drept vorbind, păstrează portofoliul internelor, post pe care-l deţine de la 13 iunie 1944. Marcel Déat e şi el menţinut pe postul lui: la Ministerul muncii şi solidarităţii naţionale. În plus, delegat şi cu „ocrotirea muncitorilor francezi din Germania"[2]. Generalul Bridoux, căruia o minimă decenţă îi interzice să rămînă la Apărarea naţională, este delegat cu „ocrotirea prizonierilor de război". Singurul element nou este Jean Luchaire. După patru ani de intrigi, el se vede, în fine, învestit cu o jumătate de portofoliu: comisariatul pentru informaţii şi propagandă.

Asemenea demnităţi, într-un astfel de loc, nu pot stîrni decît rîsul. Şi, cu toate acestea, fiecare „ministru" se pune pe treabă cu multă energie. Motivul invocat: apărarea „intereselor" celor aproape două milioane de francezi din Germania. Adică cei 1 200 000 prizonieri de război şi cei 700 000 muncitori, dintre care 400 000 au plecat voluntari. Şi astfel, după ce mai întîi i-au ajutat pe nemţi să-i vîneze pe cei refractari regimului din Franţa, miniştrii de la Sigmaringen se proclamă protectorii aşa-numiţilor S.T.O. şi ai prizonierilor, adică ai unei mase de oameni care n-au decît o singură dorinţă — contrară emigranţilor: să se înapoieze în Franţa eliberată.

Caricaturizînd „Franţa liberă", Sigmaringenul caută să-şi instaureze propria-i legitimitate. De Gaulle a reuşit să ralieze o mare parte a imperiului francez la cauza rezistenţei. De ce n-ar putea şi Brinon, şi „guvernul" lui să-i atragă de partea lor pe cei două milioane de francezi proveniţi din Franţa?

Evoluţia politică a guvernului de la Sigmaringen cunoaşte trei etape: crearea unui stat fictiv, speranţa într-o reîntoarcere în Franţa şi dezastrul final.

La 1 octombrie 1944, în faţa mulţimii de emigranţi şi înconjurat de „miniştrii" săi, Brinon îşi ţine primul său discurs de „şef de stat". Deasupra lui, pe una dintre cupolele castelului, fluturâ drapelul francez. Un detaşament de „miliţieni" dă onorul. Sigmaringen devine astfel, oficial, noua capitală a statului francez. Germanii îi acordă un statut de extrateritorialitate, similar cu cel al ambasadelor. Farsa capătă şi mai multă consistenţă cînd se ridică problema finanţării. Banca Reichului acordă comisiei guvernamentale un avans de cinci milioane de mărci pe lună. Nu e vorba de un dar, ci de un împrumut rambursabil! Mai mult, dobînda pentru acest avans

[2] În scopul mobilizării rapide a braţelor de muncă necesare efortului de război al Germaniei, Hitler l-a numit în martie 1942 pe gauleiterul Fritz Sauchel „comisar al Reichului pentru mobilizarea mîinii de lucru germane şi europene". La sugestia acestuia, guvernul de la Vichy a decretat, la 4 octombrie acelaşi an, legea „Service du travail-obligatoire" — S.T.O. (Serviciul muncii obligatorii). Era o măsură impusă de faptul că, pînă în primăvara lui 1942, recrutarea lucrătorilor francezi pentru Germania se făcea numai pe bază de voluntariat, ceea ce dăduse rezultate foarte slabe pentru naziştl. S.T.O.-ul a lovit în special în contingentele tinere. Un zel deosebit în îndeplinirea ordinelor de la Berlin a depus Laval.

va constitui obiectul unor lungi discuții în „Consiliul de Miniștri" de la castel. Evident, noile autorități sînt recunoscute de Reich, care își trimite pe lîngă ele un ambasador... în persoana faimosului Otto Abetz. Exemplul Germaniei este urmat de Japonia, reprezentată de Excelența Sa Mitami, și de „Italia", prin consulul Longhini, trimis de Republica de la Salo[1], în timp ce Georges Quilbaud pleacă să apere pe lîngă Mussolini interesele „Franței".

Un drapel, un buget, o ga dă, ambasadori. Sigmaringenului îi lipsește însă suprema garanție, aceea a mareșalului Pétain. Încă de cînd fuseseră la Belfort, Brinon încercase să-i smulgă cîteva cuvinte de sprijin. În zadar însă. Pétain nu numai că refuză să recunoască guvernul de la Sigmaringen, dar p otestează vehement împotriva utilizării numelui său, a fostei sale funcții, a persoanei sale. Brinon nu se sinchisește de asta; propagandist abil, el se slujește de personalitatea mareșalului, încă vie nu numai printre prizonierii și muncitorii francezi din Germania, dar — cum își imaginează Brinon — și în Franța. Celor din anturaj le mărturisește însă că, pentru el, Pétain nu mai e decît o *„cover-girl* pentru afișe de propagandă". Cît despre Déat, acesta nu ezită să-i declare lui Ribbentrop că mareșalul nu se află acolo decît ca „ambalaj".

Destinul Diviziei „Carol cel Mare"

În iunie 1940, de Gaulle a dispus foarte rapid de un microfon. Sigmaringenul are mult mai multe. Comisarul Luchaire înființează un cotidian, *La France,* o agenție de presă, Oficiul francez de informații, alimentat de agenția germană D.N.B., și un post emițător: „Ici la France". În total, peste 200 per ane fac să funcționeze Comisariatul pentru informații, care mai organizează, în plus, și o rețea de propagandă directă în toată Germania. Acest dispozitiv va izbuti să se mențină pînă în aprilie 1945; el denunță „ocupația anglo-americană", presupusul faliment al Guvernului provizoriu al Republicii f anceze, „sălbateca" epurare și „mi-

Mareșalul Pétain împreună cu soția sa în mașina care-i readuce pe teritoriul Franței unde, în 1945, va fi judecat și condamnat la moarte, pedeapsă care i-a fost comutată în închisoare pe viață

ile" de victime. Tineretul este chemat să deze teze din rîndurile noii armate franceze, angajată în lupta antihitle istă, alături de aliați.

Strigăte de ură, care se rostogolesc în gol. Francezii din Franța nu se ascund ca să asculte clandestin Radio-Sigmaringen și prea puțini dintre ei se gîndesc să se alăture misterioaselor personaje din castel. Dar dacă vorbele colaboraționiștilor și-au pierdut din credit, actele lor reprezintă un pericol potențial, mai cu seamă pentru prizonierii și muncitorii francezi aflați în Germania, dar chiar și pentru oamenii lui Déat și Darnand. În noiembrie 1944, germanii hotărăsc să-i eg upeze pe francezii combatanți în uniformă germană: elementele din L.V.F. [voluntarii care luptaseră în U.R.S.S.], cele din brigada S.S. Frankreich, cele din marină și din alte unități. Prinși în propria lor capcană, „milițienii" sînt invitați să se alăture acestei noi unități, dat fiind că lupta lor este nu numai „națională", ci și „europeană". În felul acesta este creată Divizia „Carol cel Mare", cu un efectiv de 7 000 oameni.

Parțial din ambiție, parțial în numele Comisiei guvernamentale, Darnand încearcă să preia controlul asupra noii divizii. Ca și Doriot, Déat și Degrelle, ultimul avînd avantajul de a deține propria-i divizie, „Walonia", Darnand v ea s-o trimită la luptă pe Frontul de vest, în cazul unei contraofensive germane pe Rin. „Noi vom fi primii la Bruxelles, voi fiți cei dintîi la Paris...", declară Degrelle, într-un discurs ținut la Sigmaringen. Ideea nu e nouă. În august 1944, la Steinort, Doriot îi propusese lui Ribbentrop ca L.V.F. și brigada S.S. să fie angajate în Franța, „într-o luptă hotărîtă împotriva maquisului". Această nesăbuită nădejde a colaboraționiștilor se năruie însă la sfîrșitul anului 1944. În fruntea diviziei este numit genera-

[1] După ieșirea Italiei din războiul hitlerist (septembrie 1943) și acceptarea capitulării necondiționate, în partea de nord și centrală a țării, ocupată de hitleriști, aceștia au organizat Republica de la Salo, condusă de Mussolini.

lul S.S. Gustav Kurkenberg. Acesta înlătură toate elementele turbulente și interzice lui Doriot și Darnand să-și viziteze ciracii. Intrată în luptă în februarie, pe Frontul de răsărit, Divizia „Carol cel Mare" va servi la acoperirea retragerii Grupului de armate „Vistula", comandat de Himmler.

La 17 decembrie 1944, la agenția de presă a lui Luchaire sosește o telegramă. Germanii au început o contraofensivă în Ardeni[1]. Au străpuns frontul aliat. Pentru emigranți începe faza speranței...

La Sigmaringen se dezlănțuie o adevărată explozie de bucurie. La 20 decembrie, *La France* publică un titlu gras: *Ofensiva germană va uimi întreaga lume*. Un agent al Serviciului de informații francez, infiltrat la Sigmaringen, notează în raportul lui: „Cei mai mulți cred că de Anul nou vor fi la Paris". Încep să se pregătească valizele. Comunicatele militare germane, în continuare foarte optimiste, sînt citite pe nerăsuflate. Se întrevede chiar o reintrare pe scena politică.

Pe plan politic, ofensiva readuce în actualitate proiectul Ribbentrop, care prevede un guvern Doriot. Doriot nu se află însă la Sigmaringen. De la începutul exilului, „Jacques grăsanul" face un joc propriu. Sporindu-și intrigile cu diversele autorități ale Reichului și mizînd pe rivalitățile dintre ele, el încearcă să se facă recunoscut drept singurul șef potențial al unei Franțe „eliberate" de către Germania; planurile lui au o bază solidă: în cursul întrevederii de la 1 septembrie 1944, la Steinort (ultima din seria convorbirilor Führerului cu șefii colaboraționiști), Hitler și-a dat girul pentru un guvern Doriot.

O speranță de o lună

Refuzînd orice contact cu „strigoii de la Vichy", instalați în castelul lor, adepții lui Doriot încep și ei să caricaturizeze Rezistența și „Franța liberă". Grație germanilor și subsidiilor lor, ei își instalează un post emițător la Bad-Mergentheim — Radio-Patrie — un ziar la Konstanz, unde se află cartierul lor general, cu titlul *Le Petit parisien*, și alcătuiesc echipe de „maquisarzi albi", destinați să fie parașutați în Franța. Organizarea „partidului clandestin", care trebuie să reaprindă flacăra „doriotismului" în Franța, este încredințată lui Albert Beugras, specialist în sabotaj.

Politician mai viclean decît epavele de la Sigmaringen, Doriot își axează întreaga propagandă pe ideea divizării diverselor curente ale Rezistenței și pe încercarea de a ralia la vederile sale elementele anticomuniste. „Dacă dumneavoastră, Leclerc[2], dacă dumneavoastră, Lattre de Tassigny[3] și tuturor ofițerilor voștri vi s-ar fi spus într-o zi că veți fi plasați sub conducerea lui Thorez[4], ați fi protestat cu indignare", exclamă Doriot pe undele lui Radio-Patrie. Nimeni nu-i aude însă în Franța pe Luchaire, Doriot, Hérold Paquis. Glasul ruinelor răsună în propriile lor urechi.

Ora lui Doriot sună în momentul ofensivei din Ardeni. La 6 ianuarie 1945, în timp ce toți emigranții visează la o înapoiere triumfală și alcătuiesc interminabile liste negre, Doriot anunță crearea „Comitetului eliberării francezi". El îi cheamă pe francezi (pe cei din Germania și pe cei... din metropolă) la luptă „pentru eliberarea teritoriului de comuniști și de ocupația anglo-americană, pentru redobîndirea independenței țării noastre".

E un adevărat „triumf", o „victorie" zdrobitoare: din toate colțurile Reichului, de la Divizia „Carol cel Mare", de la Sigmaringen, de la Berlin, plouă cu adeziuni. Printre principalele „personalități" se numără Fernand de Brinon, spre nemăsurata furie a lui Déat și Darnand, mînioși că „guvernul" lor e pus la remorca unui partid rival. Mai pot fi întîlniți Bruneton, în numele „Delegației oficiale franceze" și a muncitorilor, monseniorul Mayol de Lupé, în numele diviziei S.S. franceze, Mordrel, în acela al „revoluționarilor" bretoni, grupul „Collaboration", și el „repliat" în Germania, Henry Coston, în numele „Centrului de acțiune și de documentare împotriva evreilor și francmasonilor" etc. Pe scurt, chiar dacă își exagerează efectivele, se poate spune că întreaga colonie de emigranți aderă la Comitetul lui Doriot. Și astfel, după zadarnicele încercări făcute în Franța de a fi recunoscut ca singurul șef politic al colaboraționiștilor, Doriot izbutește să realizeze în Germania o unitate fictivă, adunînd toate rămășițele Franței vîndute germanilor.

Dar speranța nu durează decît o lună. La 16 ianuarie, Rundstedt[5] trebuie să se întoarcă pe liniile sale de plecare. La Sigmaringen și la Konstanz, cei de acolo refuză totuși să recunoască acest lucru. Visul se spulberă însă definitiv la 22 februarie 1945. În ziua aceea, Doriot a hotărît să plece la Sigmaringen, pentru a se întîlni cu Déat și Darnand și a bate toba marii împăcări. Planul său e curmat însă de două avioane — neidentificate pînă astăzi, dar probabil aliate — care-i mi-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1972.

[2] Philippe de Haute-Clocque, zis Leclerc (1902-1947), care s-a alăturat de la început lui de Gaulle, s-a distins în luptele din Libia și Tunisia (1940-1943), iar în 1944 a debarcat în Normandia și a intrat în Paris în fruntea Diviziei 2 blindate. În 1952 i s-a acordat postum gradul de mareșal.

[3] Lattre de Tassigny (1889-1952) a comandat Armata I franceză, din Provence, peste Rin pînă la Dunăre (1944-1945). El a participat, ca reprezentant al Franței, alături de cei ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, la actul semnării capitulării necondiționate a Germaniei la Berlin, în noaptea de 8 spre 9 mai 1945. În 1952 i s-a acordat postum gradul de mareșal al Franței.

[4] Maurice Thorez (1900-1964) era din 1930 secretar general al Partidului Comunist Francez.

[5] Feldmareșalul german Gerd von Rundstedt (1875-1952) a condus în Ardeni ultima mare ofensivă germană, înfrîntă de superioritatea zdrobitoare a aviației americane.

traliază automobilul şi-l ucid pe loc. La 25 februarie, e înhumat la Mengen, un orăşel de lîngă Sigmaringen. Toată „Franţa germană" e prezentă la ceremonie, cu figuri tragice, cu ochi în care se citeşte spaima. Căci, de fapt, ceea ce îngroapă ei acolo este însuşi colaboraţionismul. Ideea unei Franţe naţional-socialiste, aliată cu naziştii, moare în acest cimitir, în timp ce Reichul se prăbuşeşte sub bombe.

Dintre cei cinci „miniştri" de la Sigmaringen, patru sînt luaţi prizonieri de anglo-americani şi predaţi autorităţilor franceze. Brinon, Luchaire şi Darnand sînt împuşcaţi, Bridoux va izbuti să evadeze. Singur Déat va reuşi să ocolească judecata. Trecînd clandestin în Italia va muri la Torino, în 1955, convertit la catolicism.

* * *

Pétain şi Laval izbutesc să evite „reduta bavareză", unde voia să-i ducă Hitler. Cel dintîi trece în Elveţia, ţară care refuză azilul celui de-al doilea. La 26 aprilie 1945 Pétain se prezintă la graniţa franceză[1]. Laval, după o scurtă trecere prin Spania, e predat în iulie. Pe unul îl aştepta adevăratul exil, pe celălalt moartea [Laval a fost condamnat la moarte şi executat prin împuşcare, la 15 octombrie 1945. Avea 62 ani].

Majoritatea celorlalţi emigranţi încearcă să părăsească, într-o cumplită debandadă, capcana pe care o reprezintă acum Reichul.

Sigmaringen — un unic castel-mormînt pentru colaboraţionişti, simpli pioni în slujba unei puteri străine. Mai mult decît o coincidenţă, un simbol.

În româneşte de Dumitru HÎNCU

Germanii erau gata să folosească forţa pentru a-l urni pe bătrîn: «Dacă va trebui să-i punem cătuşele, eu i le pun», a spus Bömelburg, şeful Gestapoului. Plecarea e fixată a doua zi dimineaţă. La ora 4 în zori nouă maşini sînt grupate în curtea castelului. Şase dintre ele sînt pline de poliţişti, alte trei sînt destinate mareşalului şi suitei sale".

Acest derizoriu cortegiu, strecurîndu-se cu greu pe drumul plin de fugari şi de trupe în debandadă, se îndreaptă spre Voral-Berg şi, de aici, ajunge în apropierea Elveţiei. Mareşalul — care vrea să ajungă în Elveţia — se teme că va fi dus în Bavaria, unde se află Hitler. Dar „în zilele următoare, din cauza debandadei naziste, Reinebeck pierde legătura cu guvernul Reichului. Nu mai primeşte ordine. În consecinţă, devine mai docil în faţa voinţei de neclintit a mareşalului de a ajunge în Elveţia. În plus, trebuie să evite ca Pétain să cadă în mîinile americanilor, care se apropie. În aceste împrejurări, Reinebeck îndreaptă suita mareşalului spre frontiera elveţiană şi cere autorităţilor acestei ţări să o primească. La 24 aprilie, după acordul venit de la Berna, Pétain se prezintă la graniţă. La ora 10, la punctul de trecere Sainte-Marguerite, bariera se ridică în faţa lui Pétain şi a celor care îl însoţesc. Vameşi şi militari îi vin în întîmpinare. «La mulţi ani, d-le mareşal!», spune unul dintre ei [în acea zi, Pétain împlinea 89 ani]. «Cel mai frumos cadou pe care l-aş putea primi la aniversarea mea, îl răspunde Pétain, este cel de faţă, sosirea mea în Elveţia»".

Tradus în faţa Înaltei Curţi (23 iulie-15 august 1945), Pétain s-a mulţumit să dea citire unei scurte declaraţii, după care s-a închis într-o tăcere mormîntală, lăsîndu-şi apărarea pe seama celor trei avocaţi ai săi. Cu 14 voturi pentru şi 13 contra a fost condamnat la moarte. În virtutea vîrstei înaintate a mareşalului, Înalta Curte a dispus ca pedcapsa să nu fie executată, fiindu-i comutată în detenţie pe viaţă. Pétain a fost întemniţat în fortăreaţa Portalet (august-noiembrie 1945), apoi în cea de pe insula Yeu (din Atlantic), unde a şi murit, după şase ani de captivitate, la 23 iulie 1951.

---

[1] Iată cum descrie plecarea lui Pétain de la Sigmaringen cunoscutul istoric francez Robert Aron, în lucrarea sa *Les Grands dossiers de l'histoire contemporaine*: „La 5 aprilie [1945], Pétain a aflat la radio că procesul său va începe în contumacie, la 24 aprilie. Imediat i-a scris lui Hitler, cerîndu-i să fie repatriat: «N-aş putea lăsa să se creadă, fără a-mi călca pe onoare, aşa cum insinuează o propagandă tendenţioasă, că am căutat refugiu pe pămînt străin, pentru a mă sustrage de la responsabilităţile ce-mi revin. Consider că numai în Franţa pot da socoteală pentru actele mele şi sînt singurul judecător al riscurilor pe care le comportă această atitudine.

Excelenţă am onoarea de a vă solicita urgent să-mi daţi această posibilitate. Cu siguranţă că veţi înţelege hotărîrea mea de a-mi apăra onoarea de conducător şi de a proteja, prin prezenţa mea, pe toţi cei care m-au urmat. Este singurul meu scop. Nici un argument nu m-ar putea face să renunţ la acest plan. La vîrsta mea, nu poţi avea decît o singură părere de rău: să nu-ţi fi putut face în întregime datoria. Şi eu vreau să mi-o fac pe a mea».

Această scrisoare a rămas fără răspuns.

La 20 aprilie, pe scară, ministrul Reinebeck, care l-a înlocuit pe Abetz, l-a anunţat pe mareşal că trebuie să părăsească Sigmaringenul. La început, Pétain a refuzat. Voia să rămînă pe loc şi să aştepte sosirea trupelor franceze.

•CLIO ANUNŢA•

La Biblioteca Naţională din Paris

Tomul 24-26 (1977-1979), apărut la sfîrşitul anului 1982, al Anuarului Centrului de studii privind istoria dreptului elenic din Atena publică, sub egida Academiei din Atena, un corpus de texte juridice intitulat Manual de legi şi elaborat la Bucureşti între anii 1765 şi 1777 de învăţatul grec Mihail Photeinopoulos (Photeinos, Fotino), reprezentativ pentru gîndirea juridică din ţările române din a doua jumătate a sec. XVIII. Acest manual de legi este cunoscut în mai multe variante, aflate în bibliotecile din România. Manuscrisul care se publică în Anuarul de la Atena este însă inedit şi a fost descoperit, în 1969, de prof. univ. dr. Valentin Al. Georgescu la Biblioteca Naţională din Paris.

Autorul manualului, Mihail Fotino, născut în insula Chios (c. 1730), s-a stabilit pe la 1764 în Bucureşti, unde a deţinut mai multe dregătorii (printre care şi aceea de paharnic) şi unde, deasemenea, a şi murit în 1781. Este autorul mai multor scrieri juridice, cu important rol în formarea unui cadru normativ al vieţii publice româneşti, sub domniile lui Ştefan Racoviţă, Scarlat Ghica, Alexandru Ipsilanti, Ion Caragea şi Scarlat Callimachi.

Ediţia publicată în acest Anuar este îngrijită de acad. Pan J. Zepos, preşedintele Asociaţiei internaţionale de studii sud-est europene, prof. univ. dr. Valentin Al. Georgescu, membru al Academiei de ştiinţe sociale şi politice din Bucureşti, membru corespondent al Academiei din Atena, dr. Anastasia Sifoniu-Karapas, de la Centrul de studii privind istoria dreptului elenic, şi regretatul Nestor Camariano, de la Institutul de istorie „N. Iorga" din Bucureşti.

Textul grec al Manualului (cu bibliografie, note, indice, şi glosare) este însoţit de o traducere românească dintr-o altă versiune a scrierii, publicată în 1869 în cotidianul Térra din Bucureşti.

Rod al fructuoasei colaborări între specialiştii români şi eleni din domeniul istoriei dreptului şi al comparativismului juridic, volumul constituie o contribuţie marcantă la tipărirea operei lui M. Fotino, începută şi în curs de desfăşurare la Bucureşti, operă care, după opinia îngrijitorilor acestei ediţii, va ilustra „istoria însemnatelor coduri elaborate şi publicate în epoca fanariotă în principatele româneşti ale Valahiei şi Moldovei, ca ultime etape de adaptare creatoare a dreptului post-bizantin în sud-estul Europei şi ca semnificativă primă etapă a modernizării dreptului, aşa cum s-a impus ea în sec. XIX".

GORDON W. PRANGE

În numerele anterioare ale revistei, am prezentat preliminariile marii bătălii navale de la Midway care, după cum s-a arătat, a marcat un punct de cotitură în confruntarea niponoamericană din zona Pacificului, în timpul celui de-al doilea război mondial. Ajunsă în noaptea de 3 spre 4 iunie 1942 în preajma bazei aeronavale a Statelor Unite de pe atolul Midway, formidabila forță navală japoneză de sub comanda amiralului Yamamoto începe prima fază a operației menite să asigure capturarea acestui punct de sprijin de importanță vitală pentru realizarea planurilor strategice ale Japoniei. Bombardamentele aeriene violente efectuate de avioanele decolate de pe cele patru portavioane japoneze nu reușesc, însă, să zdruncine dispozitivul de apărare de la Midway. În același timp, atacurile succesive ale avioanelor americane, cu baza pe insule, asupra flotei nipone se dovedesc total ineficiente. Începe acum faza decisivă a marii bătălii navale.

Remarcăm că relatarea profesorului american Gordon Prange, din al cărui volum intitulat Miracolul de la Midway continuăm să reproducem alte pagini — cu titlul și subtitlurile redacției Magazin istoric — aduce numeroase corective unor interpretări care au circulat multă vreme în literatura de specialitate. Se cuvine menționat în special faptul că, pînă la apariția acestei cărți, în 1982, rezultatele practice obținute de aviația americană cu baza la sol au fost mult exagerate. Astfel, studiul — în alte privințe serios și exact — al lui L.L. Snyder[1], conațional al lui Prange, creditează apărătorii de pe Midway cu doborîrea a peste 40 avioane japoneze și avarierea unui cuirasat și a unui portavion. Reconstituirea amănunțită, minut cu minut, a desfășurării luptei, prin analiza critică și compararea surselor americane cu cele japoneze, îl permite profesorului Prange să înfățișeze un tablou mult mai apropiat de realitate.

Beneficiind de avantajul retrospectivei istorice și bazîndu-se pe un imens material documentar, el reconstituie nu numai desfășurarea efectivă a acțiunilor militare, dar și factorii obiectivi care au determinat adoptarea deciziilor de comandament în împrejurările date. Prange pune în discuție, sub această lumină, criticile care au fost aduse amiralilor Yamamoto și Nagumo după eșecul de la Midway, ca și laudele excesive la adresa unor comandanți americani.

---

[1] Louis L. Snyder, *The War* (Războiul), New York, 1964.

În studiul său, profesorul american se distinge prin faptul că nu judecă actul de decizie numai din perspectiva consecinţelor pe care le-a generat, ci prin prisma informaţiilor disponibile la momentul respectiv, fără a neglija însemnătatea unor componente mai subtile, cum ar fi elementele de concepţie strategică, de ambianţă politică şi ideologică şi chiar cele ţinînd de structura psihică a principalilor protagonişti. A greşit sau nu amiralul nipon Nagumo, şeful statului-major general al marinei nipone, în orele şi minutele cruciale care au precedat declanşarea dezastrului? Să-i dăm din nou cuvîntul profesorului Gordon Prange.

O incredibilă lipsă de coordonare

Nagumo abia primise mesajul locotenentului Tomonaga, comandantul primului val de asalt aerian asupra insulelor Midway, prin care acesta recomanda repetarea misiunii de bombardament, cînd — parcă pentru a confirma pertinenţa recomandării — avioanele torpiloare şi bombardierele în picaj americane, cu baza la sol, şi-au început atacul asupra flotei japoneze. Totodată, amiralul nu putea uita că obiectivul său principal era de a „înmuia" apărarea americană, în vederea debarcării nipone.

La timpul respectiv, Nagumo nu dispunea de nici un indiciu privind posibilitatea ca vreo forţă navală americană de suprafaţă să se afle undeva mai aproape decît apele insulelor Hawaii. În acel moment, avioanele de cercetare japoneze ajunseseră la limita de observare, fără a raporta nimic îngrijorător. Prin urmare, Nagumo hotărî să dea urmare recomandării lui Tomonaga. Aceasta însemna însă că trebuiau întreprinse o mulţime de acţiuni într-un timp scurt. Bombardierele de pe portavioanele Akagi şi Kaga, desemnate pentru cel de-al doilea val de asalt, fuseseră echipate cu torpile, în eventualitatea apariţiei unei flote inamice de suprafaţă. Potrivit deciziei lui Nagumo, aceste avioane urmau acum să fie coborîte în hangare, torpilele să fie înlocuite cu bombe, apoi ridicate iar pe puntea de decolare. Aceste operaţii necesitau cel puţin o oră, timp limită pentru a prinde aparatele de zbor americane la sol, imediat după aterizarea lor pe insule.

La ora 7.15, Nagumo emise ordinul respectiv către toate portavioanele. Ulterior, amiralul nipon a fost aspru criticat pentru această acţiune. Avînd beneficiul retrospectivei, cititorului îi vine uşor să accepte că a fost cea mai mare greşeală a amiralului. Totuşi, în împrejurările specifice ale momentului, Nagumo a adoptat o decizie logică şi raţională: Tomonaga, omul de la faţa locului, recomandase un al doilea asalt aerian asupra atolului; acţiunea avioanelor americane dovedise că baza aeronavală dispunea încă de capacitate de luptă; Genda, comandantul forţelor aeriene de pe portavioane, în a cărui judecată Nagumo avea o mare încredere, sprijinise decizia amiralului; în plus, propriile raţionamente ale lui Nagumo dictau adoptarea unei asemenea hotărîri. Şi, pentru a pune capac la toate, doar cu o zi înainte, el primise următorul mesaj de la Tokio: „Nu există nici un indiciu că inamicul ne-ar bănui intenţiile".

„În sfîrşit, iată-i!"

Avionul de cercetare numărul 4 de pe crucişătorul japonez Tone îşi încheiase misiunea de patrulare şi se refugiase la bază cînd, la orele 7.28, transmise următoarea comunicare: „Observat zece nave de suprafaţă, probabil inamice, în poziţia 10 grade, la 240 mile de Midway. Curs 150 grade, viteza peste 20 noduri". Pe puntea de comandă a navei-amiral Akagi, ştirea a avut efectul unei bombe. „În sfîrşit, iată-i!" — a gîndit atunci contraamiralul Ryunosuke Kusaka, şeful de stat major al flotei lui Nagumo.

Desigur, formularea „zece nave de suprafaţă, probabil inamice" nu reprezenta chiar cea mai inspirată comunicare. Orice navă observată în acea zonă nu putea fi decît a inamicului. Marea întrebare era dacă această unitate navală avea în compunere şi portavioane. Dacă nu, ea nu prezenta, practic, nici o ameninţare pentru japonezi. Flota americană se afla în raza de acţiune a avioanelor de pe portavioanele japoneze. Putea fi lăsată să se joace în voie, pînă cînd cel de-al doilea val de asalt îşi va fi încheiat socotelile cu apărătorii de pe Midway. Dar dacă navele inamice aveau şi unul sau mai multe portavioane, se năştea o cu totul altă situaţie. Prin urmare, Nagumo avea să ia o hotărîre care aducea mai degrabă a compromis. Deşi era de acord să menţină pe ordinea de zi atacul asupra atolului Midway, el nu putea nici să ignore prezenţa în imediata sa vecinătate a zece nave inamice şi nici să aştepte cu mîinile în sîn, pînă ce avionul de recunoaştere de pe Tone va stabili cu exactitate de ce tip erau navele americane. Deci, la ora 7.45, Nagumo a semnalizat către toate navele sale: „Fiţi gata de atac asupra unităţilor navale inamice. Lăsaţi torpilele pe avioanele la care acestea nu au fost încă înlocuite cu bombe". Două minute după aceea, el a ordonat pilotului de pe avionul de cercetare numărul 4: „Identifică tipul navelor şi rămîi pe recepţie".

În acel moment, rearmarea bombardierelor torpiloare de pe Akagi şi Kaga se afla la jumătate. Pe măsură ce echipele de întreţinere încheiau echiparea cu bombe, în loc de torpile, avioanele erau ridicate din nou pe puntea de decolare. În clipa în care Nagumo a oprit operaţia, pe puntea fiecăruia dintre cele două portavioane se aflau între

zece și cincisprezece bombardiere gata să atace obiective terestre. Desigur, la nevoie și bombele brizante puteau fi folosite împotriva navelor inamice, dar torpilele erau mult mai precise și aveau o forță de distrugere mult mai mare.

La ora 7.48, observatorii de pe nava japoneză Soryu au semnalat apropierea unui nou val de avioane inamice. În bătălia aeriană care a urmat, americanii au pierdut 8 din cele 16 bombardiere în picaj SBD-2 Dauntless, doborîte de avioanele de vînătoare japoneze Zero, fără a obține în compensație vreun rezultat evident. Iar avioanele care s-au întors, totuși, pe Midway erau serios avariate, unele dintre ele chiar scoase definitiv din luptă. Încă o dată, garnizoana de pe Midway a lansat un atac curajos, dar din păcate inutil, asupra flotei lui Nagumo.

Nerăbdător să primească știri despre tipurile de nave observate cu aproape o oră mai înainte și urmărind cu îngrijorare trombele provocate de bombele americane în jurul portavioanelor Hiryu și Kaga, Nagumo nu era într-o stare de spirit prea bună cînd, la ora 7.58, a primit un nou mesaj din partea avionului de cercetare nr. 4: „Inamicul schimbă cursul la 80 grade, viteza 20 noduri". Mesajul dezvăluia o modificare clară a direcției de înaintare a flotei americane. El ar fi trebuit să răsune ca un semnal de alarmă în mintea celor de pe duneta navei-amiral Akagi. Americanii navigau acum împotriva vîntului, indiciu aproape sigur că lansau avioane de la bord. Cu toate acestea, memoriile supraviețuitorilor nu înregistrează că acest gînd ar fi trecut atunci prin mintea cuiva. La vremea respectivă, pe Nagumo îl interesa mai mult tipul navelor inamice decît direcția în care se îndreptau. La ora 8.09, avionul de cercetare de pe crucișătorul Tone raportează: „Forța inamică este compusă din 5 crucișătoare și 5 distrugătoare".

Ușurarea simțită de Nagumo și de membrii comandamentului său la primirea acestei știri nu trebuie exagerată.

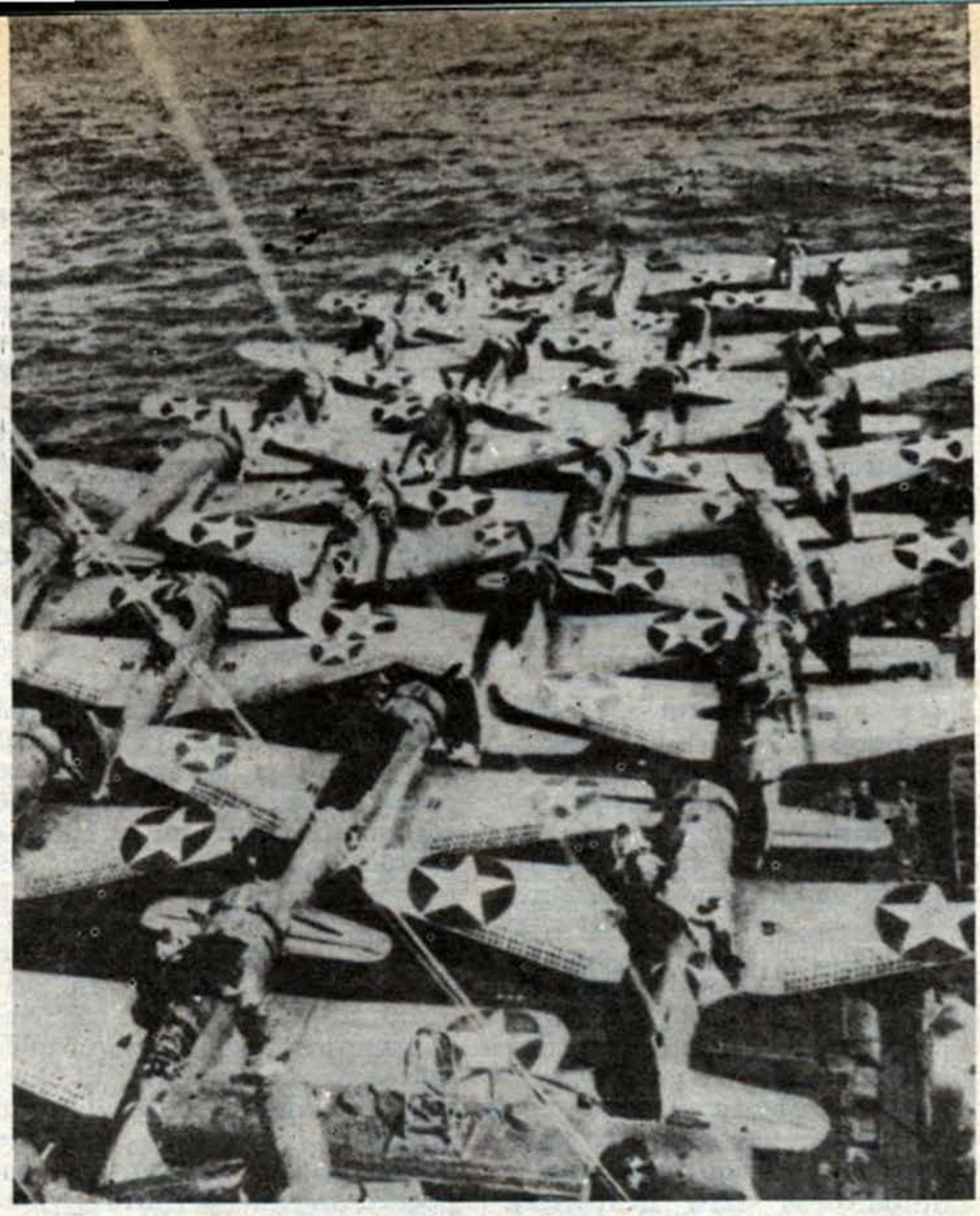

Bombardiere americane Dauntless încarcă rezervoarele de carburanți pe punțea portavionului Enterprise...

...apoi pornesc spre noi raiduri, lăsînd loc liber altor aparate de zbor

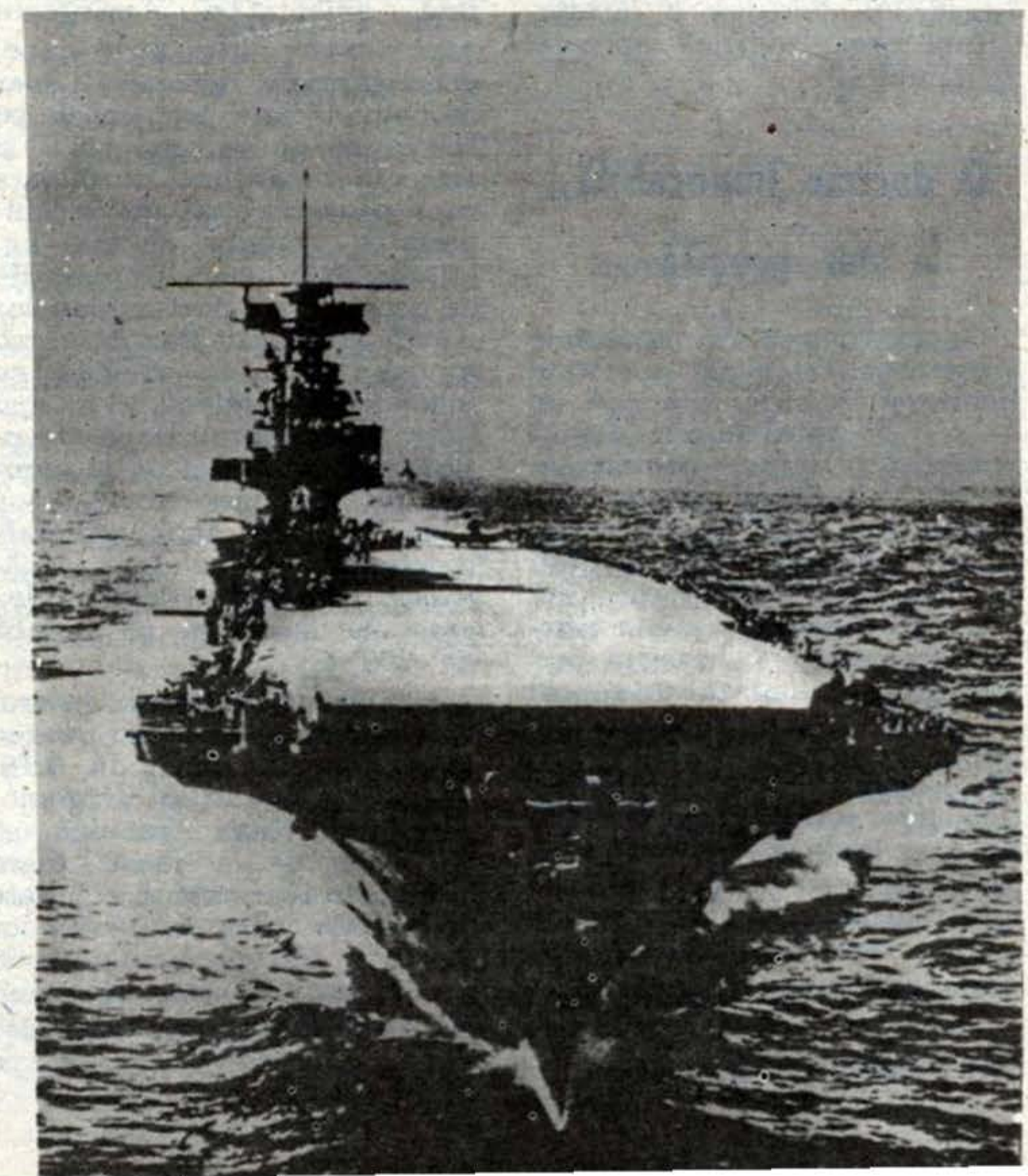

Nu era firesc ca o unitate combatantă de asemenea mici proporţii să navigheze de sinestătător în acea zonă: – trebuia să fie vorba despre o formaţiune de escortă. În consecinţă, Nagumo nu şi-a alungat toate temerile şi nici nu a socotit că totul merge exact aşa cum vrea el. Alături de statul său major, a încercat doar o oarecare relaxare, faţă de încordarea de pînă atunci, avînd sentimentul că i se acordă un moment de respiro, înainte de a respinge avioanele inamice cu baza la sol şi a trece la un al doilea bombardament asupra instalaţiilor defensive de pe Midway. Un alt motiv pentru care comandamentul lui Nagumo nu a făcut nici o schimbare de tactică în acel moment: experienţa ultimelor şase luni le inculcase acestor oameni un dispreţ suveran faţă de capacitatea de luptă a aviaţiei americane, credinţă întărită de ineficienţa totală a atacurilor repetate lansate de bombardierele inamice cu baza pe Midway. Trimiterea acestor bombardiere fără acoperirea unor avioane de vînătoare fusese o greşeală evidentă, iar lipsa de coordonare a atacurilor dovedise o incapacitate organizatorică aproape incredibilă.

O decizie impecabilă, dar greşită

Între timp însă, rapoartele prezentate de piloţii americani reîntorşi la bază înfăţişau un tablou cu totul diferit. Însuşi amiralul Nimitz, comandantul-şef al flotei S.U.A. din Pacific, nu avea vreun motiv să nu dea crezare informaţiilor furnizate de subalternii săi. Cu toate acestea, în ciuda cifrelor umflate ce îi fuseseră prezentate, el a înaintat un raport sobru şi rezervat amiralului King, comandantul-şef al forţelor navale ale Statelor Unite: „Forţele aeriene de pe Midway au lovit cu toată puterea, dar japonezii nu au fost încă opriţi. Însă aceste pierderi nu sînt de natură să producă vreo impresie asupra flotei de circa 80 nave, care converg acum asupra insulelor Midway..."

„Forţa inamică pare a fi însoţită de un portavion, care vine în urma celorlalte nave". Această comunicare, venită la ora 8.20 din partea activului avion de cercetare nr. 4 de pe Tone, a produs în conştiinţa comandanţilor japonezi un impact mai puternic decît oricare dintre bombele căzute în mare în acea dimineaţă. Nagumo a primit ştirea la ora 8.30. Un moment mai oportun nici nu se putea, deoarece avioanele nipone din primul val tocmai începeau să se întoarcă la bordul portavioanelor respective. Această nouă situaţie l-a obligat pe Nagumo să adopte o hotărîre cît se poate de dificilă şi plină de consecinţe. Nici nu se punea problema dacă trebuie să atace sau nu acest portavion inamic, precum şi crucişătoarele şi distrugătoarele din escorta lui. În această privinţă, amiralul îşi ştia datoria. Îl frămînta o singură problemă: era cazul să trimită imediat împotriva portavionului american avioanele de care dispunea la momentul respectiv sau să permită avioanelor din primul val să aterizeze, să se reechipeze cu combustibil şi muniţii, făcînd apoi faţă ameninţării, printr-un atac masiv. În acele clipe, erau gata de decolare doar 36 bombardiere în picaj de pe Hiryu şi Soryu, precum şi acele bombardiere torpiloare care apucaseră să fie reechipate cu bombe de 800 kg, aflîndu-se acum pe punţile de decolare ale port-avioanelor Akagi şi Kaga. Dar Nagumo nu şi-a pierdut vremea cu îndoieli hamletiene. La mai puţin de un minut de la recepţionarea mesajului de la avionul de cercetare nr. 4, el a emis ordinul: „Bombardierele de pe portavioane să se pregătească pentru cel de-al doilea atac. Se armează cu bombe de 250 kg".

Ultimele avioane din primul val nu au ajuns pe puntea portavioanelor decît la 9.18. Potrivit planului lui Nagumo, Akagi şi Kaga trebuiau să fie gata de a lansa toate avioanele rearmate şi echipate cu torpile, pînă la 10.30, iar Soryu şi Hiryu nu mai tîrziu de 11.00. El avea de gînd să trimită în primul val cîte trei avioane de vînătoare de pe fiecare portavion, împreună cu cîte 18 bombardiere de pe Akagi, Soryu şi Hiryu şi 37 de pe Kaga. În mod teoretic, era o decizie impecabilă, în practică însă ea s-a dovedit greşită. Nagumo nu avea de unde să ştie că pierduse iniţiativa. Nici măcar nu putea bănui acest lucru, conform informaţiilor de care dispunea. Zarurile fiind aruncate, la ora 8.35, Nagumo a dat următorul ordin: „După recuperarea avioanelor, ne îndreptăm spre nord. Planul este de a contacta şi a distruge escadra inamică". Apoi a raportat acelaşi lucru şefului său, amiralul Yamamoto. La ora 9.01 neobositul pilot de pe avionul de cercetare nr. 4 a comunicat: „10 avioane torpiloare inamice vin în direcţia voastră..."

Steaua norocoasă a lui Nagumo

La 4 iunie, orele 6.03 amiralii Spruance şi Fletcher, comandanţii escadrelor speciale 16 şi, respectiv, 17 americane, au recepţionat mesajul mult aşteptat, transmis prin radio de pe Midway: „Două portavioane însoţite de nave de linie înaintează pe direcţia 320 grade, distanţa 180, curs 135, viteza 25". Flota japoneză se afla la circa 200 mile [1 milă marină = 1 851,85 m] vest-sud-vest de navele americane.

Iniţial, Spruance intenţionase să lanseze avioanele la ora 9.00, moment în care estima că se va afla la mai puţin de 100 mile de inamic. Însă în următoarea jumătate de oră, pe măsură ce ajungeau la el rapoartele despre desfăşurarea atacului asupra bazei de la Midway, devenea tot mai clar că nu mai are două ore la dispoziţie dacă doreşte să provoace maximum de pierderi port-avioanelor inamice.

Hotărîrea de a lansa imediat a fost una dintre cele mai dificile pe care amiralul american le-a avut de luat vreodată, căci distanţa crea mari greutăţi pentru toate avioanele sale şi făcea practic imposibilă revenirea la bord a bombardierelor torpiloare TBD Devastator, cu o rază de ac-

țiune utilă de numai 175 mile. Cele două portavioane ale Flotei speciale 16 manevrară în contra vîntului și începură lansarea, Hornet la ora 7.00, iar Enterprise la șase minute după aceea.

Amiralul Spruance avea în vedere un atac coordonat al bombardierelor torpilоare și în picaj, efectuat sub escorta avioanelor de vînătoare, trimițînd în aer o forță redutabilă, compusă din 116 aparate.

Dar steaua norocoasă încă nu-l părăsise pe amiralul Nagumo. La orele 9.17, cu numai un minut înainte de recuperarea tuturor avioanelor din primul val de asalt asupra insulelor, Akagi s-a abătut de la cursul urmat pînă atunci pe direcția Midway, îndreptîndu-se pe linia de interceptare a flotei americane. Pare de necrezut, dar Spruance nu a avut cunoștință despre această schimbare a direcției. De fapt de la 6.03, cînd a primit prima știre, el nu a cunoscut poziția portavioanelor japoneze decît în momentul în care acestea au fost, în sfîrșit, descoperite de avioanele sale. deși flota japoneză s-a găsit în tot acest răstimp sub observația avioanelor de cercetare și bombardierelor de pe Midway. Statele Unite au trebuit să plătească un preț greu pentru această lipsă de comunicare și coordonare, care nu numai că a provocat multe victime în rîndul piloților americani, dar probabil că i-a și salvat pe japonezi de la o înfrîngere și mai zdrobitoare.

Cuvînt introductiv și versiune românească
Sergiu CELAC

Bătălia propriu-zisă dintre flotele americană și japoneză — subiectul episodului următor al serialului nostru — a constituit o cotitură decisivă în desfășurarea războiului din Pacific, reprezentînd totodată și o ilustrare a consecințelor posibile ale unor deficiențe de prevedere și coordonare. Dar în ciuda acestor discordanțe, la exact șase luni de la dezastrul suferit de americani la Pearl Harbor, toate cele patru portavioane nipone care participaseră la operația din 7 decembrie 1941 au ajuns pe fundul oceanului.

Al XV-lea Congres internațional de științe istorice văzut de australieni

Printre participanții la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, care s-a desfășurat la București în august 1980, s-a aflat și o delegație din îndepărtata Australie, alcătuită din prof. Charles Staples, de la Universitatea Australia de Vest din Perth, dr. Frank Broeze, redactor șef al publicației științifice The Great Circle **(Marele Cerc) și prof. Bruce Mansfield, de la Universitatea Macquarie.**

Membrii delegației australiene au avut amabilitatea să ne împărtășească unele din gîndurile și concluziile sugerate de participarea la prestigioasa întîlnire internațională de la București.

— Programul congresului — ne-a mărturisit prof. **Bruce Mansfield** — s-a caracterizat printr-o cuprindere largă în comparație cu congresele anterioare. Includerea în program — pe lîngă problematica tradițională — a unor teme ca *Femeia în societate* și *Demografie, epidemie, ecologie* indică interesul crescînd ce se manifestă pe plan mondial pentru problemele de istorie socială începînd cu cele care țin de baza societății, ca de exemplu istoria familiei. Desigur, temele de istorie politică nu trebuie abandonate, dar este indicat să se asigure un loc mai mare problemelor noi. În acest spirit ne propunem să abordăm tematica celor două volume pe care le pregătim în Australia cu prilejul a două secole (în 1988) de la primele așezări europene pe continent, în 1788.

— Participarea la congresul de la București — ne spune la rîndul său prof. **Charles Staples** — ne-a oferit prilejul de a cunoaște o serie de lucrări, ale istoricilor români, care definesc poporul lor în lumina dezvoltării sale istorice în decursul a peste 2 000 ani. Este un bun exemplu, un mod de abordare ce ne-ar putea inspira în redactarea în Australia a unor lucrări similare.

Se simte de multă vreme nevoia unei lucrări despre locul Australiei în istoria universală, care să înceapă cu o prezentare a locului ce-l ocupă în istoria omenirii indigenii, care par să se afle pe continentul nostru de peste 40 000 ani. Pînă de curînd se presupunea că au venit cu mult mai tîrziu.

— Ce părere aveți despre România și istoria ei?

— Istoria României — relatează dr. **Frank Broeze** — este una din cele mai bogate și interesante din sud-estul Europei și din întregul continent european. Episoadele din istoria țării dv. — mă refer la cele din sec. XIX de care mă ocup eu — care m-au impresionat cel mai mult și care, după părerea mea, au o importanță majoră atît pentru România, cît și pentru istoria universală — sînt revoluția de la 1848 și războiul de independență din 1877-1878. În ambele găsesc multe elemente pe cît de fascinante, pe atît de edificatoare pentru înțelegerea unor evenimente contemporane similare, care au avut loc în alte părți ale Europei.

Ioana URSU

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1984

FILE DE EPOPEE

Răspunsurile la întrebări

PRIMA SERIE

1. Pentru integritatea și independența României
2. **Constanța**
3. **1 Mai 1944**
4. **150 000 km pătrați**
5. **Peste 242 000 muncitori**
6. **Peste 40 județe**
7. Cel de-al doilea război mondial. 1939-1945
8. **Dr. Petru Groza**
9. **Timișoara**
10. **Liviu Rebreanu**

A DOUA SERIE

1. **Monumentul eroilor patriei**
2. **20 iunie 1944**
3. Lupta poporului român pentru libertate și independență națională
4. Către comandanții de mari unități, către generalii, ofițerii și soldații armatei noastre
5. Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent, de **G. Călinescu**
6. Journal de Genève
7. **Regimentul 94 infanterie**
8. **Postul de radio Londra**
9. **„Strategul și creierul mișcării"**
10. **Muzeul militar central**

A TREIA SERIE

1. **Etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate**
2. **Iași**
3. **Teritoriul dintre Carpații-Siretul inferior-Dunăre-riul Mostiștea**
4. **Conferința de pace de la Paris**
5. **Reinstalarea administrației românești în Transilvania de Nord**
6. **Proclamarea Republicii**
7. **Joan Miró**
8. **Peste 800 000**
9. New York Times
10. **Două luni**

A PATRA SERIE

1. **12 octombrie 1944**
2. **„Stejar — extremă urgență"**
3. **Metroul din București**
4. **Calea Moșilor nr. 103**
5. **Comitetul Mixt al șefilor de State Majore**
6. **București, Iași, Cluj (Sibiu)**
7. **56 455**
8. **Bateria albastră**
9. **„Lovitura decisivă"**
10. **23 August 1945**

Așadar, acestea sînt cele 40 răspunsuri la cele 40 întrebări ale concursului File de epopee, din cadrul celor patru serii apărute în numerele 5, 6, 7, 8/1984 ale revistei. Odată cu publicarea răspunsurilor s-a încheiat și prima parte a concursului. Urmează, ca de obicei, trierea scrisorilor de participare — acțiune care se află în desfășurare — și tragerea la sorți pentru desemnarea celor 100 cîștigători ai celor 100 premii cu care a fost prevăzut concursul. Într-unul din numerele viitoare ale revistei vom publica lista celor 100 cîștigători. Dorim succes tuturor cititorilor în dezlegarea întrebărilor.

HOREA 200 — un nou concurs organizat de revista MAGAZIN ISTORIC, marcînd aniversarea a 200 ani de la prima revoluție românească pentru dreptate socială și națională a epocii moderne. Întrebările și condițiile concursului — în numerele 12/1984 și 1/1985 ale revistei.

•CLIO ANUNȚA•

Colocviul internațional de la Salerno

În august 1980, în timpul lucrărilor celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice desfășurat la București, conducerea Comisiei internaționale de istoria mișcărilor sociale și a structurilor sociale (C.I.H.M.S.S.S.), afiliată la Comitetul internațional de științe istorice, și-a ales ca temă de cercetare pentru perioada următoare Inovația tehnologică în lume. Adaptare sau rezistență? reflect al mentalităților. În cadrul acestei teme, au fost elaborate mai multe rapoarte naționale prezentate la Colocviul internațional organizat la Vietri-sul-Mare (Salerno, Italia) între 1 și 3 iunie 1984.

La această reuniune științifică au participat reprezentanți din Belgia, Canada, R.S. Cehoslovacă, Danemarca, Elveția, Finlanda, Franța, R.F. Germania, India, Italia, Mexic, R.S. România, S.U.A., Turcia, U.R.S.S. Au fost prezenți, de asemenea, prof. Zourab E. Guelevka, reprezentant al UNESCO, prof. Fr. Lebrun de la Centrul Național de Cercetări Științifice din Paris, Werner Conze[1], Domenico Demarco, Jacques Droz, președinți ai C.I.H.M.S.S.S., Denise Fauvel-Rouiv, secretar general al C.I.H.M.S.S.S., prof. G. Buonocuore, rectorul Universității din Salerno.

S-au prezentat și discutat 23 rapoarte (printre care și cel din România, L'innovation technologique en Roumanie aux XIX-e et XX-e siècle et ses implications socio-economiques. 1864-1944, de Constantin Șerban), în trei comisii de lucru, conduse de prof. Fr. Caron (Universitatea Paris IV), prof. Ginette Kurgan-van Hentenryk (Universitatea liberă din Bruxelles) și prof. Indra Deva (Universitatea Revishamkar, India).

Discuțiile au evidențiat implicațiile istorice ale inovațiilor tehnologice din sec. XVIII-XX atît asupra procesului cunoașterii, cît și asupra dezvoltării economice, sociale, politice a statelor. Au fost relevate, de asemenea, consecințele dezvoltării tehnologice asupra evoluției forțelor de producție, asupra clasei muncitoare, asupra raporturilor sat-oraș etc. Au fost abordate, totodată, probleme privind condițiile actuale de evoluție a inovației tehnologice, necesitatea subordonării acesteia scopurilor nobile ale umanității, ale păcii și progresului.

Dr. Constantin ȘERBAN,
Institutul de istorie „N. Iorga"

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1981.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

VOLUNTAR LA 60 ANI

CONSTANTIN BÎRSAN, din București, om al muncii în cadrul Combinatului poligrafic „Casa Scînteii", secția zețărie: Am citit cu emoție în nr. 8/1984 al revistei despre eroul Șerbănescu Scipione Mauriciu (Zepelin). A fost tatăl meu adoptiv (el și soția sa Constantina m-au înfiat în 1927 de la orfelinatul din București).

În timpul războiului antihitlerist, deși avea 60 ani, s-a înrolat voluntar, cu gradul de sergent-major în rezervă, însoțind Spitalul militar de campanie nr. 1 pe drumurile frontului.

S-a stins din viață la 12 octombrie 1973 în vîrstă de 84 ani.

DIFUZORII REVISTEI

Mai mulți cititori ne-au scris despre munca nobilă și frumoasă a unor gestionari de la punctele de difuzarea presei, oameni care lucrează cu hărnicie pentru ca ziarele și revistele, inclusiv Magazin istoric, să ajungă în mîinile cititorilor.

Astfel, din Tîrgu Mureș, HARALAMBIE TOPILĂ ne relatează despre activitatea gestionarelor Vogel Haynol și Rusu Cornelia de la Centrul de difuzare a presei nr 1. din Piața Trandafirilor; din Mangalia PETRE C. BRABETE despre Aurica Berezovschi (chioșcul nr. 1, poștă), Maria Cangea (chioșcul nr. 2, centru), Aneta Bratu (chioșcul nr. 3, gară). Totodată, corespondentul nostru ne înștiințează că s-a ocupat personal de sporirea numărului de abonamente la Magazin istoric. Despre lărgirea numărului de abonați ne relatează și prof. ANDONE CUMPĂTESCU, din Iași.

Din Hunedoara, DUMITRU GRIGOROAIA ne scrie despre munca gestionarelor Lucreția Ciucă (unitatea 59), Iozefia Moldovan (unitatea 88), Magdalena Urs (unitatea 87), Caterina Stoia (unitatea 31), Sara Stampf (unitatea 63), Viorica Ivașcu (unitatea 28). Prof. VICTOR I. OPRIȘIU și ROMULUS CIOROGARIU ne trimit știri privind difuzarea revistei noastre la Deva. Din Brașov ne-au scris mai mulți cititori, printre care TATIANA COBAN, C. VASILESCU, MIOARA GARCEA, TEODOR TIRLA, relatîndu-ne despre modul în care contribuie la difuzarea revistei gestionarele Lucia Grigorescu, Angela Andrei, Cseri Piroska, Eufrosina Poncu, Maria Chivulescu, Stelica Leurzianu, Clipca Piroska, Maria Moinar, Natalia Dobrin, Ana Petrăreanu, Margareta Nicola, Margareta Nae, Ofelia Chiran. Reținem și un fragment din scrisoarea gestionarei MARIA M. POPESCU tot din Brașov: „Lucrez de aproape 16 ani la unitatea 121 din Bulevardul Victoriei și în toți acești ani nu am returnat nici un exemplar din Magazin istoric rămas nevîndut".

Îi felicităm călduros pe toți acești prieteni și colaboratori în activitatea de difuzare a revistei: în numerele următoare, vom relata — pe baza scrisorilor cititorilor noștri — despre munca altor lucrători inimoși din domeniul difuzării presei.

20 000 000 EXEMPLARE PE AN

În articolul 23 August în documente străine inedite, publicat de dr. Gh. Buzatu în nr. 8/1984 al revistei noastre, se afirmă că marele cotidian american The New York Times a avut în cursul anului 1944 un tiraj impresionant de 20 000 000 exemplare. Cifra se raportează, după cum ține să menționeze într-o notă către redacție dr. Gh. Buzatu, la tirajul global al anului 1944 (20 771 273 după date din volumul lui M. Berger, The Story of The New York Times, 1851-1951. New York, Simon and Schuster, 1951 p. 423).

ERATĂ

La p. 26 a nr. 9/1984, prima frază din coloana I se va citi: „100 000 polonezi, dintre care aproape două treimi militari, și-au găsit în urmă cu patru decenii, în septembrie 1939, salvarea pe teritoriul României".

MEDALIE

CORNELIU TAMAȘ, directorul Filialei Arhivelor statului Rîmnicu Vîlcea, ne trimite medalia bătută cu ocazia inaugurării la 13 iunie 1983 a noului sediu al Arhivelor statului din acest oraș.

Pe o față a medaliei este reprezentată moderna clădire a instituției (în imagine) și inscripția „Arhivele Statului Rîmnicu Vîlcea, 13 iunie 1983"; pe cealaltă, stema județului Vîlcea.

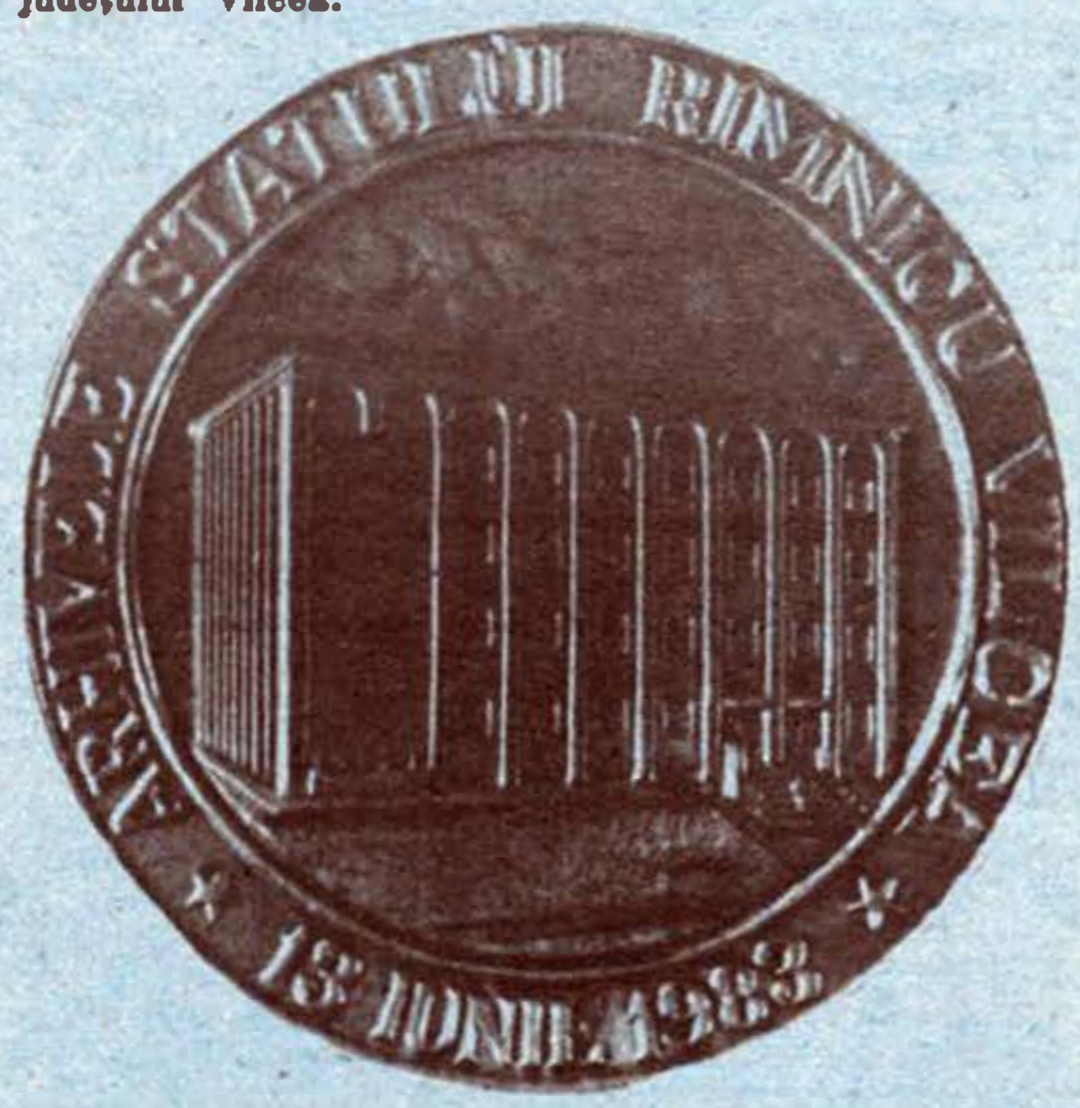

După cum aflăm din monografia Filiala Arhivelor statului județul Vîlcea, București, 1982, instituția deține o mare varietate de fonduri și colecții (administrative, judecătorești, economice, culturale etc.). Colecția de documente medievale cuprinde cca 10 000 piese din sec. XV-XIX. Se mai află în păstrare aici 160 manuscrise, 1 500 sigilii, 3 500 fotografii, 1 800 ilustrate. Biblioteca documentară a filialei cuprinde un număr de 10 000 volume și peste 900 titluri de periodice române și străine în peste 11 000 numere.

ABONAMENTUL

Citesc revista Magazin istoric de 15 ani, ne mărturisește KOLEA KURELIUK, din satul Mărițela Mică, jud. Suceava. Modul cel mai sigur de a-mi procura revista am constatat că este abonamentul. Tot timpul sînt abonat și nu mi s-a întîmplat să rămîn fără vreun număr. Această modalitate, abonamentul, o recomand tuturor cititorilor Magazinului istoric.

O recomandăm și noi, reamintind totodată cititorilor noștri că abonamentele la Magazin istoric se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate. Prețul unui număr este de 6 lei, abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, iar pe un an — 72 lei, la care se adaugă taxa poștală de remitere, taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

CONTENTS (Romanian History) C. Olteanu Romania's Contribution to the Victory over Fascism ● G. Surpat Looking forward to the Thirteenth Congress of the RCP ● P. Teodor, V. Buduru, G. David, D. Berindei 1784: The Uprising Led by Horea ● I.M. Ştefan An Old Family of Patriotic-minded Scholars: Ciurcu ● V.A. Urechiă Memoirs from the Late Nineteenth Century ● V. Smărăndescu Mount Ceahlău and Some of Its Legends ● T. Ataöv, R. McNally Once again about Vlad the Impaler ● The XV-th ICHS: C. Staples, F. Broeze, B. Mansfield (Australia)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C. Olteanu La contribution de la Roumanie à la victoire contre le fascisme ● Gh. Surpat Avant le XIIIe Congrès du PCR ● P. Teodor, V. Buduru, Gh. David, D. Berindei 1784. La révolte de Horea ● I. M. Ştefan Une vieille famille d'érudits patriotes: les Ciurcou ● V. A. Urechiă Souvenirs de la fin du XIXe siècle ● V. Smărăndescu Le Ceahlău et quelques-unes de ses légendes ● T. Ataöv, R. McNally Vlad l'Empaleur fait encore parler de lui ● Le XVe CISH: C. Staples, F. Broeze, B. Mansfield (Australie)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. Олтяну Вклад Румынии в одержании победы над фашизмом ● Г. Сурпат Навстречу XIII-го Съезда РКП ● П. Теодор, В. Будуру, Г. Давид, Д. Берендей 1784. Восстание Хории ● И.М. Штефан Древняя семья книжников-патриотов Чурку ● В.А. Урекия Воспоминания конца XIX-го в. ● В. Смарандеску Гора Чахлэу и некоторые из её легенд ● Т. Атаёв, Р. Макнэлли Вновь о Владе Цепеше ● XV-й МКИН: К. Стейпла, Ф. Броуз, Б. Мейнсфильд (Австралия)

INHALT (Rumänische Geschichte) C. Olteanu Der Beitrag Rumäniens zum Sieg über den Faschismus ● Gh. Surpat Zu Ehren des XIII. Parteitags der RKP ● P. Teodor, V. Buduru, Gh. David, D. Berindei 1784. Der Aufstand unter Horea ● I.M. Ştefan Eine alte patriotische Gelehrtenfamilie: Ciurcu ● V.A. Urechiă Erinnerungen vom Ende des 19. Jahrhunderts ● V. Smărăndescu Der Ceahlău und einige der Legenden über ihn ● T. Ataöv, R. McNally Erneut über Vlad der Pfähler ● Der XV. IKGW: C. Staples, F. Broeze, B. Mansfield (Australien)

SUMARIO (Historia rumana) C. Olteanu La contribución de Rumania a la victoria contra el fascismo ● Gh. Surpat En espera del XIII Congreso del PCR ● P. Teodor, V. Buduru, Gh. David, D. Berindei 1784. La revuelta de Horea ● I.M. Ştefan Una antigua familia de sabios patriotas: Ciurcu ● V.A. Urechiă Recuerdos desde fines del s. XIX ● V. Smărăndescu El monte Ceahlău y algunas de sus leyendas ● T. Ataöv, R. McNally De nuevo sobre Vlad el Empalador ● El XV[o] CICH: C. Staples, F. Broeze, B. Mansfield (Australia)

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

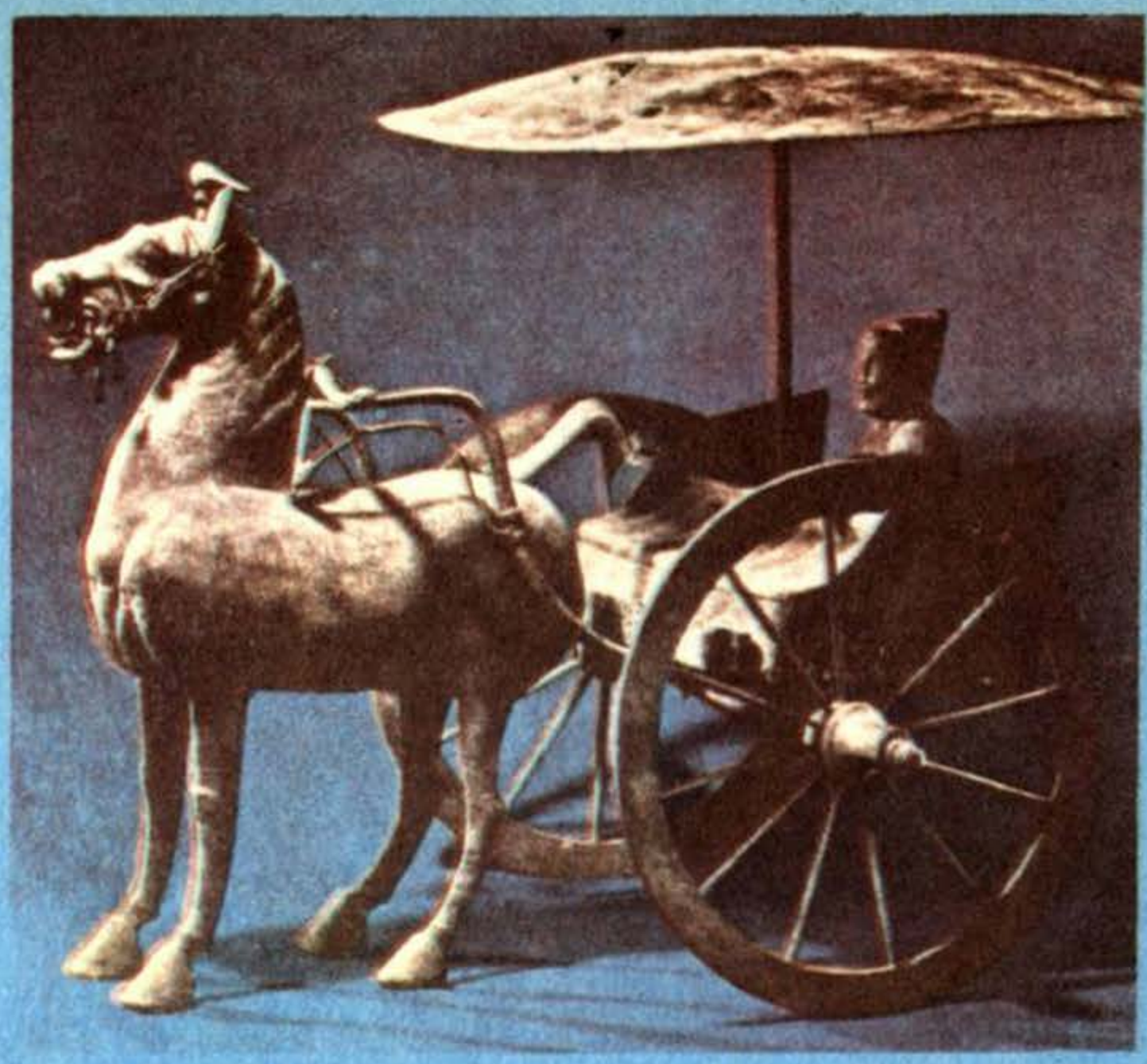

N:o 292.

Stockholm

Den 17 December 1784, Fredag.

Dageliga Tidningar,

Eller:

Dagligt Allehanda.

Utländska Tysketer:

Nro 1785. Gothebergska. Mar 13

Tyheter

Lördagen

Ulrikes Ti

Den 1 Stockholmska

Nro 1785.

Til

Förſendelſe

uthen:

Fiobenhavnſke

No. 25.

til

med Poſten

privilegerade

Tidender.

Mandagen, den 28de Martii.

Dano, den 28de Januarii.

Dano lenket til Land. Den Kongel. Gemmelſke Palæ

Nyheter

Nyheter

Nyheter